

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**YAŞAR KEMAL'İN ROMANLARINDA
COĞRAFYANIN ETKİSİ
(BİR ADA HİKÂYESİ 1-3, İNCE
MEMED 1-4, AKÇASAZIN AĞALARI 1-2)**

HAZIRLAYAN
GÖKHAN FIRAT

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞRETİM ÜYESİ SELDA UYGUR GÜRBÜZ

EDİRNE 2019

ÖZET

Bu çalışmada Yaşar Kemal'in dokuz romanı edebiyat coğrafyasının bakış açısıyla incelendi. Çalışmanın amacı yazarın ailesinin kökenlerinin, doğup büyüdüğü coğrafyanın ve hayatının farklı dönemlerinde bulunduğu coğrafyaların romanlarına olan etkisini ortaya koymaktır.

Tez dört bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler şunlardır: Birinci Bölüm Coğrafyanın Tanımı ve Coğrafya Edebiyat İlişkisi, İkinci Bölüm Yaşar Kemal'in Hayatı, Üçüncü Bölüm Yaşar Kemal'in Edebiyat Coğrafyası, Dördüncü Bölüm Roman İncelemeleri.

Birinci bölümde coğrafyanın tanımı yapılarak edebiyat ve coğrafyanın etkileşimi anlatılarak ve çeşitli kaynaklardan yararlanılarak tezin teorik alt yapısı oluşturuldu. İkinci bölümde romanları incelenen Yaşar Kemal'in hayatı, ailesinin kökenleri ve edebî kişiliği incelendi. Üçüncü bölümde yazarın edebiyat coğrafyası, ailesinin savaş nedeniyle terk etmek zorunda kaldığı Van toprakları, yazarın doğup büyüdüğü Çukurova coğrafyası, hayatının çok uzun bir süresini geçirdiği İstanbul coğrafyası incelendi. Dördüncü bölümde ise yazarın önde gelen dokuz eseri olan İnce Memed I, II, III, IV, Bir Ada Hikâyesi: I. Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, II. Karıncanın Su İçtiği, III. Tanyeri Horozları ve Akçasazın Ağaları: I. Demirciler Çarşısı Cinayeti, II. Yusufçuk Yusuf romanları edebiyat coğrafyası kapsamında incelendi.

Yapılan bütün incelemelerin sonunda yazarın ailesinin ve kendisinin yaşadığı coğrafyaların romanlarına etkisini gösteren ayrıntılı tespitlerde bulunuldu.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, coğrafya, Yaşar Kemal, edebiyat coğrafyası

ABSTRACT

In this study, the nine novels of Yaşar Kemal were examined from the point of view of literature geography. The aim of the study is to reveal the effects of the origins of the author's family, the geography of which he grew up and the geographies where he lived in different periods of his life.

The thesis consists of four chapters. These sections are as follows: 1. Definition of Georaphy and Geography Literature Relationship, 2. Yaşar Kemal's Life, 3. Yaşar Kemal's Geography, 4. Novel Studies.

In the first chapter, the theoretical background of the thesis was formed by using the sources of geography, the interaction of literature and geography from various sources. In the second chapter, the life of Yaşar Kemal, his family's roots and his literary personality were examined. In the third chapter, the author's literary geography, the Van lands where the author's family had to emigrate due to war, the geography of Çukurova where the author was born and the geography of İstanbul, where his life spent a very long time was examined. In the fourth section, the author's nine leading works are İnce Memed 1, 2, 3, 4, Bir Ada Hikâyesi: 1. Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, 2. Karıncanın Su İçtiği, 3. Tanyeri Horozları and Akçasazın Ağaları: 1. Demirciler Çarşısı Cinayeti, 2. Yusufçuk Yusuf novels reviewed.

At the end of all investigations, the author's family lived in the geography of the geography of the author and his own detailed verifications showing the effects of the geographies were made.

Key Words: Literature, geography, Yaşar Kemal, geography of literature

ÖN SÖZ

İnsan nasıl ki içerisinde yaşadığı coğrafyadan hem fiziksel hem de ruhsal olarak etkileniyorsa sanatçı da eserlerini yazarken içerisinde yaşadığı coğrafyanın ikliminden, bitki örtüsünden, yeryüzü şekillerinden, sosyal, dini, kültürel ve siyasi hareketlerinden etkilenir.

Edebiyat ve coğrafya çok eski zamanlardan günümüze kadar hep bir etkileşim içerisinde. Bu etkileşim zamanla bilimsel bir disiplin haline gelmiştir. Edebiyat coğrafyası olarak bu alanda araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Kesin bir yöntemi olmayan kaynakların kısıtlı olduğu bu alanda ülkemizde de az çalışma yapılmıştır. Tezimizin amacı da hem ülkemizde az çalışma yapılan bu alana katkı sağlamak hem de yaşadığı coğrafyayı iliklerine kadar dolu dolu yaşayıp yerelden evrensele ulaşmayı başarmış edebiyatımızın nadir sanatçılarından olan Yaşar Kemal'in romanlarını bu bakış açısıyla incelemektir.

Nicelikten çok niteliğin ön plana çıkması için yazarın romanlarında coğrafyanın belirgin bir şekilde etkili olduğu dokuz romanını inceledik. Bu romanlar şunlardır: İnce Memed I, II, III, IV, Bir Ada Hikâyesi: I Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, II Karıncanın Su İçtiği, III Tanyeri Horozları, Akçasazın Ağaları: I Demirciler Çarşısı Cinayeti, II Yusufçuk Yusuf.

Tezimiz girişi takiben dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde edebiyat ve coğrafyanın etkileşiminden ve Yaşar Kemal'in coğrafyaya verdiği önemden bahsedilmiştir.

Birinci Bölüm'de coğrafyanın etimolojisi ve tanımıyla birlikte edebiyatla coğrafyanın ilişkisi açıklanmıştır.

İkinci Bölüm’de Yaşar Kemal’in hayatı, yazın hayatı, eserleri ve edebi kişiliği ile ilgili çeşitli kaynaklardan ve yazarın kendisinin de ifadelerinden faydalanılarak detaylı bilgiler verilmiştir.

Üçüncü Bölüm’de “Yaşar Kemal’in Coğrafyası” başlığı altında Yaşar Kemal’in edebiyat coğrafyası, Yaşar Kemal’in ailesinin yaşadığı Doğu Anadolu ve Van coğrafyası, Yaşar Kemal’in doğup büyüdüğü ve anakaram dediği Çukurova coğrafyası ve 1950’den sonra hayatının çok uzun bir dönemini geçirdiği İstanbul ile ilgili incelemeler yapılmıştır.

Dördüncü Bölüm olan yazarın dokuz romanı İnce Memed I, II, III, IV, Bir Ada Hikâyesi: I Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, II Karıncanın Su içtiği, III Tanyeri Horozları, Akçasazın Ağaları: I Demirciler Çarşısı Cinayeti, II Yusufçuk Yusuf romanları edebiyat coğrafyasının bakış açısıyla incelenmiştir.

Sonuç bölümünde ise Yaşar Kemal’in eserleri üzerinden coğrafyanın edebiyata olan etkisi değerlendirilmiştir.

Bu vesile ile çalışmamın her safhasında bana yardımcı olan tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Selda UYGUR GÜRBÜZ hocama ve beni her zaman destekleyen eşime teşekkürü borç bilirim.

Gökhan Fırat

Edirne, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT.....	II
ÖN SÖZ	III
GİRİŞ	- 1 -
BİRİNCİ BÖLÜM	- 5 -
1.COĞRAFYANIN TANIMI VE COĞRAFYA EDEBİYAT İLİŞKİSİ.....	- 5 -
1.1.Coğrafya Teriminin Etimolojisi	- 5 -
1.2.Coğrafya İlminin Tanımı	- 6 -
1.3.Edebiyat Coğrafya İlişkisi.....	- 7 -
İKİNCİ BÖLÜM.....	- 13 -
2.YAŞAR KEMAL'İN HAYATI.....	- 13 -
2.1. Yaşar Kemal'in Biyografisi	- 13 -
2.2. Yazın Hayatı ve Eserleri.....	-18-
2.3.Edebî Kişiliği	- 28 -
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	- 33 -
3.YAŞAR KEMAL'İN COĞRAFYASI.....	- 33 -
3.1.Yaşar Kemal'in Edebiyat Coğrafyası	- 33 -
3.1.1.Yaşar Kemal'in Ailesinin Yaşadığı Doğu Anadolu: Van Coğrafyası.....	- 38 -
3.1.2.Yaşar Kemal'in Van Cenneti	- 42 -
3.1.3.Yaşar Kemal'in Anakarası: Çukurova	- 46 -
3.1.4. Kent Yaşamı: İstanbul.....	- 55 -
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	- 62 -

ROMAN İNCELEMELERİ.....	- 62 -
1.İNCE MEMED I.....	- 62 -
2. İNCE MEMED II.....	- 82 -
3.İNCE MEMED III	- 89 -
4. İNCE MEMED IV	- 98 -
5. BİR ADA HİKÂYESİ I: FIRAT SUYU KAN AKIYOR BAKSANA	- 106 -
6. BİR ADA HİKÂYESİ II: KARINCANIN SU İÇTİĞİ	- 109 -
7. BİR ADA HİKÂYESİ III: TANYERİ HOROZLARI	-112
8. AKÇASAZIN AĞALARI I: DEMİRCİLER ÇARŞISI CİNAYETİ.....	- 115 -
9. AKÇASAZIN AĞALARI II: YUSUFÇUK YUSUF	- 121 -
10. SONUÇ.....	- 129
11. KAYNAKÇA.....	-133

GİRİŞ

İnsanların duygu ve düşüncelerinin şekillenmesinde önemli bir etkiye sahip olan coğrafya yaşamın yeniden kurgulandığı edebi eserlerde de etkilidir. İnsanlar yetiştikleri coğrafyanın iklimi, yüzey şekilleri, bitki örtüsü, dini, kültürel, sosyal ve siyasi hareketlerine bağlı olarak bazı fizikî ve ruhî özellikler kazanırlar. Bu nedenle herhangi bir bölgede gelişen edebiyatın, içerisinde doğup büyüdüğü coğrafyanın doğasından ve çevresindeki dini, kültürel, sosyal ve siyasi hareketlerinden bağımsız olarak yapılandığı düşünülemez.

Edebiyat ve coğrafya geçmişten günümüze kadar hep bir etkileşim halinde olmuştur. Edebiyat ve coğrafya arasındaki bu ilişkinin geçmişi çok eski olmasına rağmen ancak 20. yüzyılın sonlarında “edebiyat coğrafyası” olarak bilimsel bir disiplin haline gelmiştir. Uluslararası literatürde bile yeni gelişmeye başlayan bir alan olan edebiyat coğrafyası alanında ülkemizde de çok az çalışma yapılmıştır. Bu çalışmanın bir amacı da çok az çalışma yapılan bu alana katkı sağlamak ve coğrafyanın edebiyata olan etkisini göstermektir.

Edebiyat coğrafyası ile ilgili olarak kaynak olabilecek eser sayısı çok azdır. Mevcut kaynaklarda da genellikle coğrafyanın edebiyat için önemi özellikle vurgulanmıştır. Edebiyatımızda, edebiyat coğrafyasına ilk dikkati çeken kişi Mehmet Kaplan’dır. Coğrafyacılara arasında ise Hayati Doğanay ilk defa coğrafya ile edebiyatın etkileşiminden söz etmiştir.¹

Edebiyat coğrafyası, yazarın yapıtları ile hayat coğrafyasını kesiştiren, bu bakış açısıyla romanları inceleyen bir alandır. Coğrafyanın merkeze alındığı bu okuma türünde metindeki beşeri ve fiziki coğrafya ile ilgili unsurlar ile yazarın

¹ Sezai Coşkun, “Sezai Karakoç’un Şiirleri Üzerinde Edebiyat-Medeniyet-Coğrafya İlişkisi Bağlamında Bir İnceleme”, *Turkish Studies*, Volume5/1

yaşadığı ve deneyimlerde bulunduğu coğrafyalar arasındaki etkileşim ortaya çıkarılır. Bu konuda önemli çalışmaları olan Prof. Dr. Emel Kefeli, edebiyat coğrafyasında yöntemi açıklarken: “*Yazarın hayat coğrafyası bir anlamda coğrafya merkezli bir biyografi çalışmasıdır. Yazarın ailesinin kökenleri, doğup büyüdüğü ve hayatının değişik evrelerinde farklı nedenlerle bulunduğu coğrafya incelenir. Bu inceleme yazarın eserlerindeki bazı motifleri, işlenen temaları aydınlatması bakımından önemlidir.*”² ifadelerini kullanmıştır. Ancak her eser edebiyat-coğrafya merkezli bu okuma türüne uygun olmayabilir. Yaşar Kemal’in romanları incelendiğinde, coğrafyayı bir dekor değil romanın bir kahramanı gibi işlediği görülür. Uzun süren yaşamı boyunca başta Çukurova ve İstanbul olmak üzere birçok coğrafyada bulunan Yaşar Kemal’in romanlarının bu okuma türüne uygun olduğu görülür.

Bu incelemede romandaki fiziki coğrafya (iklim, bitki örtüsü, yeryüzü şekilleri) ile birlikte yazarın ailesinin kökenleri ve yaşadığı coğrafya ele alınmıştır. Yazarın yaşadığı coğrafyalardaki sosyal, dini, kültürel, siyasi ve ekonomik hayatın duyuş tarzında ve yapıtlarında nasıl etkili olduğu üzerinde durulmuştur.

Yaşar Kemal bulunduğu coğrafyada hayatı iliklerine kadar dolu dolu yaşamış ve bu yaşantısından elde ettiği deneyimleri damıtarak hayal dünyasında kurgulayarak yapıtlarını yazmıştır. Yazar yaşadığı coğrafyada ne doğaya ne insanlara kayıtsız kalmamış, her zaman çevresiyle içli dışlı olmuştur. Yaşadığı coğrafyanın doğasına, geleneklerine âşık olan yazar yapıtlarını yazarken de bunlardan etkilenir. Yazar yerelde olan değerlere kayıtsız kalmayarak evrensel değerlere ulaşmış edebiyatçılarımızdan biridir.

Karacaoğlan, Dadaloğlu gibi büyük halk şairlerinin yetiştiği bir coğrafyada yaşayan Yaşar Kemal, sözlü edebiyatın çok geliştiği bu coğrafyada henüz çocukken şiir, türkü, ağıt yazmaya başlar; köyleri tek tek dolaşarak ağıt, türkü, öykü, tekerleme derler, böylece yazar içinde yaşadığı coğrafyayı çiçeğiyle, böceğiyle, toprağıyla, en

² Emel Kefeli, “Coğrafya Merkezli Okuma”, *Turkish Studies*, Aralık 2009, s.431

iyi şekilde tanımıştır. Babasının erken yaşta öldürülmesi ile çocukluğunda maddi sıkıntılar yaşayan ve bu yüzden ortaokulu son sınıfta bırakıp çalışmak zorunda kalan Yaşar Kemal'i yakından tanıyan Güzin Dino yazarın bu durumuyla ilgili bir düşüncesini şöyle ifade eder: “Bir tek coğrafya sınavı kalmıştı ortaokulu bitirmek için, girmedi o sınava. Onun coğrafyası başkaydı: Torosları doruktan eteğe, Çukurova'yı ovoidan yaylaya, dere tepe, ırmak ırmak, çiçek çiçek, ağaç ağaç, böcek böcek ezbere biliyordu hepsini... Gerçek coğrafyaydı tutkusu. Göğçeli ortaokul coğrafyasını bilemedi, ama kendi coğrafyasını yaşayınca hele yazınca Yaşar Kemal oldu...”³ Dino'nun dediği gibi Yaşar Kemal belki ortaokuldaki coğrafya dersinden kalmıştı ama o yaşadığı gerçek coğrafyaya âşık olmuş ve bu coğrafyayı iliklerine kadar yaşamıştır.

Türk edebiyatının en önemli isimlerinden biri olan Yaşar Kemal ve yapıtları üzerine günümüze kadar sayısız kitap ve onlarca yüksek lisans ve doktora tezi yazılmıştır. Yapılan çalışmalardan bazıları şunlardır: Ramazan Çiftlikçi'nin incelemesi olan *Yaşar Kemal: Yazar, Eser, Üslup*⁴, Bekir Coşkun'un incelemesi olan *Yaşar Kemal'in Romanlarındaki Folklorik Ögeler*⁵, Günil Özlem Ayaydın'ın çalışması olan *Yaşar Kemal'in İstanbul'una Çevreci Bir Yolculuk*⁶ tez incelemeleridir. Yaşar Kemal'in hayatı, eserleri ve edebiyat anlayışı üzerine kaynak oluşturabilecek kitap incelemelerinden bazıları da şunlardır: Yaşar Kemal'in Fransız yazar Alain Bozquet ile yaptığı görüşmeler olan *Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor*⁷, Türk edebiyatının en önemli eleştirmenlerinden olan Fethi Naci'nin yazdığı inceleme, *Yaşar Kemal'in Romancılığı*⁸, Yaşar Kemal üzerine en çok araştırma

³ Güzin Dino, “Kemal Göğçeli ile Karşılaşma”, *Yaşar Kemal'i Okumak*, Adam Yayınları, İstanbul s.30-31.

⁴ Ramazan Çiftlikçi, *Yaşar Kemal: Yazar-Eser-Üslup*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, Malatya 1993

⁵ Bekir Coşkun, *Yaşar Kemal'in Romanlarındaki Folklorik Ögeler*, (Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), 1996

⁶ Günil Özlem Ayaydın, *Yaşar Kemal'in İstanbul'una Çevreci Bir Yolculuk*, (Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans Tezi), 2003

⁷ Alain Bozquet, *Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor*, Adam Yayınevi, 5. Baskı, İstanbul 2003

⁸ Fethi Naci, *Yaşar Kemal'in Romancılığı*, YKY, İstanbul 2008

yapan yazarlardan biri olan Feridun Andaç'ın eseri, *Yaşar Kemal: Sözüün Büyücüsü*⁹, Nedim Gürsel'in incelemesi olan *Yaşar Kemal: Bir Geçiş Dönemi Romancısı*¹⁰, Yaşar Kemal'in en yakın arkadaşlarından olan onunla uzun dönem yoldaşlık eden Zülfü Livaneli'nin incelemesi olan *Gözüyle Kartal Avlayan Adam: Yaşar Kemal*¹¹.

Türk edebiyatının en önemli yazarlarından biri olan Yaşar Kemal'in eser incelemeleri ve edebiyat coğrafyasına geçiş yapmadan önce coğrafyanın tanımı, edebiyat ve coğrafyanın ilişkisi ile yazarın hayatı, edebi kişiliği ve yazın hayatına değinilecektir.

⁹ Feridun Andaç, *Yaşar Kemal: Sözüün Büyücüsü*, İnkılap Yayınları, İstanbul 2015

¹⁰ Nedim Gürsel, *Yaşar Kemal: Bir Geçiş Dönemi Romancısı*, Doğan Kitap, İstanbul 2008

¹¹ Zülfü Livaneli, *Gözüyle Kartal Avlayan Adam: Yaşar Kemal*, Doğan Kitap, İstanbul 2016

BİRİNCİ BÖLÜM

1.COĞRAFYANIN TANIMI VE COĞRAFYA EDEBİYAT İLİŞKİSİ

Yaşar Kemal'in seçilen romanlarının edebiyat coğrafyası açısından incelenmesine geçilmeden önce, "coğrafya" terimi tanımlanarak etimolojik geçmişine değinilecektir. Konu bağlamında "edebiyat" ve "coğrafya" bilimlerinin ilişkisi üzerinde durulacaktır.

1.1.Coğrafya Teriminin Etimolojisi

Coğrafya terimi, bileşik bir terimdir ve iki kavramın birleştirilmesi yoluyla oluşturulmuştur. Bunlar, Grekçe (eski Yunanca) kökenli gé ve graphe kavramları olup, gé (je veya jeo) yer (yeryüzü, Dünya, yerküre), graphe (graphein) ise, tasvir (yazı ve şekille anlatmak) anlamlarına gelir. Bu kavramların birleştirilmesinden, coğrafya ilmi adının özgün (orijinal) yazılış biçimi olan, géographe' (=geographica) terimi ortaya çıkmıştır. Terim; geographein, geographica veya gibi imlalarla da değişik kaynaklarda yer alır. Hemen her dilde bu ilmin adı, az-çok birbirine benzer biçimde yazılır. Bu yazılış biçimi, yani imlâdaki benzerlik, aynı dilden (Grekçe veya Yunanca) Dünya dillerine girdiğinin açık bir kanıtıdır. Benzerlikte esas rolü, gegraphe teriminin, çok az değiştirilmiş oluşu oynamıştır.¹²

¹² Hayati Doğanay, *Coğrafya'ya Giriş*, 5. Baskı, Çizgi Kitabevi, Konya 1999, s. 9

1.2.Coğrafya İlminin Tanımı

Şimdiye kadar yapılan araştırmalarda, coğrafya için çok sayıda tanım ve tarif yapılmış olmasına rağmen, ne yurt dışında ne de ülkemizde genel geçer bir tanım ve coğrafyaya dair bir sistematik bulunmamaktadır. Konusu çok geniş olduğundan tam ve kesin bir tanımı olmamakla birlikte sözlük ve ansiklopedilerde coğrafya için yapılan tanımlardan bazıları şunlardır: Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük'ünde tanım "1- Yeryüzünü fiziki, ekonomik, beşeri, siyasi yönlerden inceleyen bilim. 2- Bir yeryüzü parçasını, bir bölgeyi, bir ülkeyi belirleyen, niteleyen fiziki, ekonomik, siyasi, beşeri gerçekliklerin tümü."¹³ şekillerinde yapılmaktadır. Dünyanın en eski (ilk baskı 1768 yılındadır) ve önemli ansiklopedilerinden biri olan Britannica'nın Türkçe baskısında ise; "Yerin yüzeyini, insana ve fiziksel yapıya ilişkin mekânsal görünümlemlerle farklılaşmaları ve bunların gerçekleştiği ortamı inceleyip tanımlayan disiplin"¹⁴ şeklinde ifade edilmiştir.

Yunanlı Strabo (M.Ö. 60- M.S. 21) on yedi ciltlik Geographia Coğrafyası'nın hiçbir yerinde açık bir coğrafya tanımına yer vermemişse de "*Coğrafya toplumsal yaşam ve yönetme sanatı açısından taşıdığı sınırsız öneme ek olarak kara ve okyanusta yaşayanlar, bitki örtüsü ve dünyanın çeşitli kesimlerinin özellikleri ve ürünleri konusunda bizlere bilgi verir, bu bilgi insanı, yaşam ve mutluluğa ilişkin büyük sorunlarının ciddi biçimde bilincinde kılar.*"¹⁵ biçiminde bu bilim dalının önemini vurgular.

Coğrafyayı harita ile eş anlamlı gören Batlamyus'un yorumuna göre coğrafya, o zamana kadar bilinen dünyanın haritasıdır (diographos). Tek ve sürekliliği olan dünyanın, yalnızca geniş kapsamlı bir tasvir içine alınabilecek

¹³ TDK.1998. *Türkçe Sözlük I*, s.412

¹⁴ AnaBritannica. 1994, C. VIII, s. 190

¹⁵ Nazmiye Özgüç, E. Tümertekin, *Coğrafya Geçmiş-Kavramlar-Coğrafyacılar*, Çantay Kitabevi, İstanbul 2000, s. 23.

şeylerin genel özelliklerinin sunumudur.¹⁶

Coğrafya temelde insanın kendi yapısında bulunan, kendilerinininkinden başka ülkeler, yerler hakkındaki eski ve giderilemez merakının ürünüdür.¹⁷ Bu çerçevede şekillenen coğrafyaya yüklenen anlamları şu şekilde belirtebiliriz: Coğrafya yerle birlikte, yerden ayrılmayan, onun üstünde yaşayan, onu renklendiren tüm varlıkların ve yeri değişikliğe uğratan, yani şekillerle zenginleştiren insanlığın tasviridir. İnsanın yaşadığı, çalıştığı, bir araya geldiği ve başta kendi yaşama ortamı olmak üzere değiştirmekte olduğu yeryüzünü inceler.¹⁸

1.3.Edebiyat Coğrafya İlişkisi

Tarih ilmi nasıl ki zamanı, coğrafya ilmi nasıl ki mekânı konu alıyorsa edebiyat da insanı konu alır. “Kendisine merkez olarak insanı seçen edebiyatın birinci konusu insanın davranışları, mîzâcî, iç dünyasıdır. İnsan psikolojisinin etkilendiği ilk alan kendisini saran evrenidir. Bu evren; yaşadığı toprak, bitki örtüsü, iklimden oluşmaktadır.”¹⁹ Dolayısıyla edebiyat ve coğrafyanın ilişkisi kaçınılmazdır.

Hemen hemen bütün bilim dallarıyla etkileşim halinde olan coğrafya edebiyat ile de sıkı bir etkileşim halindedir. Nitekim coğrafya ve edebiyatın bu sıkı etkileşimi sonucunda edebiyat coğrafyası yeni bir alan olarak kendisini göstermiştir.

¹⁶ Coğrafyacının görevlerinin “yeryüzünün doğru bir haritasını üretmek, üzerinde yoğunlaşmak olduğunu ileri süren Batlamyus’un Coğrafya’sında şunlar yazılıdır: “Coğrafya, dünyanın bizim tarafımızdan bilinen kısmının, genel özellikleriyle birlikte, harita yoluyla gösterilmesidir. (...) Öte yandan, bildiğimiz dünyayı tek ve sürekliliği olacak şekilde, doğası ve konumuyla sunmak, ele almak ve bunlara yalnızca daha kapsamlı ve daha genel anlatımlar içinde alınacak şeyleri katmak da coğrafyanın görevidir...” Bk. a.g.e., s. 38.

¹⁷ Tümertekin, N. Özgüç, *Beşeri Coğrafya İnsan Kültür Mekân*, Çantay Yayınları, İstanbul 2016, s. 3.

¹⁸ Erol Tümertekin, *Ekonomik Coğrafya*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1994, s. 3.

¹⁹ Sezgin Kızılcılık, *Sosyolojide Coğrafyacı Görüşler, Sosyoloji ve Coğrafya*, Kızılcık Yayınları, İstanbul 2006, s. 138-156

Edebiyat ve coğrafya ilişkisi yeni olmamakla birlikte edebiyat coğrafyası uluslararası literatürde bile yeni gelişmeye başlamış bir alandır.

Bütün toplumlar yaşadığı coğrafyanın özelliklerine göre hayatını şekillendirir ve böylece o toplumun ahlaki kuralları, inançları, sanatları ortaya çıkar. O bölgenin özelliklerine göre orda yaşayan insanların bedensel ve ruhsal özellikleri değişir ve bu da nesiller boyu devam eder. Yaşanılan yerin özelliklerine göre insanların özellikleri şekil kazanır, coğrafya nesiller boyu ortak bir mirasa dönüşür. “Doğal ortamın birleşenleri ve insan arasındaki karşılıklı etkileşim coğrafyanın temel meselelerinden birisidir. Doğal ortamın birleşenleri arasında yer alan iklim şartları ile insan arasındaki ilişki bölge insanının yaşamını etkilediği gibi duyuş tarzında da bazı özel yapılanmalara neden olmaktadır. Denizin insana sunduğu koşullar ile dağlık alanların sunduğu koşullar farklılaşırken bu bölgelerde yaşayan insanların düşünme biçimi, söz varlığı, duyuş tarzı da farklılıklar göstermektedir.”²⁰ Nietzsche'nin kitaplarını yazarken Avrupa'da sık sık yer değiştirmesi ve ideal iklim koşullarını araması evrenin fiziki yapısı ve doğa koşullarının insanın zihin yapısı ve duyarlılığının üzerindeki etkilerini vurgulaması bakımından önemlidir.²¹ Yazarın Sies Maria'da kuzeyle güney arasında, Akdeniz'den kopmadan kuzey ile bağını devam ettiren bir noktada aradığı koşulları bulması iklimin yazarın duyuş tarzı üzerindeki etkisini gösterir. Bu belirgin örnekte görüldüğü gibi yazarın içinde bulunduğu doğal koşullar ve yazdıkları arasında doğrudan ilişki vardır. İklim de duyuş tarzını etkileyen unsurların başında gelir.

Her coğrafyanın insanı farklıdır. İklim koşulları ile insanların güç, cesaret, beden ve ruh sağlığı gibi kavramlar arasında yakın bir ilişki vardır. Fazla sıcak bir iklim insanların kuvvet ve cesaretini köreltir. Buna karşılık soğuk ve sert iklimlerde insanlar uzun, ağır, büyük ve güç işleri başarabilecek beden ve ruh sağlığına sahiplerdir. Örneğin eskiden Orta Asya'da göçebe yaşayan Türkler yaşamlarını

²⁰ Emel Kefeli, *Edebiyat Coğrafyasında Akdeniz*, 3F Yayınevi, İstanbul 2006, s. 12

²¹ Behmoras Liz, (1998) (haz). “Enis Batur: *Romantik Bürokrat*”, *Akdenizlilik, Kimlik Entelektüalizm Üzerine Yüzyıl Sonu Tanıklıkları (Söyleşiler)*, Sel Yayıncılık, İstanbul s. 110

idame etmek için doğanın sertliğine çözümler aramışlar, avlanmışlar, kötü hava koşullarına dayanmışlar ve böylece güçlü, hızlı, cesaretli, sağlam bireyler haline gelmişlerdir. Yaşadıkları coğrafyanın sert şartları onlara bu özellikleri kazandırmıştır.

Coğrafya tarih boyunca hem doğulu hem batılı düşünürlerin ilgisini çekmiştir ve her fırsatta coğrafyanın önemi vurgulanmıştır. Doğu'nun önemli düşünürlerinden İbn-i Haldun da *Mukaddime* adlı eserinde coğrafyaya ve coğrafyanın insan üzerindeki etkisine değinmiştir.

Coğrafyayı bir ilim olarak, insanı açıklamada bir unsur olarak gören İbn-i Haldun'a göre iklimin etki ettiği en önemli alanlardan biri, insanın hayata bakışını, tavır ve davranışlarını etkileyen din olgusudur. İbn-i Haldun iklim ve din ilişkisi üzerinde önemle durmuştur. İnsanların beden, ahlak yönünden en düzgün olanları ılıman iklimlerde yaşar. Peygamberlik kurumu buralarda bulunur. Kuzey ve güney kutuplarına yakın bölgelerde peygamberlerin bulunduğu dair bir emare yoktur. Bunun nedeni nebi ve resullerin hem ahlaki hem de beden yönünden insanlar arasında en mükemmeli olma özelliğine sahip olmalarıdır. Aşırı soğuk ve sıcak iklimlerdeki insanlar ise zorluklardan dolayı imkânsızlıklar içerisinde hayatlarını sürdürürler. Bu durum yaşama biçimlerini de etkiler.²²

İnsanların içerisinde yaşadığı coğrafya onları sadece dil, kültür bakımından değil fiziksel olarak da etkiler. Türk edebiyatında edebiyat coğrafya ilişkisine ilk dikkati çeken yazarlardan biri olan Mehmet Kaplan, bu konudaki görüşlerini şu şekilde dile getirir: “Orta Asya Türk’ü, Anadolu Türk’ü sadece tarih, müessesese, örf ve adet bakımından değil, fizyoloji bakımından da birbirinden ayrıdır. Keza İran ve Arap coğrafyası, Müslüman medeniyetine dâhil olmakla beraber bizi Araplardan ve Acemlerden ayırır. Coğrafi şartları, coğrafyanın ebedî tesirini unutan hiçbir

²² İbn-i Haldun, *Mukaddime*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2017

ideolojinin milli realiteyi kavrayamaması bundan ileri gelir.”²³ “Edebiyat Coğrafyası” adlı yazısında “milletlerin mukadderatında tarihin büyük rolü olmakla beraber coğrafyanın tesirleri de az değildir” diyen Mehmet Kaplan edebiyat incelemelerinde ‘edebiyat-coğrafya’ ilişkisine dikkati çeker.²⁴ Halide Edip Adivar’ın İngiliz Edebiyatı Tarihi’nde edebiyat-coğrafya ilişkisi ile ilgili olarak “Dağ, ova, yayla, deniz kenarı, çöl vesaire gibi başka başka tabiat içinde yetişen insanların hususiyetleri oluyor ve bunlar edebiyatlarında daima sayılacak tesirler bırakıyor. Kuruluk yahut rutubet, sıcak yahut soğuk, güneşli yahut sisli iklimlerde büyüyenlerin ruhları başka başka tesirlere maruz oluyor, kendilerini birbirlerinden farklı olarak edebiyatlarında ifade ediyorlar. Gerçi, edebiyatlarında bu harici unsurlar kadar bazı dâhili unsurlar, başka medeniyet ve hars temasıyla, yeni ve dünya cereyanlarıyla gelen fikrî ve edebi tesirler de ayrı hâkim oluyor. Fakat bunların hiç biri, bir milleti kendi iklim ve tabiatının verdiği tesirlerden tamamen kurtaramıyor. Yani ruh yahut dimağ tamamen vücuttan ayrılamıyor. Vücuda şekil veren, tesir yapan herhangi harici unsur ruh üzerinde de tesir yapıyor. Bundan dolayı bütün dünya edebiyatında hatta en küçüğünde bile içinde doğup büyüdükleri yerin damgası vardır”²⁵ şeklindeki düşüncelerini de nakleden Kaplan bu ilişkinin edebiyat incelemelerinde dikkate alınması gereken bir husus olduğunu vurgular.

Edebiyat-coğrafya ilişkisi her milletin edebiyatında az ya da çok kendini gösterir. “*İnsan hayatının yeniden kurgulandığı edebî eser de kendisi yaratan coğrafyadan izler taşır. Bu nedenle dünyadaki en az gelişmiş bir edebiyat örneğinde dahi içinde doğup büyüdüğü coğrafyanın damgası vardır.*”²⁶ Bu cihetten edebî eserlerde coğrafyanın etkisi önemli bir inceleme konusudur. Edebî bir eserde coğrafyanın etkisi üç başlıkta incelenebilir:

²³ Mehmet Kaplan, *Nesillerin Ruhu*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1991, s. 186

²⁴ Mehmet Kaplan, *a.g.e.*, s.174-177

²⁵ Mehmet Kaplan, *a.g.m. s.176* Ayrıntılar için bkz. Adivar, Halide Edip (1940), *İngiliz Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, c.1 s.13

²⁶ Emel Kefeli, *Edebiyat Coğrafyasında Akdeniz*, 3F Yayınevi, İstanbul 2006, s.7

1. Yazarın hayat coğrafyası
2. Metnin\yazarın hayat edebiyat coğrafyası
3. Seçilmiş bir coğrafyanın farklı yazarların duyuş tarzı ve gözlemlerindeki yansımaları²⁷

Yazarın hayat coğrafyası; yazarın doğup büyüdüğü coğrafyayı, başından geçen olayları, hayatının değişik zamanlarında farklı nedenlerle bulunduğu yerleri, ailesinin kökenini inceler. Bu inceleme yazarın eserlerindeki bazı motifleri, işlenen konuları açığa kavuşturma bakımından son derece önemlidir.

Metnin\yazarın edebiyat coğrafyası, yazarın gezip gördüğü yerler, eserlerinde seçtiği mekânları niçin seçtiği hakkında anlamlar çıkarmamıza yarayacak çalışmalardır. Özellikle anılar, yolculuk izlenimleri, saha çalışmaları, derlemeler bu konuda önemli kaynak sağlar.

Seçilmiş belli bir bölgenin, farklı yazarların eserlerinde nasıl işlendiği, hangi karakteristik özelliklerinin kullanıldığı, zamanla nasıl bir değişim yaşadığı, ırkı, dili, kültürü v.b. özellikleriyle edebiyat tarihi, edebiyat sosyolojisi incelemelerine ve metin çözümlemelerine önemli katkılar sağlamaktadır.

Edebiyatçılar mekânın özelliklerini ve mekânın insan üzerindeki etkilerini eserlerinde genellikle anlatımlarını daha etkili hale getirmek, olayların örgüsünü kurgulamak ve roman kahramanlarının iç ve dış dünyalarını belirtmek için kullanmaktadırlar. Coğrafyanın ana konularından olan ülkeler, insanlar ve faaliyetler aynı zamanda edebi eserlerin vazgeçilmez unsurlarıdır. Coğrafya ile edebiyat arasındaki ilişkiyi Türkiye'nin önemli romancılarından biri olan Adalet Ağaoğlu, Oslo'daki ikinci feminist kitap fuarı seminerinde yaptığı konuşmasında şu şekilde dile getirmiştir; *“Derler ki bir ülkenin yalnız coğrafyasını değil, toplumunu, insanını*

²⁷ Emel Kefeli, *a.g.e.* s. 16

da doğru tanımak isterseniz, o ülkenin sanatına, edebiyatına bakınız. Coğrafya ya da dünya bankalarıyla hesaplar bir ülkenin dış yüzünü verir. Bir toplumun ve o toplumun insanların iç yüzünü ise ancak edebiyatın, sanatın aynasında görürüz.”

²⁸ Bu ifadelerden de anlaşıldığı gibi edebiyat ve coğrafyanın birbirini tamamladığı görülmektedir. Edebiyat coğrafyası alanında yapılacak çalışmaların hem edebiyata hem coğrafyaya önemli katkılar sağlayacağı anlaşılmaktadır.

²⁸ Özge Dikmen, Adalet Ağaoğlu'nun Romanlarında Sosyal Yapı, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2008

İKİNCİ BÖLÜM

2.YAŞAR KEMAL'İN HAYATI

Çalışmamızın bu bölümünde tezimizin konusu olan Yaşar Kemal'in hayatı, yazın hayatı, eserleri, edebi kişiliği hakkında bilgi verilecektir.

2.1. Yaşar Kemal'in Biyografisi

Asıl adı Kemal Sadık GÖKÇELİ olan Yaşar Kemal, Nigar Hanım ile çiftçi Sadık Efendi'nin oğludur. Aslen Van- Erciş yolu üzerinde ve Van Gölü'ne yakın Muradiye ilçesine bağlı Ernis (bugün Ünseli) köyünden olan ailesi Birinci Dünya Savaşı'ndaki Rus işgali yüzünden uzun bir göç süreci sonunda Adana'nın Osmaniye ilçesine bağlı Hemite (bugün Gökçeli) köyüne yerleşmiştir. 1923 ya da 1926 (kesin bilinmiyor) ²⁹ yılının Ekim sonlarında bu küçük Türkmen köyünde dünyaya gelmiştir.³⁰ Ailesinin tek çocuğudur. Babası Yaşar Kemal'i çok sever onun için her sene kurban kestirir. Yine bir gün Yaşar Kemal'in halasının kocası kurbanın derisini yüzerken bıçak kayar ve henüz üç buçuk yaşında olan Yaşar Kemal'in sağ gözüne saplanır. Küçük yaşta sağ gözünü kaybeder. Yaşar Kemal beş yaşındayken babasının, evlatlık aldığı Yusuf adındaki çocuk tarafından, camide namaz kılariken kalbinden

²⁹ *Bana nüfus cüzdanı ilkokulu bitirdikten sonra verildi. Nüfus kağıdında 1926'da doğduğum yazılı. Yanlış olduğunu biliyorum. Sonradan uğraşarak doğum tarihimin 1923 olduğunu saptadım. Belki de tam tamına doğru değildir. Ama ne yapayım, yaşımı doğru saptayacak elimde hiçbir belge yok. Bir de köylüler yayladan geldiklerinde doğmuşum. Bizim Çukurovalılar o zamanlar yayladan ekim sonlarında dönerlerdi. Bu kesin.*(Alain, Bozquet, *Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor*,5. bs., Adam Yayınları, İstanbul 2003, s.32)

bıçaklanarak öldürülmesine tanık olur. Babasının gözü önünde öldürülmesi Yaşar Kemal’de bir şok etkisi yapar. Babasının ölümüne çok üzülen yazar, on iki yaşına kadar ancak kekeleyerek konuşabilir. Ancak türkü söylediğinde kekemeliği geçer. Sadık Yaşar ölünce, Yaşar Kemal’in annesi Nigar Hanım ile amcası Tahir evlenirler. Böylece amcası Tahir’in iki hanımı olur. Anadolu’da bu tür olaylara rastlanmaktadır. Nigar Hanım’ın Tahir ile evlenmesinin bir sebebi de onun Sadık Yaşar’ın kanını yerde koymayacağına inanmasıdır. Tahir abisinden kalan malları idare edemez ve kısa sürede aile yoksullaşır. Paranın çoğunu da abisini katleden Yusuf’u öldürtmek için harcar. Böylece Yaşar Kemal sekiz yaşlarında artık köyün en fakir ailelerinden biri olduklarının farkına varmaya başlar.

Karacaoğlan, Dadaloğlu gibi büyük şairlerin yaşadığı Çukurova’da halk edebiyatı çok gelişmiştir. Her Çukurovalı en az bir Karacaoğlan şiirini ezbere bilir. Ağıt bilmeyen kadına ya deli ya akılsız gözüyle bakılır. Bölgede birçok ozan yetişmiş birleriyle kıyasıya rekabet etmektedir. Yaşar Kemal de daha küçük yaşlarda ozanlardan derinden etkilenir. Küçük yaşına rağmen ozanlara öykünerek türküler, şiirler, ağıtlar söylemeye başlar. Hatta bir gün kendisiyle atışan iki gözden de yoksun Âşık Ali kendisine, “Bu yaşta bu kadarsan sonunda Karacaoğlan gibi olacaksın” demiştir. Bu söz onu çok mutlu eder ve şevkini arttırır.

Yaşar Kemal bir gün köye gelen bir çerçinin köylü kadınlara istediklerini verdiğini ve bunları bir deftere yazdığını görür. Bunun ne olduğunu merak edip sorar ve yazı olduğunu, sonra okuyup unutmamaya yaradığını öğrenir. Böylece yazıyla tanışan Yaşar Kemal Burhanlı köyünde ilkokula başlar. Okuma yazmayı üç ayda öğrenir. Böylece artık yazdığı şiirleri, yazıya geçirecek ve bir daha hiç unutmayacaktır. Böylece ilkokulunu Kadirli Cumhuriyet İlkokulu’nda tamamlar.

Ozanlığa, âşıklığa iyice merak salan şiir yazan, türkü, ağıt söyleyen ve çevresinde de Âşık Kemal adıyla ünlene Yaşar Kemal’in ilkokulu bitirdikten sonra önünde iki yol belirir. Birinci yol, kendisinin ileride Karacaoğlan gibi bir şair

olacağından emin olan Âşık Rahmi ile Anadolu'yu köy köy dolaşmak, ikinci yol ise ortaokula gitmektir. Uykusuz gecelerin ardından, öğretmenin de etkisiyle ortaokula gitme kararı alır. Öğretmenin kendisi için kasabanın zenginlerinden topladığı parayı kabul etmeyen Yaşar Kemal, Adana'nın yolunu tutar. Adana'da bir yandan ortaokula devam ederken bir yandan da çırçır fabrikasında işçilik yapar. Maddi yetersizliklerden dolayı ortaokulu son sınıfta bırakmak zorunda kalır. Daha sonra çeşitli işlerde çalışır. Kuzucuoğlu Pamuk Üretim Çiftliği'nde ırgat kâtipliği (1941), Adana Halkevi Ramazanoğlu kitaplığında memurluk(1942), Zirai Mücadele'de ırgat başlığı daha sonra Kadirli'nin bahçe köyünde öğretmen vekilliği (1941-1942), pamuk tarlalarında, patozlarda ırgatlık, traktör sürücülüğü, çeltik tarlalarında kontrolörlük yapar. Yirmiye yakın işte çalıştığı bu yıllarda en uzun çalıştığı iş, beş yıl üst üste yaptığı çeltik tarlalarında yaptığı kontrolörlük olur. Bu yıllarda bir taraftan çeşitli işlerde çalışarak farklı ortamlar, çeşit çeşit insanlar gören Yaşar Kemal bir taraftan da Çukurova'nın köylerini dolaşarak *Koroğlu Destanı'nı* anlatıp ağıt, tekerleme, türkü, halk hikâyesi gibi folklor ürünleri derlemektedir. Bu yıllarda ilk şiirleri de yayımlanmaya başlamıştır; 1939'da on altı yaşındayken ilk şiiri "Seyhan" *Adana Halkevi Dergisi Görüşler*'de yayımlanır. Daha sonra Çukurova'dan ve Toroslar'dan derlediği ağıtları içeren ilk kitabı "*Ağıtlar*" adıyla Adana Halkevi tarafından 1943'te yayımlanır. Yaşar Kemal 1950' ye kadar inşaat kontrol memurluğu, ırgat kâtipliği, sünger avcılığı, pamuk tarlalarında amelebaşılık, pirinç tarlalarında ve Savrun çayında su bekçiliği, çiftliklerde kâtiplik, Kadirli'nin Bahçe köyünde öğretmen vekilliği, traktör sürücülüğü, Adana Halkevine bağlı Ramazanoğlu Kütüphanesi'nde hademelik kadrosunda memurluk gibi bir çok işe girip çıkarak bir yandan yarım kalan eğitimini hayat okulunda tamamlamaya, diğer yandan da Adana'da bulunan edebiyatçı aydınlarla tanışarak kendisini yetiştirmeye çalışır. Bu aydın ve edebiyatçılar arasında Ali Rıza Yalçın, Ahmet Şükrü Esen, Şükrü Enis Regü, Reşat Enis, Ferit Celal Güven, Orhan Kemal, Rasim Göknel, Süleyman Şahin Tar, Arif Dino, Abidin Dino ve Güzin Dino bulunmaktadır.³¹ Billhassa İstanbul'dan Adana'ya sürgün gelen Arif ve Abidin Dino kardeşler, onun yaşamında önemli bir yer tutar. Bu arada on yedi yaşında siyasi nedenlerle ilk tutukluluk

³¹ Abidin Dino, Çukurova Doğasının, İnsanın Serüveni Ardında..., MSD, s.309, 5.2.1979, s.7-9

deneyimini yaşar. Askerlikten sonra 1946'da gittiği İstanbul'da Fransızlara ait hava gazı şirketinde gaz kontrol memuru olarak çalışır. 1948'de Kadirli'ye döndü, bir süre yine çeltik tarlalarında kontrolörlük yaptıktan sonra arzuhalcilik yapmaya başlar. Kadirli'de arzuhalcilik yaparken evi birkaç kez jandarma tarafından aranır, folklor denemeleri, roman taslakları bu baskınlarda kaybolur. Yaşar Kemal hakkında verilen bir ifade nedeniyle tutuklanır. Komünistlik propagandası yapmak suçuyla Kozan Cezaevi'ne gönderilir. Cezaevinde kendisine, "Senin ailen bana çok yardım etti, hayatımı kurtardı desem doğru olur ama bu hapisanede tek düşmanın benim. Benden kork. Katillikten, hırsızlıktan, ırza geçmekten düşseydin başım üstünde yerin vardı." diyen Eşkîya Hilmi tarafından bıçaklanır. Bir öyküsünü okuyan ve anlatımına hayran olan mahkeme başkanının, "Buralarda durmayın, sizi öldürürler yazık olur." şeklindeki sözleri üzerine önce Ankara'ya oradan da İstanbul'a gider.

İstanbul'da kısa bir işsizlik döneminin ardından Cumhuriyet gazetesinde röportaj yazarlığı ile başladığı gazeteciliği fıkra yazarlığı ve kurduğu yurt haberleri serisinin yönetimi ile sürdürür(1951-1963). 1952'de hayatında iki önemli gelişme olur birincisi; birçoğu daha önce *Cumhuriyet*, *Varlık* gibi yayın organlarında çıkmış dokuz hikâyesinin bir araya toplandığı *Sarı Sıcak* kitap halinde yayımlanır. İkincisi ise birlikte çalıştığı İkinci Abdulhamit'in sertabiplerinden Mandel Paşa'nın torunu Musevi asıllı Thilda Serrero ile evlenir. Elli yıl süren bu evlilikten Raşit adında bir çocukları olur. Thilda İngilizce ve İspanyolcaya çok iyi derecede bilen kültürlü bir kadındır. Yaşar Kemal'in yurt dışında da çok tanınmasında yaptığı roman çevirilerinin önemli katkısı olmuştur.

Yaşar Kemal 1962'de girdiği Türkiye İşçi Partisi'nde genel yönetim üyeliği, propaganda komitesi başkanlığı ve merkez yürütme kurulu üyeliği yapar.1963'te ayrıldığı gazetecilikten sonra kendini tamamen roman yazma uğraşına verir. 1967'de haftalık dergi *Ant*'in kurucuları arasında yer alır. Sorumlusu olduğu bu derginin yayınları arasında çıkan "*Marksizm'in Temel Kitabı*" adlı yapıttan dolayı on sekiz ay hüküm yer. Daha sonra bu karar Yargıtay tarafından bozulur. *Ant* dergisindeki

yazılarından dolayı çeşitli kovuşturmalara uğrar. 1973’ Türkiye Yazarlar Sendikası’nın kuruluşuna katılır ve 1974-75 yıllarında ilk genel başkanlığını üstlenir. 1995’te *Der Spiegel*’de çıkan bir yazısı sebebiyle Devlet Güvenlik Mahkemesi’nde yargılanır. 20 ay hapis cezasına çarptırılır ancak cezası ertelenir. 1988’de kurulan Pen Yazarlar Derneği’nin ilk başkanı olur.

1971’deki darbeden sonra eşi Thilda ve geliniyle birlikte gözaltına alınır ve bir ay sonra serbest bırakılır. Ancak eşi illegal komünist partisi kurmak suçuyla dört ay gözaltında tutulur.

Yaşar Kemal, 1969 yılında yayımlanan “Camiler Kışla Oldu” başlıklı bir yazısından dolayı Alpay Kabacalı ile birlikte Demirel Hükümeti’ne hakaret ettikleri gerekçesiyle 1973’te 6 yıla kadar hapis isteğiyle İstanbul 5. Ağır Ceza Mahkemesi’nde yargılanır ve beraat eder. Bu yıllarda çeşitli eserleri yayımlanan ve eşi Thilda ile birlikte 1980 yılına kadar İsveç’te yaşayan yazar 1984 te bir süre de Stockholm’a yerleşir.

Yaşar Kemal birçok kez Nobel Edebiyat Ödülü’ne aday gösterilmesine rağmen bu ödül kendisine küçük hesaplar peşinde olan bazı çevrelerin yüzünden verilmedi.

Siyasi hayatı kadar yazın hayatı da hareketli geçen Yaşar Kemal, Fransa’da edebiyat konusunda çeşitli dersler ve seminerler verir. Ünü ülke sınırlarını aşan yazarın, yurtdışında bugüne kadar birçok dile çevrilen eseri mevcuttur. Ömrü boyunca sürekli okuyan, yazan Yaşar Kemal, 2001 yılında uzun yıllar beraber yaşadığı eşi Thilda Hanım’ı kaybeder. Daha sonra 2002’de Ayşe Semiha Baban ile evlenir. Yaşar Kemal, 14 Ocak 2015 tarihinde İstanbul Üniversitesi Çapa Tıp Fakültesi Hastanesi’nde tedavi altına alınır. Bir süre tedavi gördüğü hastanede 28 Şubat 2015’te organ yetmezliğinden yaşamını yitirir. Naaşı Zincirlikuyu

Mezarlığı'ndaki eşi Thilda Hanım'ın yanına defnedilir.³²

2.2.Yazın Hayatı ve Eserleri

Kaleminin gücünü halkın edebiyatından alan Yaşar Kemal Karacaoğlan, Dadaloğlu gibi şairlerin şiirleriyle yoğrulmuş bir çevrede doğmuş, büyümüştür. Dolayısıyla bu çevreden etkilenen yazar daha çocuk yaşta Âşık Kemal adıyla anılmıştır. Çocukluğunda köy köy dolaşır Köroğlu Destanı'nı anlatır, ağıt toplar. Edebiyat hayatına folklor derleyiciliği ve şairlikle başlayan yazar daha sonra hikâye, fıkra, röportaj ve roman türlerinde eserler vermiştir. Bu türler arasında en başarılı olduğu tür romandır.

Yaşar Kemal'in ilk şiiri olan "Seyhan" *Adana Halkevi Dergisi Görüşler*'de 1941 yılında henüz on altı yaşındayken yayınlanmıştır. İlk kitabı ise Çukurova'daki köyleri dolaşarak derlediği "Ağıtlar"dır. Bu yıllarda Adana'da çıkan *Görüşler*, *Çığ* gibi dergilerle birlikte Ankara Halkevi Dergisi *Ülkü*'de, İzmir'de yayımlanan *Kovan*'da, Ankara'da yayımlanan *Varlık*, *Millet* dergileri ile *Ulus* gazetesinde, *Gaziantep Halkevi Dergisi Baspinar*'da Kemal Sadık Göğceli imzasıyla yazarın şiir ve folklor araştırmaları yayınlanmaya başlamıştır. Edebiyat dünyasına şiirle ilk adımını atan Yaşar Kemal 1946'dan sonra hikâyeye yönelir. İlk yayımlanan şiirini, geleneksel şiiri bırakıp yavan şairlere öykünerek yazdığı için beğenmeyen ve kötü bir şiir olarak gören Yaşar Kemal'in ilk hikâyesi yirmi üç yaşındayken yazdığı "Pis Hikâye"dir.1951'de İstanbul'a gelinceye kadar "Bebek", "Dükkançı" gibi hikayelerini, "Demir Çarık" ve "Kızamık I", arzuhalcilik yaptığı sırada kendisine gelip başından geçenleri anlatan bir adamın romanını, "Hüyükteki Nar Ağacı"nı ve "İnce Memed I"ın bazı bölümlerini tamamlamıştır. Ancak 1950'de gözaltına alındığında jandarmalar tarafından yapılan aramada ele geçen üç romanı geri verilmemiştir. "Hüyükteki Nar Ağacı"nı ise yıllar sonra anasının sandığında bulan

³² Ramazan Çiftlikçi, *Yaşar Kemal: Yazar-Eser-Üslup*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, Malatya 1993

akrabaları Yaşar Kemal'e getirmişler ve 1982'de yayımlanabilmiştir.³³

Cumhuriyet gazetesinde çalışmaya başlayan yazar o zamana kadar Kemal Sadık Göğceli olan adını da Yaşar Kemal olarak değiştirir.³⁴ Yazar 1951'de Cumhuriyet gazetesinde çalışmaya başladıktan sonra “*Bebek*”, “*Sarı Sıcak*” ve “*Dükkâncı*” hikâyeleri yayımlanır. Ayrıca Cumhuriyet gazetesi için Anadolu'da yaptığı *Sünger Avcıları*, *Dünyada Van*, *Kaçakçılar Arasında*, gibi röportajları da büyük ilgi toplar.

1946-1947 yıllarında roman denemelerine başlamıştır. Yazarın en ünlü eseri *İnce Memed* de bunlar arasındadır. 1951'de İstanbul'a geldiğinde *İnce Memed*'ten bir sayfa bile yoktur ama konunun hepsi olduğu gibi kafasındadır. Önce bir sinemacı ile anlaşır ve *İnce Memed*'i senaryo şeklinde yazar ancak anlaştığı sinemacı kayıplara karışır yazdığı senaryo elinde kalır. Daha sonra Cumhuriyetten Cevat Fehmi Bey'e anlatır ve anlaşılır. Böylece *İnce Memed*'i yazmaya başlar şiddetli bir kış mevsiminde üç ayda romanı yazar. Daha sonra Cumhuriyet gazetesinde parça parça dizi halinde yayımlanmıştır. 1956 yılında *İnce Memed*, jüri üyeliğini Yakup Kadri, Nurullah Ataç, Reşat Nuri Güntekin, Ahmet Hamdi Tanpınar, Suut Kemal Yetkin gibi isimlerin yaptığı *Varlık* dergisinin verdiği ilk roman ödülünü almıştır.³⁵

Yazar *İnce Memed*'in ardından 1954'te *Teneke*'yi yazar. Daha sonra bir bunalıma girer ve 1959'a kadar hiçbir şey yazamaz. Cumhuriyetten bir yıl izin alıp *Orta Direk* romanını özene bezene yazmaya başlar. Romanı bitirdiğinde içerisinde bulunduğu bunalımdan da eser kalmamıştır.³⁶

1961'de denemelerini *Taş Çatlama* adlı kitabında topladı. *İnce Memed*,

³³ Ramazan Çiftlikçi, *a.g.e.*, s.38

³⁴ Ramazan Çiftlikçi, *a.g.e.*, s.14

³⁵ Alain Bozquet, *Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor*, 5. bs., Adam Yayınları, İstanbul 2003, s.67-71

³⁶ Alain Bozquet, *a.g.e.*, s.72

Nazım Hikmet'in gayretleriyle 1957'de Sovyetler Birliği'nde ve Bulgaristan'da yayımlanır. 1961'de İngiltere'de yayımlanan *İnce Memed*, bestseller listelerinin başında uzun süre kalır. Sonra Fransa, İskandinav ülkeleri, Amerika'da yayımlanan *İnce Memed* Yaşar Kemal'in hem ekonomik olarak rahatlamasına hem de ünlenmesine vesile oldu.³⁷

1965'te *Murad'ın Türküsü ve Ölüm Tarlası* Atıf Yılmaz tarafından filme çekilir. Ayrıca 1966'da oyunlaştırdığı *Teneke* ile İlhan İskender Armağanı'nı ve Ankara Sanat Severler Derneği ödülünü alır.³⁸

1968'de *Ölmez Otu*, 1969'da da *İnce Memed II* önce Yeni Gazete ve Hürriyette tefrika edildikten sonra kitap halinde basılır. 1970'te *Ağrı Dağı Efsanesi*, 1971'de de o zamana kadar yayımlanmış röportajlarından derlenen *Bu Diyar Baştan Başa* ve *Binboğalar Efsanesi* yayımlanır. *Ağrı Dağı Efsanesi* daha önce Hürriyet'te *Bin Boğalar Efsanesi* de Cumhuriyet'te tefrika edilmiştir.³⁹

1973'te *Akçasazın Ağaları* serisinin ilk cildi olan *Demirciler Çarşısı Cinayeti* yayımlanır ve bir yıl sonra yazar, Madaralı Roman Ödülü'nü kazanır. 1974-75 yıllarında Yaşar Kemal'in eserlerinden (*Teneke*, *Orta Direk*, *Bebek*) uyarlanan oyun ve filmler yurt dışında da artmaya başlar. 1975'te *Akça Sazın Ağaları* serisinin ikinci cildi olan *Yusufoçuk Yusuf* adlı eseri yayımlanır. 1976 yılında ise *Yılanı Öldürseler* ve *Al Gözüm Seyreyle Salih* adlı eserleri kitap halinde yayımlanır.⁴⁰

1977'de *Yer Demir Gök Bakır*, Fransa'da Edebiyat Eleştirmenleri Sendikası tarafından yılın en iyi yabancı romanı seçilir. Aynı yıl çocuk romanı olan *Filler*

³⁷ Alain Bozquet, *a.g.e.*, s.72

³⁸ Feridun Andaç, *Yaşar Kemal'in Sözlerinde Yaşamak*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 327

³⁹ Ramazan Çiftlikçi, *a.g.e.*, s.21

⁴⁰ Ramazan Çiftlikçi, *a.g.e.*, s.21-23

Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca yayımlanır.⁴¹

1978’de *Ölmez Otu*’na Fransa’da 1978 Yılı En İyi Yabancı Roman Ödülü verilir. Sabahattin Eyüboğlu ile hazırladığı halk edebiyatından seçmeleri *Gökyüzü Mavi Kaldı*, son dönem röportajlarını *Allah’ın Askerleri ve Kuşlar da Gitti* ve *Deniz Küstü* romanlarını yayımlar.⁴²

1979’u eserlerini tamamlamakla geçiren yazar bu sıralarda birçok dalda ödül almaya da devam etmektedir. 1981 yılında Cumhuriyet’te tefrika edilen *Kimsecik* serisinin ilk cildi olan *Yağmurcuk Kuşu* ile yazı ve konuşmalarından oluşan *Ağacın Çürüğü* adlı eseri basılır.⁴³

1981’de yönetmenliğini Türkan Şoray, müziğini Zülfü Livaneli’nin yaptığı *Yılanı Öldürseler* filme alınır. 1982’de modern hümanizmaya katkısından dolayı uluslararası del Duca Ödülü’nü kazanır. 1951’de yazdığı *Hüyükteki Nar Ağacı* romanı yayımlanır.⁴⁴

1984’te yazar *İnce Memed III* romanı önce Hürriyet’te tefrika edilerek kitap olarak yayımlanır. Ayrıca İngiltere’de Peter Ustinov’un yönetmenliğini yaptığı *İnce Memed I* filmi vizyona girer. Yaşar Kemal her ne kadar filmin galasına katılamasa da film, yurttan ve dünyada büyük yankılar uyandırır. Aynı yıl *Binboğalar Efsanesi*’nden uyarlanan oyun, Gerard Gelas yönetmenliğinde *Avignon’da Theatre de Chene Noir*’da sahnelenir. Aynı oyun daha sonra Fransa, Belçika, Lüksemburg, ve İspanya’da temsil edilir.⁴⁵ Bu yılın bir diğer önemi yazarın aldığı ödüllerdir. 9 Mayıs 1984’te Paris’te bir Yaşar Kemal hayranı olan Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterand, dünya edebiyatına yaptığı katkılardan dolayı Legion d’Honneur nişanını

⁴¹ Feridun Andaç, *a.g.e.*, s.328

⁴² Feridun Andaç, *a.g.e.*, s.328

⁴³ Ramazan Çiftlikçi, *a.g.e.*, s.25

⁴⁴ Feridun Andaç, *a.g.e.*, s.329

⁴⁵ Ramazan Çiftlikçi, *a.g.e.*, s.28

takar. Yılsonunda, on dört ilimizde halk arasında düzenlenen anket sonucuna göre verilen ve yazarın kendisinin de çok anlamlı bulduğu 3. Tüyap Edebiyat Halk Ödülü'nü kazanır. Yıl içinde aldığı üçüncü ödül ise Nokta Dergisi'nin düzenlediği "Doruktaki Dokuz-1984" anketinde edebiyat dalında doruktaki dokuz arasına katılır.⁴⁶

1985'te *İnce Memed III* romanı ile Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü'nü alır. *Kale Kapısı* romanı yayımlanır.⁴⁷

1987'de *İnce Memed IV*, önce Hürriyet'te tefrika edilerek kitap halinde yayımlanır. Bu şekilde dört ciltlik seri tamamlanmış olur. *Yer Demir Gök Bakır* romanı Zülfü Livaneli tarafından filme çekilir. 1990'da *Kanın Sesi* kitap olarak yayımlanır.⁴⁸

1992'de Kültür Bakanlığı tarafından Kültür ve Sanat Büyük Ödülü; Akdeniz Üniversitesi tarafından ise "Edebiyat Dalında Onur Doktorluğu" verilir. Alain Bosquet'nin Yaşar Kemal'le konuşmaları "*Enterestiens Aves Alain Bosquet*" adıyla Gallimard Yayınevi'nce yayımlanır. BBC yayın kuruluşu tarafından yaşamını konu alan belgesel çekilir.⁴⁹

1998 yılında *Bir Ada Hikâyesi* dörtlemesinin ilk kitabı olan *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana* romanı yayımlanır. Daha sonraki yıllarda da yoğun olarak *Bir Ada Hikâyesi* serisini yazmaya devam eder. 2002'de nisanında *Karınca'nın Su İçtiği*'ni eylülde *Tanyeri Horozları*'nı yayımlar.

Usta yazar Yaşar Kemal ömrünün sonlarında bile onlarca eser yazmasına

⁴⁶ Ramazan Çiftlikçi, *a.g.e.*, s.28

⁴⁷ Feridun Andaç, *a.g.e.*, s.329

⁴⁸ Ramazan Çiftlikçi, *a.g.e.*, s.29-30

⁴⁹ Feridun Andaç, *a.g.e.*, s.330

rağmen boş durmaz yine yazmaya devam eder. Nitekim 2009'da *Bin Bir Çiçekli Bahçe* adlı deneme türündeki eserini yazar. 2010 yılında Bugünlere *Bahar İndi* adlı şiir kitabı yayımlanır. Daha sonra 2012'de bir ada hikâyesinin dördüncü ve son cildi olan *Çıplak Deniz Çıplak Ada* romanını yazar. Bu seriyi tamamladıktan sonra da 1960'ın sonlarında yazdığı ancak 2013'te yayımlamadığı *Tek Kanatlı Bir Kuş* adlı eseri basılmıştır. Aynı yıl *Çocuklar İnsandır* adlı röportajı da yayımlanmıştır.

Yaşar Kemal'in öykü, roman, şiir, destansı roman, röportaj, deneme, derleme, çocuk romanı, çeviri türlerinde yazdığı eserleri şunlardır:

Öykü

Sarı Sıcak, İstanbul, Varlık, 1952

Roman

İnce Memed, C. I, İstanbul, 1955

İnce Memed, C.II, İstanbul, 1969

İnce Memed, C.III, İstanbul,1984

İnce Memed, C.IV, İstanbul, 1987

Teneke, İstanbul, Varlık, 1955

Dağın Öte Yüzü I / Orta Direk, İstanbul, Remzi, 1960

Dağın Öte Yüzü II/ Yer Demir Gök Bakır, İstanbul, Güven, 1963

Dağın Öte Yüzü III/ Ölmez Otu, İstanbul, Ant, 1968

Akçasazın Ağaları I/ Demirciler Çarşısı Cinayeti, İstanbul, Cem, 1974

Akçasazın Ağaları II/ Yusufçuk Yusuf, İstanbul, Cem, 1975

Yılanı Öldürseler, İstanbul, Cem, 1976

Al Gözüm Seyreyle Salih, İstanbul, Cem, 1976

Allahın Askerleri, İstanbul, Milliyet, 1978

Kuşlar da Gitti (uzun öykü), İstanbul, Milliyet, 1978

Deniz Küstü, İstanbul, Milliyet, 1978

Hüyükteki Nar Ağacı, İstanbul, Toros, 1982

Kimsecik I/ Yağmurcuk Kuşu, İstanbul, Toros, 1980

Kimsecik II/ Kale Kapısı, İstanbul, Toros, 1985

Kimsecik III/ Kanın Sesi, İstanbul, Toros, 1991

Bir Ada Hikâyesi I/Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, İstanbul, Adam, 1997

Bir Ada Hikâyesi II/Karınca'nın Su İçtiği, İstanbul, Adam, 2002

Bir Ada Hikâyesi III/Tanyeri Horozları, İstanbul, Adam, 2002

Bir Ada Hikâyesi IV/Çıplak Deniz Çıplak Ada, İstanbul, YKY, 2012

Tek Kanatlı Bir Kuş, YKY, İstanbul, 2013

Şiir

Bugünlere Bahar İndi, İstanbul, YKY, 2010

Destansı Roman

Üç Anadolu Efsanesi, İstanbul, Ararat, 1967

Ağrı Dağı Efsanesi, İstanbul, Cem, 1970

Binboğalar Efsanesi, İstanbul, Cem, 1971

Çakırcalı Efe, İstanbul, Ararat, 1972

Röportaj

Yanan Ormanlarda Elli Gün, İstanbul, Türkiye Ormancılar Cemiyeti, 1955

Çukurova Yana Yana, İstanbul, Yeditepe, 1955

Peribacaları, İstanbul, Varlık, 1957

Bu Diyar Baştan Başa, İstanbul, Cem, 1971

Bir Bulut Kaynıyor, İstanbul, Cem, 1974

Röportaj Yazarlığında 60 Yıl, İstanbul, YKY, 2011

Çocuklar İnsandır, İstanbul, YKY, 2013

Deneme-Derleme

Ağtlar, Adana Halkevi, 1943

Taş Çatlarsa, İstanbul, Ataç, 1961

Baldaki Tuz, (1959-74 Gazete yazıları), İstanbul, 1974

Gökyüzü Mavi Kaldı(halk edebiyatından seçmeler S. Eyüboğlu ile)

Ağacın Çürüğü: Yazılar, Konuşmalar (der:Alpay Kabacalı), İstanbul, YKY,

1997

Ustadır Arı, İstanbul, Can, 1995

Zulmün Artsın, İstanbul, Can, 1995

Binbir Çiçekli Bahçe, İstanbul, YKY, 2009

Bu Bir Çağrıdır, İstanbul, YKY, 2012

Çocuk Romanı

Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca, İstanbul, Cem, 1977

Çeviri

Ayışığı Kuyumcuları(A. Vidalie, Thilda Kemal ile), İstanbul, Adam, 1977

Yaşamı boyunca birçok eser kaleme alan Yaşar Kemal'in bazı eserleri de beyaz perdeye uyarlanmıştır. Bu eserler vizyona girdikleri yıl ve yönetmenleri ile şunlardır:

Beyaz Mendil, 1955, Lütfü Akad

Namus Düşmanı, 1957, Ziya Metin

Alageyik, 1959, Atıf Yılmaz

Karacaoğlan'ın Sevdası, 1959, Atıf Yılmaz

Ölüm Tarlası, 1966, Atıf Yılmaz

Ağrı Dağı Efsanesi, 1974, Memduh Ün

Yılanı Öldürseler, 1981, Türkan Şoray

İnce Memed, 1984, Peter Ustinov

Yer Demir Gök Bakır, 1987,

Nobel Edebiyat Ödülü'nü hakkında yapılan karalamalar yüzünden son anda kaçırılan Yaşar Kemal sadece yurtta değil tüm dünyada okunan, kendisini bütün dünyaya ispat etmiş uluslararası üne sahip bir yazardır. Şüphesiz almış olduğu onlarca ödül bunun göstergesidir:

1955- "*Dünyanın En Büyük Çiftliğinde Yedi Gün*" adlı röportaj dizisi ile 1955 Gazeteciler Cemiyeti Başarı Armağanı

1956- "*İnce Memed*" ile 1956 *Varlık* Roman Armağanı

1966- "*Teneke*"den aynı adla uyarlanan oyunu ile 1966 İlhan İskender Armağanı

1966- "*Teneke*" oyunu ile 1966 Uluslararası Nancy Festivali Birincilik Ödülü

1974- "*Demirciler Çarşısı Cinayeti*" ile Madaralı Roman Armağanı

1977- "*Yer Demir Gök Bakır*" ile 1977 Fransa Eleştirmenler Sendikası En İyi Yabancı

Roman Ödülü

1978- "*Ölmez Otu*" ile 1978'de Fransa'da En İyi Yabancı Kitap Ödülü

1979- "*Binboğalar Efsanesi*" ile 1979 Fransa "Büyük Jüri" En İyi Kitap Ödülü

1982- Uluslararası Cino del Duca Ödülü

1984- Fransız Legion d'Honneur Ödülü Commandeur payesi

- 1984- “TÜYAP Kitap Fuarı Halk Ödülü
- 1988- Fransa Kültür Bakanlığı “Commandeur des Arts et des Lettres”
Nişanı
- 1991- Fransa Strasbourg Üniversitesi Onur Doktorası
- 1992- TÜYAP Kitap Fuarı Onur Yazarı
- 1992- Antalya Akdeniz Üniversitesi Onur Doktorası
- 1993- Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü
- 1994- Mülkiyeliler Birliği Rüştü Koray Armağanı
- 1995- Morgenavissen Jyland –Pösten Ödülü (Danimarka)
- 1996- Türkiye Yayıncılar Birliği Düşünce Özgürlüğü Ödülü
- 1996- “*Kanın Sesi*” ile 1996 Akdeniz Yabancı Kitap Ödülü (Perpignan,
Fransa)
- 1996- VIII. Katalonya Uluslararası Ödülü (Barcelona, İspanya)
- 1996- Lillian Hellman-Dashiell Hammett Baskıya Karşı Cesaret Ödülü (New
York, ABD)
- 1997- Uluslararası Nonino Ödülü (İtalya)
- 1997- Kenne Vakfı Düşünce ve Söz Özgürlüğü Ödülü (Uppsda, İsveç)
- 1997- Norveç Yazarlar Birliği Ödülü, Wole Soyinka ile ortak
- 1997- Frankfurt Kitap Fuarı Alman Yayıncılar Birliği Ödülü
- 1998- Frei Üniversitesi Berlin fahri doktora
- 1998- Bordeaux Yayıncılar Birliği Yabancı Edebiyat Ödülü
- 2002- Bilkent Üniversitesi fahri doktora
- 2003- Z. Homeros Şiir Ödülü
- 2003- Savanos Ödülü (Selanik)
- 2003- Türkiye Yayıncılar Birliği Yayıncılık Emek Ödülü

2008- Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü

2011- Türkiye Gazeteciler Derneği Özel Onur Ödülü

2011- Grand Officier dans l'Ordre National de la Legion d'Honneur Nişanı

2013- Ermeni Krikor Naregatsi Nişanı

2.3.Edebî Kişiliği

Olumsuz hayat şartları nedeniyle düzenli bir eğitim alamayan Yaşar Kemal, tam bir otodidaktır, yani kendi kendini yetiştirmiş bir kişiliktir. Belki bir edebiyat fakültesinde okuyamamıştır ama yaşadığı çevre, gezdiği mekânlar, yaptığı kırdan fazla meslek onun kendini yetiştirmesinde, sanatçı kişiliğinin gelişmesinde önemli bir etkiye sahip olmuştur.

Yaşar Kemal'in nazirsiz ve özgün bir edebî kişiliği vardır. Bu edebî kişiliğin oluşmasında, doğayı, insanları ve toplumu gözleme gücü, yaşantısı, okuma merakı, çevresinde bulunan aydınların kılavuzluğu, usta-çırak geleneği ve tabii ki yaradılıştan gelen yazarlık yeteneği etkili olmuştur.⁵⁰

Yaşar Kemal, çocukluğundan beri doğaya, insanlara ve topluma karşı hep bir merak içerisinde olmuştur. Yaptığı meslekler onu ya doğayla baş başa bırakıyor ya da çeşit çeşit insan tanımaya vesile olur. Yazarın çocukluğunda en çok zevk aldığı şey doğayı, yaşadığı coğrafyayı gözlemlemektir.

Yazarın bu gözlem merakı sadece çocukluğunda değil bütün ömrü boyunca devam etmiştir. İçinde yetiştiği Çukurova'da sadece arıları, kartalları değil bütün doğayı gözlemlemiş onları bir bilim adamı gibi incelemiştir. Bu bahiste, Sorbon

⁵⁰ Ramazan Çiftlikçi, *a.g.e.*

Üniversitesi'nde beşeri bilimler konusunda çalışan bir profesörün “Ben Çukurova'daki çiçek isimlerini Yaşar Kemal'den öğrendim.” demesi, sanatçıya Strasburg Üniversitesi Beşeri İlimler Fakültesi tarafından 1991'de fahri doktora verilmesi ve eserlerini yabancı dillere çevirenlerin, sanatçının anlattığı bitki adlarının tercüme ettikleri dilde bulunmadığından yakınmaları çok anlamlıdır.

Yaşar Kemal, halk kültürünün çok zengin olduğu Çukurova'da doğup büyümüş daha çocukluğundan beri halk şiirinin büyüüne kapılmıştır. Dilindeki destansı üslubu da folklorla borçlu olan yazar folkloru kendisinin köken kültürü olarak saymıştır. Folklor onun için vazgeçilmezdir. Folkloru, sanat hayatının başından sonuna kadar baş üstünde tutmuştur.

Yaşar Kemal'in köyü konu alan romancılardan farkı, o dışardan bakıp yazmamış, doğrudan yaşamış, içerisinde bulunmuş, yaşamadan yazmamıştır. Yetişmesi hakkında “... kendimi Mahmut Makal dışında romancı olan ilk Türk köylüsü olarak görüyorum. Köyüm, içinde yetiştiğim yöre, ozanların, şairlerin yöresidir. Buradan gelip geçen büyük ozanlar capcanlı bir şiir birikimi, şiir geleneği bırakmışlardır. Ben bu gelenek, bu birikim içinde yoğruldu. Sekiz yaşımdayken köylerde şiir okurdum.”⁵¹ demektedir.

Sadece Çukurova'yı değil sonradan gazeteci olduğunda da Anadolu'nun birçok yerini gezmiştir. Gittiği yerlerde en çok merak ettiği şey de o yörenin folklorudur. Böylece halkı her yönüyle çok yakından tanımıştır. Yaşar Kemal'in sanatçı kişiliğinde sözlü geleneği kadar çevresindeki aydınların özellikle Abidin, Arif ve Güzin Dinoların yönlendirmeleri ve kılavuzlukları da çok etkili olmuştur. Yaşar Kemal sadece sözlü edebiyattan değil Batı edebiyatından da etkilenmiştir. Çevresindeki aydınların ona tavsiye ve hediye ettiği kitapları okumuştur. Hatta Güzin Dino kendisine okuması gereken dünya klasiklerinin bir listesini bile vermiştir.

⁵¹Altan Gökalp, *Yaşar Kemal ve Türk Halkının Epopesi*, MSD, S.36,1981, s.2

Sanatçı kişiliğinin oluşmasında etkili bir başka faktör de 1942-44 yıllarında üç yıl süreyle çalıştığı içerisinde 30 bin kitabın bulunduğu Ramazanoğlu Kütüphanesi'nde okuduğu yüzlerce klasik eser olmuştur. Ayrıca askerlik yaptığı 1944-46 yıllarında da Talas'ta Sait ve Faruk Molu kardeşlerin kitaplığındaki çevrilmiş Batı ve Doğu klasiklerinin tamamını okumuş hatta Emile Zola'nın *Germinal*'inin birçok sayfasını ezberlemiştir.⁵² Etkilendiği Batılı yazarlar arasında Homeros, Cervantes, Shakespeare, Moliere, Charlie Chaplin, Çehov, Balzac, Faulkner, Stendhal, Victor Hugo, Gorki, ve Gogol sayılabilir.⁵³ Ancak *Don Kişot* için başucu kitabım diyen Yaşar Kemal ona ayrı bir önem atfetmiştir.

Yaşar Kemal bir konuşmasında Dünya edebiyatı ile ilgili görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

“Dünya edebiyatını da yakından izledim. Tolstoy, Çehov ve Dostoyeski'yi 20 yaşımda okudum. Dünya edebiyatıyla kendi köklerimi birleştirmeye çalıştım. Faulkner ve Stendhal benim için özel önemi olan iki yazardır. Stendhal, epiği en iyi anlamış kişidir. Bir roman yazmaya başlamadan önce, iki yazarı okumaya kendimi yeniden zorlarım: Nazım Hikmet'i dilimi canlı tutmak için, Stendhal'i romanımın psikolojik sınırlarını genişletmek için. Malraux'un İnsanlık Durumu adlı kitabını okuduğum vakit, yazını eskimiş buluyorum. Oysa Stendhal'in Kırmızı ve Siyah'ı sanki bugün yazılmış gibi. Modern Türk yazarlarını da Stendhal kadar çağdaş bulmuyorum. Faulkner'e gelince, özellikle insan-doğa ilişkileri açısından, roman anlayışı açısından aramızda ortak anlayışlar buluyorum.”⁵⁴ Yazar, dünya edebiyatı ile halk edebiyatını ortak bir potada birleştirmiş dil olarak da destanlardaki gibi epik bir üslup kullanmıştır. Nitekim Batılı dostu Alain Bozquet onun için “ Yaşar Kemal'in yeteneğinin yaratıcı sıcaklığı üstün yapıtlar yaratıyor. Bin Bir Gece Masalları'nın atmosferi ile Kafka'nın bunaltısını bağdaştırabilmek azımsanır bir

⁵² Alain Bozquet, a.g.e., s.114

⁵³ Alain Bozquet, a.g.e.,s.115

⁵⁴ Altan Gökalp, Yaşar Kemal ve Türk Halkının Epopesi, MSD,1981, s.2

yetkinlik değildir."⁵⁵ demiştir. Sanatçı, romanlarındaki sürüklemenin gizlerinin Dumas ve Alexandre Dumas Fils'in eserlerinde saklı olduğunu ifade etmiştir.⁵⁶

Sanatçıyı etkilemiş bir başka kişi de Birinci Dünya Savaşı zamanında yaşamış Kürt halkı arasında efsaneleşmiş olan iki gözü de kör dengbeç yani halk şairi Abdale Zeynike'dir. Yazar bu kişiyi görememiş ama ailesinden ve akrabalarından öğrendiği bu ozandan gerekse eserlerinde gerekse konuşmalarında zaman zaman bahsetmiştir.

Yaşar Kemal, yaşamadan sanat yapılabileceğine karşıdır. Ona göre sanatçı yaşayarak yazmalıdır. Yaşamadan sanat olmaz diyen sanatçı kendi eserlerinde de bu ilkeye sonuna kadar bağlı kalmıştır. Bu konudaki düşüncesini şu sözlerle ifade etmiştir: "*Doğayı, halkı, insanları, kitapları, sonuna dek yaşama gücünde olmayan kişi sanatçı, bilim adamı olmaya kalkmasın. Sanatçı, bilim adamı ol diye kimseye kırmızı mühürlü mektuplar gönderilmiyor.*"⁵⁷

1987'de kendisiyle yapılan bir konuşmada yine yaşantının sanatçı üzerindeki etkisini şöyle vurgular: "*Ben yazarın yaşayarak zenginleşmesini savundum. (...) Çukurova'da toprağı nasıl yaşamışsam, (İstanbul'da) denizi de öyle yaşadım. (...) İstanbul'a gelince de şehri didik didik ettim yıllar yılı. Taşını toprağıni eledim. Gecekonduşundan en kuytusuna, en kuytusundan gece kulüplerine, otel barlarına, surlardaki kovuklara kadar... Bunlar birer öge benim için. Söz gelimi denizi bu kadar yaşadıktan sonra deniz üzerine çok daha sağlam imgeler kurabilirim. Yani 'imgem zenginliğı eşittir yaşam zenginliğı' diyorum. Ne kadar çok yaşamışsan, kendini olgunlaştırmış, doğayla, insanla kendini zenginleştirmişsen, roman yaratışında da o kadar zengin olabilirsin.*"⁵⁸

⁵⁵ Alain Bozquet, *Magazine Litteraire, Fransa*

⁵⁶ Alain Bozquet, *a.g.e., s.155*

⁵⁷ Yaşar Kemal, *Baldaki Tuz, YKY, İstanbul 2016, s.335-338*

⁵⁸ Alpaz Kabacalı, Yaşar Kemal: *Romanımın Sirtını Mitos Dünyasına Dayadım, MSD, 1987, s.17-18*

Yaşar Kemal'in çok önem verdiği bir diğer konu da usta-çırak ilişkisidir. Türk saz geleneğimizde de devam eden bu ekol için Yaşar Kemal şu ifadeleri kullanmıştır:

“Büyük sanatçılardan birinin ilginç bir sözü var. Diyor ki ‘Sanat, yaşamları (paralel)gittikçe gerçek sanattır.’ Bu sözün üstünde durmak gerek, düşünmek gerek. Çağımız gittikçe yaşamın önemini daha çok kavlıyor. Bir romancının yetişirken elbette Tolstoy’dan, Çehov’dan, Dickens’ten, Homeros’tan çok öğreneceği var. Büyük ustalara çıraklık etmeyen, onların teknesinde yoğrulmayan kişi, ağzıyla kuş tutsa romancı olamaz. Roman işi önce bir usta-çırak işidir. Çağımızın bilimiyle, geçmişin deneyleriyle ilgi kurmayan kişi de avucunu yalasın, yaratıcılığı güdük kalır. Usta-çırak işi, çağın bilimi, çağların deneyleri, bir insanı kendinde oluşturuyor. Kendi yaşamının, çevresinin yaşamının üstünde daha sağlıklı eğilmeyi sağlıyor. Bir sanatçı çok yönlü oluşur. Yukarıda da dediğim gibi çıraklık ederek, bu arada çağların deneylerine başvurarak, bütün yoğunluğuyla en ince ayrıntılarına kadar çağını yaşayarak.”⁵⁹

Türk edebiyatının en yetkin yazarlarından biri olan Yaşar Kemal, yerelden yola çıkarak evrensel ulaşmaya çalışan bir sanatçıdır. Burada Yaşar Kemal'in kendi ifadelerinden de faydalanarak yapılan yorumlarla yazarın edebî şahsiyeti hakkında genel bir çerçeve oluşturulmaya çalışıldı. Elbette Yaşar Kemal'in edebî kişiliğini oluşturan öğeler sadece bunlar değildir. Burada yazılanlardan başka, çok çeşitli ve karmaşık öğelerin bulunduğunu da unutmamak gerekmektedir.

⁵⁹ Yaşar Kemal, *Sanatla Yaşam, Politikayla Yaşam*, Baldaki Tuz, YKY, İstanbul 2017, s.280

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.YAŞAR KEMAL'İN COĞRAFYASI

Bu bölüme kadar, coğrafyanın tanımı, coğrafyanın edebiyat ile ilişkisi, Yaşar Kemal'in hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümde Yaşar Kemal'in yaşam coğrafyasına değinilecek, yaşamının geçtiği mekânların eserlerine nasıl yansıdığı üzerine incelemelerde bulunulacaktır.

3.1.Yaşar Kemal'in Edebiyat Coğrafyası

Yaşar Kemal'in edebiyat coğrafyasının sınırlarını belirlerken; bir anlamda ülkemizin tarihsel, toplumsal, sosyoekonomik, siyasal ve kültürel konumunun yaklaşık iki yüz yıllık geçmişinin panoramasını da çizmiş oluruz.

Çukurova ekseninde kurulan bir dünya, onun roman gerçeğinin “anakarası” sayılsa da; insan ve toplum gerçeğine yaklaşımı, bakışı, onu yansıttığıyla yerel/ yöresel bir romancı kimliğiyle tanımlayamayız Yaşar Kemal'i. Yaşar Kemal yaşadığı coğrafyayı aşmış, evrensel bir kimliğe ulaşmayı başarmış bir sanatçıdır.

Feridun Andaç, Yaşar Kemal'in edebiyat coğrafyasını Yaşar Kemal'in Sözlerinde Yaşamak adlı kitabında şöyle anlatır:

“Bir yurt haritası çizilmesine onun anlatı evreninin renklerini/biçimini/dokusunu getirebilecek, anlatının gerçekliğini tümüyle ortaya koyabilecek birkaç haritadan söz edebiliriz. Yani “anakara”nın sınırlarını belirleyen, dıştan içe giderken birkaç farklı yöreyi de içine alan, ayrıca hem fizikî, hem doğal hem de coğrafi özelliklerini de bir bir ortaya koyabilen katmanlı haritadan söz edebiliriz. Adana’dan yola çıkıp, Misis ovasının ucuna geldiğinizde, onun “anakara”nın sınırlarının başladığını görürüz. Sağda Yılkale... Ceyhan’a uzanan Toprakkale... Buraya varmadan, yol çatında ayrılıp Kuzeye yönelirseniz sizi Kozan/Kadirli yönüne götürecektir yolun başlama noktası ise Anavarza’nın bir ucu, Çukurova’nın hat çizgisidir. Güneyden kuzeye çıkarken sağda Ani Doğu’da Hemite Kalesi’ni hemen ardında Düldül Dağı’nı görürsünüz. Onun köyü Hemite’nin önünden akan Ceyhan Nehri, Kadirli yönüne gider, kıvrılarak Anavarza’ya varmadan Savrun Çayı’yla birleşir. Kalenin yükseldiği kayalıkların dibinden geçerek ovayı şenlendirir. Bu çemberin dışına çıktığınızda; Andırın’a oradan Göksun’a kadar uzanırsınız. Beri de Maraş, Antep yakınında Osmaniye... Ama bir dış hat çember vardır ki; Ağrı, Van’dır bu da... Bu hattın doğu ucudur. Anlatının rengine renk katan, buradan Mezopotamya’ya kadar açılan bir dil/anlatı dünyasının debisi yatmaktadır. Bunun ötesine düşen, batıyı içeren, “anakara”nın bir başka biçimini getiren deniz/ada gerçekliğinin simgesi kenttir. Yani İstanbul.”⁶⁰

İnce Memed (dört cilt),(1955-1986),*Teneke* (1955), *Yılanı Öldürseler* (1976), *Dağın Öte Yüzü* (üç cilt); *Orta Direk* (1960), *Yer Demir Gök Bakır* (1963), *Ölmez Otu* (1968), *Binboğalar Efsanesi* (1971), *Akçasazın Ağaları* (iki cilt); *Demirciler Çarşısı Cinayeti* (1973), *Yusufoçuk Yusuf* (1975), *Hüyükteki Nar Ağacı* (1982)romanlarında mekân Çukurova coğrafyasıdır.

Yaşar Kemal’in farklı coğrafyalarda geçen romanları ise şöyledir: *Deniz Küstü* (1978, mekân: İstanbul), *Kuşlar da Gitti* (1978, mekân: İstanbul) *Çakırcalı Efe* (1956, mekân: Ege Bölgesi), *Üç Anadolu Efsanesi* (1967, mekân: Bolu,

⁶⁰ Feridun Andaç, *Yaşar Kemal’in Sözlerinde Yaşamak*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2003, s.29-31

Çamlıbel, İstanbul), *Ağrı Dağı Efsanesi* (1970, mekân: Ağrı Dağı), *Kimsecik* (üç cilt, ayrıca otobiyografi özelliği de taşıyor); *Yağmurcuk Kuşu* (1980), *Kale Kapısı* (1985) *Kanın Sesi* (1991), (mekân: Van'da başlayıp Çukurova'da devam ediyor.) *Bir Ada Hikâyesi* (dört cilt) *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana* (1997), *Karınca'nın Su İçtiği* (2002), *Tanyeri Horozları* (2002), *Çıplak Deniz Çıplak Ada* (2012) (mekân: Ege Adalarıdır.)

Her sanatçı eserlerini yazarken yaşadığı coğrafyadan etkilenir. Yaşadığı coğrafya sanatçı üzerinde ruhi ve fiziki etkiler bırakır. Hele bu sanatçı Yaşar Kemal gibi yaşadığı coğrafyaya ve doğaya âşıkça bu etki yadsınmaz.

Sanat çok yaşamış, kendisini, yaşamını zenginleştirmiş, belirli bir insanlık aşamasına varmış kişilerin ürünüdür. Dolayısıyla sanatçı yaşadığı çevreden, bulunduğu coğrafyadan soyutlanamaz. Yaşadığı coğrafyada, oradaki canlı ve cansız bütün varlıklarla iç içe geçmiş ve bütünleşmiştir. Hiçbir büyük sanatçı sıcak yatağında kahvesi önünde eser yazarak başarıya ulaşmamıştır. Başarının bir bedeli vardır. Bir coğrafyada yaşanan hayat, o hayatın acısını, tatlısını, iyisini, kötüsünü iliklerine kadar yaşayan bir sanatçının yazdığı eser günümüze kadar ulaşan bir başarıyı getirir. Evet işte sanat tam da budur. Hayatı her yönüyle dolu dolu yaşamak ve bu yaşantıyı damıtıp yazıya dökmek.

Yaşar Kemal'in doğup büyüdüğü topraklar; romanlarının ülkesi, anlatısının anakarasıdır. Bu coğrafyayı tanımadan, bilmeden Yaşar Kemal'in roman dünyasını yeterince anlamak mümkün değildir. Zira, Yaşar Kemal kaynağını yaşadığı topraklardaki sözlü edebiyattan alan modern bir yazardır. O her zaman halkın içinde bulunmuş, yaşadıklarını, tanık olduklarını eserlerinde işlemiştir. Çevre (aile/doğa), ortam (yaşanan koşullar), ilişkiler (tanışmalar, kurulan dostluklar), Yaşar Kemal'in yazınsal/düşünsel gelişiminin etki odaklarıdır. Bu konuda bir konuşmasında şöyle der: “İnsan gökten inmez, bir coğrafya üzerinde doğar. İnsana damgasını o coğrafya vurur. İnsan bir dinden gelir, o din damgasını vurur. İnsan toprağının kültür

birikiminden gelir, o vurur damgasını. (...)İnsanın doğal kişiliğini yaratan kültürdür. (...) Kendi kültürüne sırtını dönmüş, kendi kültürünü yok sayan insan, yaratıcı değildir, olamaz.”

Bir arı bal yapmak için nasıl yüzlerce çiçeği dolaşıp polen toplarsa, Yaşar Kemal de yaşadığı Anadolu coğrafyasını bir arı misali dolaşıp romanları için malzeme toplar. Olup biteni yerinde görmek, anlamak onun için en temel amaç olur. Bu anlamda 1950’de başlayıp yaklaşık on yıl devam ettirdiği röportaj yazarlığı hem türsel olarak röportaja yeni bir bakış açısı, zenginlik getirir; hem de onun romancılığının anakarasının oluşmasında etkileyici olur. Röportajlarını yazarken harcadığı emekten söz ederken şu ifadeleri kullanır: *“Hemen şunu söyleyeyim ki, herhangi bir röportajıma bir roman kadar çalıştım. Çoğunlukla dizi röportajlar yaptım. İkinci yaptığım dizi röportaj kaçakçılardır. Güney sınırlarımızdaki kaçakçılığı konu almıştım. Gittim üç aydan fazla bir süre kaçakçılar arasında bir kaçakçı gibi yaşadım. Onların korkularına, acılarına, sevinçlerine, varlıklarına, yokluklarına katıldım.”* Bu ifadesiyle Yaşar Kemal şunu gösteriyor; bir olayı görmek ona uzaktan bakarak, gözlemleyerek yapılmaz. Onu, anlatılarında sahici kılan da budur. Dönüştürdüğü gerçeğin dilini kurmadaki ustalığı ise, işte o gözlemlerinin yeni bir dilde var olmasıdır.

1950’lerin Türkiye’sinde Anadolu coğrafyasını adım adım gezerek ülkenin güncel görünümünü yansıtıp, kangrenleşen sorunlarını dile getirmesi de basın dünyasına yeni bir soluk getirir. Yaşar Kemal bulunduğu coğrafyalarda ölümü, yoksulluğu, cehaleti görür ve bu tanıklıklarını romanlarında, röportajlarında, köşe yazılarında en açık ve anlaşılır şekilde dile getirir. Bir yazar olarak yaptığı tanıklık insanlığa reva görülen bir yaşamın iyileştirilmesi yönündedir. O hep vicdanının sesini dinler, gerektiğinde eleştirir gerektiğinde de uyarmaktan çekinmez.

Bir baştan bir başa adımladığı yurt toprağında yaşanan gerçekleri kendisine kaynak olarak görür. Ama şu da var ki Yaşar Kemal, gözlemlediği gerçekleri olduğu

gibi eserlerine almaz, kendi büyüdü dünyasında yaratıcı dehasıyla işledikten sonra onu yazıya döker. Yaşar Kemal'i farklı kılan da gözlemlendiği gerçeği alıp yeni baştan kurmasıdır. Feridun Andaç'ın bu konuda bir anısı konuya açıklık getirecektir:

“Gene bir gün Akçadağ'ı konuşuyorduk. Bahar uç verdiğinde dağa tırmanıp kar yataklarını keşfetmeye çalışmıştık bir gün köyün bekçisi “Ritim Duran” ile. Bilmediği yer, börtü böcek yoktu, tanımadığı ağaç, çiçek... Ardiç ağacının yanında verdiği o aromalı kokuyu ondan öğrenmiştim. Akçadağ'ın birçok gizini de. Benim Yaşar Kemal merakımı bilen Duran; “Gel onun anlattığı yerlerde gezindireyim seni”, diyerek Akçadağ'a çıkarmıştı. Ben de saf saf ardına düşmüştüm onun. Bu öyküyü anlatırken kahkahayla gülümsemişti Yaşar Kemal: “Benim anlattıklarım benim dünyamdır, yazarken yeniden yaratırım her şeyi...”⁶¹

Yaşar Kemal, romanını yazarken örneğin yıllar önce bir köyde bir adamdan dinlediği bir hikâyeyi anımsayıp onu romanında işleyebilir ya da bir roman kahramanını tasarlarken veya tasvir ederken gerçek hayatında tanıştığı birinin özelliklerini yazabilir. Mesela Demirciler Çarşısı Cinayeti romanının kahramanlarından Derviş beyi anlatırken *“Derviş Bey için de çok insandan faydalandım. Çok büyük bir dostum vardı, son Türkmen beylerinden bir tanesiydi, Eşkiya Remzi. Bir kere ondan faydalandım. (...) Örneğin Remzi Bey'e benziyor, Derviş Bey'in tipi.”* Ya da Sultan Ağa adlı roman kahramanını oluştururken, *“Sultan Ağa için gözleri yalım karasıydı diyorum. Sultan Ağa aşağıdan çölden geliyor. Onların özelliği o. (...) Bir bölgenin tipini anlatırken, ben bir tip yaratmıyorum, benim insanıma şu uygundur, demiyorum. Özellikle tip yaratırken bölgedeki tiplerin anlatımına sadık kalıyorum. Örneğin Sultan Ağa tamamen yarattığım bir tip, Mardin'de gördüğüm bir adam. Diyarbakır'da, Mardin'de bir sürü bey gördüm, onlara benziyor.”⁶²* diyerek aslında yaşadığı coğrafyalardan, romanını yazarken ne kadar etkilendiğini de ortaya koymaktadır.

⁶¹ Feridun Andaç ,a.g.e., s.67

⁶² <http://blog.ufukluer.com>, Yaşar Kemal İle

Yaşar Kemal yaşadığı Anadolu coğrafyasında gözlemlediği, tanık olduğu süregelen insanî sorunları kendi perspektifinden evrensel bir boyutta yazmıştır. Adeta isminin hakkını verir gibi bulunduğu coğrafyada hayatı, iyisiyle kötüsüyle, acısıyla tatlısıyla iliklerine kadar yaşayan yazar, yaşadığı coğrafyalardan (yaşadığı mekânlardan) etkilenmiştir. Çağına tanıklık eden Yaşar Kemal'in edebiyat coğrafyası kesin bir hatla sınırlanamaz. Ancak çalışmamızda, 'belirli bir çerçeve çizmek amacıyla' Yaşar Kemal'in eserlerinde en çok yer alan coğrafya ve mekânlar ayrı başlıklar altında incelenecektir.

3.1.1.Yaşar Kemal'in Ailesinin Yaşadığı Doğu Anadolu: Van Coğrafyası

Kuşkusuz Yaşar Kemal'in anakarası, romanlarının anavatanı Çukurova coğrafyasıdır. Yaşar Kemal, Çukurova'da doğmuştur, orada büyümüştür. Ancak Yazarın yaşam coğrafyasına uygun olarak öncelikle ailesinin geldiği Doğu Anadolu Van coğrafyası ele alınacaktır.

Yaşar Kemal'in ailesi 1915 yılında Birinci Dünya Savaşının sürdüğü yıllarda Rusların Van'ı işgal etmesiyle Muradiye ilçesine bağlı Ernis köyünden toplu olarak göç eder. Bu göç çok çetin zorluklarla ancak bir buçuk senede biter. Yola kalabalık bir şekilde çıkan aile yolda kimi yakınlarını yitirir, kimilerini kaybeder. Çukurova'ya ancak birkaç kişi ulaşabilmiştir.

Yaşar Kemal'in kendisinin yaşamadığı, tanık olmadığı birçoğunu kendi deyimiyle, çok güçlü bir belleğe sahip olan annesinden duyduğu bu maceralar başta yarı otobiyografik bir özellik gösteren *Kimsecik* üçlemesi olmak üzere diğer romanlarında da etkili olmuştur.

Ailesinin ve akrabalarının başından geçen maceralar Yaşar Kemal'e bir konu zenginliği kazandırır. Bunun bilincinde olan Yaşar Kemal de geçmişiyle bağıni koparmaz her zaman geçmişini merak edip, araştırır. 1950'de Cumhuriyet gazetesinde röportaj yazarı olduktan sonra da ilk fırsatta Van'a, köyüne gidip akrabalarını ziyaret edip, ailesinin bir zamanlar yaşamını sürdürdüğü coğrafyayı inceler.

Feodal yani beylikle yönetilen bir aileden gelen yazar, doğup büyüdüğü Çukurova topraklarında da buna benzer ağalık sistemine tanık olur. Bu hiyerarşik düzen başta İnce Memed olmak üzere birçok romanında yer alır.

Romanlarında genellikle ezen-ezilen çatışmasını işleyen yazar, kurulu düzen içinde hep bir isyancı yetiştirir. Bu isyancı da süregelen düzende yok olmamak için hep özgürce yaşadığı dağlara vurur kendini. Yani hem kurulu düzenin yiyicileri olan ağalardan, beylerden hem de devletten kaçmak için eşkıya olur. Eşkîya teması Yaşar Kemal'in hayatında önemli bir yere sahiptir. Zira dayısı Mahiro ve Annesi Nigar Hanım'ın amcası Çerko Doğu Anadolu'nun en ünlü eşkıyalarıdır. Daha üç buçuk yaşındayken babasını kaybeden Yaşar Kemal, annesinin hikâyeleriyle büyür. Bu olayların onu ne kadar etkilediğini Alain Bozquet ile olan bir konuşmasında şöyle dile getirir:

(...) Dayım Doğu Anadolu'nun, İran'dan Kafkasya'ya kadar en ünlü eşkıyası Mahiroydü. Sanırsam yirmi beş yaşlarında vuruldu. Onun üstüne çıkarılmış çok destan dinledim. Beni, ailemin yaşamında en çok etkileyen anamın amcasının macerasıdır. Romanlarımın kimi parçalarında bu olayın epeyce etkileri vardır. Anamın amcası on beş çetesiyle Süphan Dağı yamaçlarında dolaşan ünlü bir çete başıdır. Bir gün candarmalar onu çetesiyle birlikte yakalamış Van hapisanesine atmışlar. Hapishane gölün kıyısına yakın bir yerdedir. Eşkîyalar aylarca çalışarak, gölün kıyısına çıkan bir tünel açmışlar. Bir gece şafağa karşı anamın amcası, çeteleriyle birlikte bu tünelden kaçma uğraşında. Arkadaşlarına "haydiyin

arkadaşlar, beklediğimiz gün geldi, tünel bitti, çıkalım artık,” demiş. Arkadaşları korkmuşlar, aylarca kazılan tünelden kaçmak istememişler. Amca, arkadaşlarına kaçmak için çok diller dökmüş, onları bir türlü kandıramamış. Edememiş, en sonunda kendisi tünelden çıkmış göl kıyısına gelmiş. Ama kaçamamış. Arkadaşlarını bırakıp gitmeyi içi götürmemiş. Geriye hapishaneye dönmüş. Gene arkadaşlarına diller dökmüş, onları gene kandıramamış. Böylece gün atıncaya kadar gölle hapishane arasında mekik dokumuş, arkadaşları Nuh demişler de peygamber dememişler. Gün ışıırken nöbetçi amcayı görmüş, onu vurmuş, yaralı amca, koşarak nöbetçiye ulaşmış, silahını elinden almış. Kurşun seslerine gelen öbür candarmalarla öğleye kadar çarpışmış, sonra da vurulup ölmüş. Ondan sonra efsane başlıyor. Subaylar bu adamın yürekliliğine şaşırılmışlar. Bu kişi ne kişidir ki, hapishaneyi deldiği halde, salt arkadaşlarını bırakmamak için canını vermiş, demişler, göğsünü yarmışlar, bakmışlar ki, göğsünde dört yürek... Sonrasını anam anlatıyor, “Bizim göçümüz Van şehrinin içinden geçiyordu, biz düşmandan kaçarken, hapishanenin önüne geldik, hapishanenin büyük kapısında, bir ağaca bir adamın giyitleri asılıydı. Akrabaları gelip görsünler de giyitleri gelsinler alsınlar diye. Babam, amcamı tanıyan herkes ağaçta asılı giyitlerin amcamın giyitleri olduğunu hemen bilmişlerdi. Yalnız giyitlere sahip çıkamadılar. Bunun, hükümetin bir tuzağı olduğundan kuşkulandılar ve amcamın giyitleri orada, ağaçta asılı kaldı.”⁶³

Dağlık bir coğrafya olan Doğu Anadolu’da eşkıyalık çok görülen bir şeydi, bununla beraber Yaşar Kemal’in doğup büyüdüğü Çukurova coğrafyasında da eşkıyalık var olan bir durumdur. Hatta Yaşar Kemal çocukluğunda birçok eşkıyayı gözüyle görür ve tanık olur. İlk ağıtlarından biri de bir eşkıya iken dağda jandarma tarafından öldürülen Zalanın oğlu için yazar.⁶⁴

⁶³ Alain Bozquet, *a.g.e.*, s.34

⁶⁴ Alain Bozquet, *a.g.e.*, s.36

Yaşar Kemal, Anadolu’da iz bırakmış olan ve hâlâ bu coğrafyada yaşamakta olan halkların kültüründen büyük ölçüde yararlanan bir yazardır. Yazarın bir Kürt aileden gelmesi, Kürtçeyi bilmesi, zaman zaman Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları coğrafyalara yaptığı gezilerden edindiği izlenimler ona, Kürt kültürüne ait zengin bir malzeme ve büyük olanaklar kazandırır. Bu nedenle Kürt kültürünün onun için ayrı bir önemi bulunmaktadır. Yaşar Kemal, Kürtlerin gelenek, göreneklerinden, yaşayış biçiminden, halk edebiyatından, tarihinden, folklor öğelerinden, giyim-kuşamından, halısından hatta çorabından bile etkilenir. İleride romanlarını incelerken bu örneklerle yer verilecektir. Bu konuda kendisiyle yapılan bir söyleşide şöyle der:

*“(…) Mezopotamya’dan gelen bir Arap kültürü, yukarıdan gelen bir Kürt halkının kültürü, bir Çerkes kültürü, bir Türk kültürü. Bunların hepsi birleşir Ahmet Arif’te. Ahmed’in sesi, çok zengin bir sestir. Şiirinin sesi. Ben bu Arap epopelerini, Kürt epopelerini, Türk destanlarını bildiğim için Ahmed Arif’teki bu zenginliği çok iyi anlıyorum.”*⁶⁵

Hayatı hakkında fazla bir bilgiye ulaşamayan, Birinci Dünya Savaşı zamanında yaşamış iki gözünden de yoksun bir dengbeç yani Kürt halk ozanı olan Abdale Zeynike de Yaşar Kemal’in yapıtlarında yer alan bir kişidir. Bu konuda Alain Bozquet ile olan söyleşide şöyle der:

*(…) “Evin övüncü de büyük Kürt halk şairi, destancısı, Abdale Zeynike’nin Van’da bizim eve gelip destan söylemesiydi. Bütün ev diline pelesenk etmişti. ‘Bu ev Abdale Zeynike’nin diz çöküp destan söylediği evdir.’ Benim gözümde Abdale Zeynike bir ermiş olup çıkmıştı.”*⁶⁶ Ayrıca Yaşar Kemal bu konuda İsveç gazetecisi olan Margareta Sörenson ile yaptığı bir söyleşide *“Homeros ve Kürt halk ozanları benim hareket noktamdır.”* açıklamasında bulunur.

⁶⁵ Yaşar Kemal, *Arkadaşımız Erdal Öz’ün Yaşar Kemal’le Uzun Bir Söyleşi*, Türkiye Yazıları, nr 6, Eylül/1977

⁶⁶ Alain Bozquet, *a.g.e.*, s.36

3.1.2.Yaşar Kemal'in Van Cenneti

Yaşar Kemal'de genel olarak geçmişini yüceltme duygusu çok güçlüdür, sürekli geçmiş yılların özlemini çeker. Çukurova'da 1876 yılındaki iskân olayı ve 1950'lerde başlayan tarımdaki sanayileşme Yaşar Kemal'in hayal dünyasını, çocukluğunun Çukurova'sını yıkar ve onu geçmişin özlemiyle yanan biri haline getirir. Kapitalist sistemin getirdiği değişiklikler Yaşar Kemal'in coğrafyasını cennetten cehenneme çevirir ve artık Çukurova coğrafyası bir çukur, içinden çıkılmaz bir dehliz haline gelir. Yazarın Çukurova yerine zaman zaman "çukur" kelimesini kullanması da bu sebeple anlamlıdır. Berna Moran da yazarın bazı yapıtları üzerinde dururken bu konunun önemine değinir:

*"Akçasazın Ağaları'nda geçmiş zamanı yüceltme eğilimi, herhalde destanlar, türküler, ağıtlar, ve efsaneler dinleyerek büyümüş bir sanatçının bunlara gereken değeri vermeyen modern ve kapitalist bir çağa duyduğu tepkiden kaynaklanıyor. Geride bıraktığımız yüzyıllarda yaşama biçim veren gelenekler, töreler, görenekler insan için iyiyi, kötüyü, doğruyu, soyluyu, soysuzu, belirleyen erdem kavramları oluştururdu. Daha törensel ve aşiretçe ya da obaca toplu halde yaşanan hayat daha anlamlıydı belki de."*⁶⁷

Berna Moran, ayrıca dünya edebiyatında geçmişe bakış tarzının önemini de aynı yazısında vurgular. Çukurova'daki göçmen aşiretlerin yeni yaşam koşullarına uyum sağlayamamaları üzerinde duran Nedim Gürsel de, insanlar arasında bu zorluklar nedeniyle geçmişe yönelik olarak folklorlarında bir "kaybolan cennet" temasının ortaya çıkışına dikkatleri çeker.⁶⁸

⁶⁷ Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2004, s.128

⁶⁸ Nedim Gürsel, *Yaşar Kemal Bir Geçiş Dönemi Romancısı*, Yapıt-Toplumsal Araştırmalar Dergisi, nr 7, Ekim/Kasım 1984

Yaşar Kemal, Demirciler Çarşısı Cinayeti'nin ilk sayfasında kısa bir öykü paylaşır. Öyküye göre dünyayı dolaşan adamın birisi gençliğinde güzel atları olan, insanların hep mutlu olduğu bir şehre gider. Aradan uzun yıllar geçtikten sonra, aynı adam yaşlandığında bu şehri tekrar ziyaret eder ama hiçbir şeyin yerli yerinde kalmadığına tanık olur. Duvarın dibinde güneşlenen ve “kederinden dişleri kenetlenmiş” birisine yaklaşır, bu şehrin başına gelenleri sorar. Adam bir “aaah” çektikten sonra, şu yanıtı verir: “O iyi insanlar, dedi, o güzel atlara bindiler çekip gittiler... Aaaah! Aaaah! Aaaaaah!” Yaşar Kemal, bu öyküyle de eski insanı ve soylu bazı değerlerin yitip gittiğini veciz bir şekilde anlatır.

Kapitalist sistemin getirdiği değişikliklerle artık Çukurova, bütün kötülüklerin, çirkinliklerin ve haksızlıkların kol gezdiği korkulu bir bataklığa dönüşür. Ölme ve öldürülme korkusunu iliklerine kadar hissedene ve geleceği kararan bu coğrafyanın insanı bir çıkış bir kurtuluş çaresi aramaya başlar. Bu kâbustan kurtulmanın tek yolunun Çukurova ve benzeri coğrafyalardan uzaklaşmak olduğu inancında olan Yaşar Kemal, yapıtlarında Çukurova'ya hiç de benzemeyen, Çukurova'nın tam da karşıtı bir cennet yaratır ve adını Van koyar. Böylece Yaşar Kemal'in yapıtlarında Çukurova-Van karşıtlığı biçiminde temel bir yapı ortaya çıkar.

Verimli toprakları olan Çukurova coğrafyası çevresinden özellikle de Doğu ve Güney Doğu Anadolu coğrafyalarından çok göç alır. Ancak buraya gelen yoksul insanlar umduğunu bulamaz ve daha da yoksullaşır. Yaşar Kemal'in yapıtlarında, Çukurova'nın sıcağına, çilesine dayanamayan bu insanlar geldiklerine bin pişman olurlar. Çukurova coğrafyasında yoğun bir çaresizlik ve tedirginliğin içinde yaşam kavgası veren bu yoksul insanlar bir an önce kurtulmak için, Van'a giden yola koyulmaya başlar. Van, bu insanların düşlerinde öne çıkan beldelerin başında gelir. İnsanlar Çukurova'dan bir kaçış halindedirler, mutsuzdurlar. Yaşar Kemal, yapıtlarında bir çıkış yolu olarak, Van adında bir düş dünyası yaratır, insanlara bir kurtuluş yolu gösterir. Yaşar Kemal, Çukurova'nın tam tersi özelliklere sahip olan Van'ı yaratırken, Çukurova'da yozlaşan, yitip giden, “altın çağlar”a ilişkin bir

üzüntüyü de yaşamaktadır. İnsanlığın geleceği açısından belli bir korkuya, tedirginliğe kapılan yazar, bu üzüntüsünü rasyonelleştirir. Sarıldığı tek şey de hâlâ bozulmamış insan ilişkilerinin bazı diri kalıntılarıdır, bunları da Van'da bulur.

Yaşar Kemal, bugünkü Van'ın Çukurova'ya nazaran bazı özelliklerini de hesaba katarak, Van adında insanların mutlu oldukları bir ülkenin manzarasını çizer. Bu ülkede kötülük ve mutsuzluk diye bir olay yoktur. Van motifini daha da yetkinleştiren Yaşar Kemal, yapıtlarında büsbütün yeni bir Van'la karşımıza çıkar. Yaşam gerçeklerini düşündüğümüzde, Yaşar Kemal'in haritalarda yer alan bugünkü Van'ı göklere çıkarma diye bir düşüncesi yoktur, olamaz da. O, Van'ın bugün ne halde olduğunu çok iyi bilmektedir. Hatta daha ileri giderek yazmış olduğu gezi notlarında Van'ın öyle övülmeye değer bir yanının olmadığı, Van'ın bir şehir olmaktan ziyade bir köy görünümü verdiği belirlemesinde de bulunur.⁶⁹ Yaşar Kemal'in tüm bunları söylerken, daha ziyade şehirdeki fiziki büyüme ve ekonomik gelişmeyi göz önüne aldığını da belirtmek gerekir. İnsan ilişkilerine pek değinmez. Diğer yandan Yaşar Kemal, olayların geçtiği yıllarda Çukurova ve Van'daki gerçek yaşamı karşılaştırdığında, Çukurova'da tükenen ama Van'da hâlâ izlerine rastladığı bazı soylu insan ilişkilerinin varlığını sürdürdüğüne dair inancını da korur. Yaşar Kemal'i Van'a çekem en önemli etken budur. Kendi ailesinin bu kentten gelmesi de, bu seçimi dolaylı olarak etkilemiştir.

Yaşar Kemal'in romanlarında Van coğrafyası gerçek halinden sıyrılıp ütöpik bir özellik kazanmıştır. Van coğrafyası bu yeni görünümüyle, insan-doğa ilişkilerinin canlı, renkli ve temiz bir manzara sergilediği düşsel bir cennettir. Çukurova ile bu düş ülkesi Van'ı karşılaştırdığımız zaman, Çukurova'nın bıkkınlık veren ve kötülük dolu kocaman manzarasına karşılık, Van insanların mutluluk ve sevinçten ne yapacağını şaşırıldığı, bolluk içinde yüzdüğü, kimsenin, kimsenin kılına dokunmadığı düşsel bir diyardır, orada son derece adil bir yaşam sürmektedir. Yaşar Kemal, böyle bir Van'ı tasarlarırken, bugünkü Van'da hâlâ yaşamakta olan ve

⁶⁹ Yaşar Kemal, *Bu Diyar Baştan Başa*, Tekin Yayınları, İstanbul 1979, s.7

Çukurova’da yitip giden bazı insani değerlerden yararlandığımızı kestirebiliriz. Yazar yozlaşan insan ilişkilerinin Çukurova’da yarattığı kargaşa ortamına karşılık, Van’da hâlâ bazı soylu insan ilişkilerinin bulunduğu inancındadır. Bu soylu insan ilişkilerinin başında, dayanışma, konukseverlik, dost delisi olma, cömertlik, sadakat duygusu, mertlik, doğruluk gibi erdemler gelmektedir. Yaşar Kemal’e göre insanların uğraşları, çalışkanlığı, sürekli alın teri dökmeleri, bu insanları kötülük diye bir şeyi bilmemeye yöneltmiştir. Yaşar Kemal, romanlarında bir cennet olarak Van’ın manzarasını çizerken yalnız bu gerçeklerle yetinmez. Romanlarında çok değişik bir Van tasarlar. Böyle bir Van yalnız onun eserlerinde vardır. Yaşar Kemal’i böyle cennet gibi bir Van’ı hayal etmeye iten sebep Çukurova’da tanık olduğu kötülüklerdir. Yaşar Kemal de kötülük denince sadece kendisine yapılan bir kötülük akla gelmemeli onun için doğaya ve çevreye verilen bir zarar da en büyük kötülüklerdendir. Diğer yandan, Yaşar Kemal, Van motifini yaratmakla, okuyucuyu kurtuluş kavramı üzerinde düşünmeye sevk etmeye çalışır. Böylece Yaşar Kemal’in yapıtlarına önemli bir yapı kazandıran bir Çukurova-Van karşıtlığı ortaya çıkmaktadır. Bu karşıtlıkta Van topyekün yüceltilirken Çukurova kötülenir. Örneğin Yaşar Kemal, Van Gölü’ne göl olarak bakmaz, onu bir deniz olarak kabul eder, hatta daha da ileri giderek, bu suları “Koca Van Denizi” diye adlandırır. Bu gölün sularına uçsuz bucaksız bir enginlik kazandıran yazarın, yaratmak istediği bu yüceltmeyle de, zaman zaman insanoğlunun yüreğinde olması gereken bir ferahlığa dikkatleri çeker. Bunu yapmakla da Çukurova’da bir karış toprak için birbirinin gırtlığına yapışan, birbirini boğmaya çalışan insanların dramını sergilemek ister. Van Gölü ve çevresindeki dağlar arasındaki uyumu ve hareketliliği dile getirmek için, yöreyi çeşit çeşit renklere boyar:

“Ve Van Gölü çok maviydi ve çepeçevre yüksek dağların ortasındaydı. Süphan Dağı gölün kıyılarında dimdik yükselirdi, bir ak bulut gibi göğe ağmış. Kimi günler göl dibinden aydınlanır, mavi ışıklar fışkırırdı göğe doğru. Sütbeyaz Süphandağı, süt beyaz sular, topraklar, ağaçlar, otlar maviye keserdi. Bir mavi düş dünyası olurdu Van Gölü kıyıları. Güneş bile mavi doğar, karanlıklar bile mavi basardı. Kimi günlerde dağların aklığü düşerdi Van Gölü’nün dibine. Van Gölü

*sütbeyaz olurdu, gökyüzü sütbeyaz, kuşlar, insanlar, bulutlar, her şey sütbeyaz... Güneş bile apak doğar, karanlıklar bile apak gelirdi.*⁷⁰

Yaşar Kemal Van coğrafyasındaki bu düş dünyasına; “Van Denizi Ülkesi” adını da verir. Van Gölü’nü deniz, Van şehrini de ülke olarak adlandıran Yaşar Kemal, bu adlandırmalar ile de bu coğrafyayı yüceltir.

Yaşar Kemal’in romanlarındaki Çukurova-Van karşıtlığı özellikle yarı otobiyografik bir roman özelliğindeki Kimsecik üçlemesinde sıkça görülmektedir. Konusu Çukurova’da geçen diğer romanlarında da görülen bu karşıtlığa roman incelemeleri bölümünde örneklerle yer verilecektir.

3.1.3.Yaşar Kemal’in Anakarası: Çukurova

Çukurova tarihin her döneminde önemini korumuş bir coğrafyadır. Eski çağlardan beri, birçok milletin nüfuz mücadelesine sahne olan Çukurova coğrafyası verimli arazileri ve elverişli iklim şartları ile göz kamaştırıcı bir özelliğe sahiptir. Tarih çağlarında Çukurova’da çok sayıda medeniyetin kurulması ve birbiri arasındaki nüfuz mücadelesinin uzun yıllar sürmesi, buranın tarihi, coğrafi ve iktisadi önemini ortaya koymaktadır. Çukurova coğrafyası Anadolu ile Suriye arasındaki eski ticaret yolu üzerindeki en önemli kavşak noktası olmasından dolayı da önem taşımıştır. Çukurova coğrafyasının sahip olduğu bütün bu özellikler, ilk çağlardan itibaren çeşitli kavimlerin yöreye hâkim olma ve yerleşme arzularını kamçulamış, devletlerarası siyasi anlaşmazlık ve savaşlara yol açmış bu coğrafyanın birçok kavim arasında el değiştirmesiyle sonuçlanmıştır. “*Milattan XV asır önce Hitit Federasyonuna bağlı olan bu topraklar daha sonra Asurların egemenliği altına girmiştir. M.Ö. VI. yüzyılda İranlıların, M.Ö. 333 yılında Büyük İskender’in ve onun ölümünden sonra da Selefkî’lerin eline geçmiştir. Milattan 30 yıl kadar önce Pompeus*

⁷⁰ Yaşar Kemal, *Kale Kapısı-Kimsecik 2*, YKY, İstanbul 2015, s.310

tarafından Roma İmparatorluğuna katılmıştır".⁷¹ Daha sonra İslamiyet yayılmaya başlayınca Araplar bu coğrafyaya akınlar düzenlemeye başlar. "*Arap ordularının Çukurova'ya ilk girişleri 638 yıllarına rastlar. İlk akınların ardından 704 yılında Halife Abdulmelik'in oğlu Abdullah'ın komutasında başlayan akınlar, 'gazve' niteliğinde olmayıp fetih amaçlı idi. Çukurova'daki Arap egemenliği Halife Harun Reşit zamanında (786-809) genişledi ve güçlendi. Adana, Tarsus, Misis, Arapların uç şehirleri oldu. Ancak Bizans'ın bu toprakları geri alma çabaları bitmedi ve 969 yılında bütün Çukurova yeniden Bizans egemenliğine geçti.*"⁷²

Bizans'a karşı 1071 Malazgirt zaferi ile Anadolu topraklarında başarı kazanan Türkler, akın akın, kitleler halinde Çukurova coğrafyasına yerleşmeye başlamışlardır. Bu topraklara sınıksız bir bağla bağlanan Türkmenler bu coğrafyayı yurt edinirler. Daha sonraki zamanlarda Türkmenler, her ne kadar Ermeniler, Moğollar, Haçlılar ve Bizans tarafından bu coğrafyadan atılmak istense de bu topraklardan vazgeçmemişlerdir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra Çukurova toprakları Dulkadiroğlu ve Ramazanoğlu beylikleri tarafından yönetilir. Ve daha sonra Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı Devleti'nin himayesine geçer.

Çukurova coğrafyasının çok bereketli toprakları olmakla beraber yazın, insanın dayanamayacağı kadar sıcak bir iklimi vardır. Bu coğrafyada yaşayan Türkmenler sıcak iklimin etkisiyle kışı Suriye, Mezopotamya ovalarında yazı da Toroslarda, Orta Anadolu yaylalarında geçirirlerdi. Osmanlı Devleti, Orta Asya'dan geldiklerinden beri yaşamlarını böyle göçebe olarak sürdüren bu Türkmenleri toprağa yerleştirmek ister. Osmanlı Devleti'nin göçebeleri yerleştirme, toprağa bağlama politikası uzun sürelerden bu yana sürüp geliyordu. Ve Türkmenler yerleşik hayata geçmeye karşı koyarlar. Çünkü Türkmenler toprağa yerleşince vergi verecekler ve asker olacaklardı. Bu da onların işine gelmiyordu. Yerleşmeye karşı koyan Güney Türkmenlerine karşı Osmanlı Fırka-i İslahiye'yi gönderir. Derviş Paşa

⁷¹ Bekir Uluğ, *Tarih Boyunca Çukurova, Mersin* 1948, s. 100-101

⁷² Yılmaz Kurt, *Çukurova Tarihinin Kaynakları III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2005, s.1*

komutasındaki bu büyük Osmanlı ordusuna karşı Toroslardaki Kozanoğlu adındaki aşiret beyi başkanlığında bütün ova Türkmenleri birleşerek karşı koyarlar. Türkmenler bu savaşı kaybederler. Ve daha sonra büyük bir kıırım olur. Osmanlı Devleti yenilenleri ovaya doldurup dağ yollarına karakollar kurar. Ovaya hapsedilen yüz binlerce Türkmen sıtmadan, sıcaktan, alışmadıkları iklim koşullarından dolayı, ovanın havasına alışincaya kadar yarı yarıya kırılırlar. Tarih boyunca Toroslara güvenip hiçbir merkezi güce tam olarak biat etmeyen Çukurova coğrafyasının Türkmenleri böylece yerleşik hayata geçmiş olur. Savaştan önce, isyan eden Türkmenlerin sözcüsü meşhur halk şairi Dadaloğlu, meşhur olan, “Ferman padişahımsa dağlar bizimdir.” sözünü söylerken de Toroslara güvenip böyle söylemiştir. Ama savaşı dağlar yerine ovada kabul edince yenilgi kaçınılmaz olmuştur.

1915’te Rusların Van’ı işgal etmesiyle bir buçuk yıllık zorlu ve çileli bir yolculuğun ardından Çukurova’ya ulaşmayı başaran Yaşar Kemal’in ailesi, Kadırlı’de İskân Komisyonu Başkanı Karamüftüoğlu Arif Bey tarafından Hemite köyüne yerleştirilir. Hemite adı bir zamanlar buralarda yaşamış Hamit Dede adındaki bir ermişten gelir. Bu köy de 1865’te Osmanlı’nın Türkmenleri toprağa yerleştirdiği yıllarda oluşturulmuş bir dağ köyüdür. Yaşar Kemal, 1923 veya 1926 yıllarında bu köyde dünyaya gözlerini açar. Bu köy bir Türkmen köyüdür. Doğduğu ve büyüdüğü köyü Yaşar Kemal Alain Bozquet ile olan konuşmasında şöyle anlatır:

“Ben Kilikya’nın bir köyünde doğdum. Burası eski çağlarda çok önemli bir bölgeydi. Saint Paul’ün doğduğu Tarsus Kilikya ovasının Akdeniz’e yakın bir düzlüğünde. Bugün de büyücek bir şehir. Çiçero Kilikya valisiydi. Ünlü Dioskorides (Dioscorides) çağının en büyük hekimi bir Kilikya şehri olan Anazarbos’ta doğdu. Bugün bu şehrin harabelerinin adı, Anavarza. Kilikya’nın şimdiki adı Çukurova. Çukurova Akdeniz’le Toros dağları arasındaki düz, çok bereketli bir ovadır. Ova, Ceyhan’ın (eski adı: Pyramos) Seyhan’ın (eski adı: Saros) dağlardan indirdiği topraklardan oluşmuştur. Yıllar geçtikçe ova Akdeniz’den durmadan alıyor, Akdeniz

küçüldükçe ova genişliyor. (...) Sanırsam benim doğduğum köy olan Hemite köyü de Akdeniz'e kuşbaşı otuz kilometre kadar uzaklıkta. Köyüm Çukurova'nın karnına doğru yürümüş kayalık bir dağın koyağında. Kayalar çok mavi, çok mor... önünden Ceyhan ırmağı akıyor. Koyağın günbatısındaki sivri kayalığın üstünde de bir orta çağ kalesi var. Ceyhan ırmağının ötesi Akdeniz'e kadar hep deniz gibi gözüken, mavileyen düz ova. Bu ova mevsimine göre çok sarı, çok yeşil oluyor. Ama her zaman onda, günün birkaç saatinde de olsa, bir mavi görmek mümkün.”⁷³

Çukurova coğrafyası, Karacaoğlan'ın Dadaloğlu'nun karış karış gezdiği, şiirler söylediği sözlü edebiyatın çok geliştiği, Türkçe'nin çok zengin konuşulduğu bir coğrafyadır. Bu topraklarda birçok ozan, âşık sözlü geleneği sürdürmekte, herkes en azından bir Karacaoğlan şiirini ezbere bilir. Özellikle kadınlar arasında ağıt ve türkü türleri çok revaçtadır. En azından birkaç tane ağıt, türkü bilmeyen kadına ya deli ya aptal nazarıyla bakılır. Yaşar Kemal de böyle bir ortamda büyüdüğünden sözlü geleneğe çok meraklı olmuştur. O dönemlerde Yaşar Kemal'in en sevdiği şey ara sıra köye gelen Âşık Murtaza, Âşık Memet, Güdümen Ahmet, Çolak Ökkeş gibi gezgin âşıkları dinlemektir. Bu âşıklara özenen Yaşar Kemal, sekiz yaşından sonra köydeki çocukları etrafına toplar onlara destan söylemeye başlar. Yaşı ilerledikçe dinleyicileri genişler ve büyükler de onun dinleyicileri arasına katılır. Böylece Âşık Kemal diye ünlenmeye başlar.⁷⁴

Alain Bozquet'in doğduğu, yaşadığı çevrenin görünümünü hakkında sorduğu bir soruya yazar şöyle cevap vermiştir:

“(...) Doğduğum Çukurova'da bütün köylerin evleri huğdu. Huğ, şu demektir, duvarları kamyştan ya da çubuklarla örülmüş çitlerdi. Dikilmiş kamyşları ya da örülmüş çitleri içten sıvıyorlardı. Bu evlerin üstleri de sazlardandı. Evlerin tabanı topraktı ve yerlere hasır sererlerdi. Hasırların üstüne de kilim, döşek atarlardı.

⁷³ Alain Bozquet, a.g.e., s.31-32

⁷⁴ Alain Bozquet, a.g.e., s.44

Çukurova yazın çok sıcak olurdu. Hele bizim köy, kayalıkların arasında olduğundan taşıyla toprağıyla yanardı. Biraz varlıklı olanlar yaylaya göçerlerdi mayıs başlarında, yayladan da ekim sonlarında inerlerdi. Bütün toplumlarda olduğu gibi kişiler hem serüvenlerini yaşıyorlar, hem de ortak bir yazgı içinde eriyorlardı. Çok eşkıya vardı dağlarda, çok at hırsızı vardı ovada. Yukarda adından söz ettiğim destancılardan, şairlerden, Çolak Ökkeş ile Âşık Hacı birer tütün kaçakçısıydı. Çok çok kaçakçı geliyordu Suriye'den bizim eve, daha doğrusu köye. Geceleri gelip Toroslara yukarı gidiyorlardı. Şayak pantolon giyinmişlerdi ve çok uzun bıyıklıydılar. Yüreklerinde büyük maceralar taşıyorlardı. Bu huğlar var ya her sonbahar köyde, on on beş tanesi yanıyordu. Öteki köyler de aynı macerayı yaşıyorlardı. Pamuk ekiyor, pamuk topluyorduk. Sonra Adana'ya doğru pamuk toplamaya iniyorduk bütün köy. Bazen imece halinde Akçasaza saz biçmeye gidiyorduk huğlarımızın üstünü onarmak için. Bizim köyde birkaç incir ağacından başka hiç meyve ağacı yoktu. Bir tek de koskocaman, bizim evin önünde, bir nar ağacı vardı. Bütün ova da öyleydi. Bazı evler sebze ekliyordu. Kavun karpuz çoktu.”⁷⁵

Hemite köyünde Kürtçe konuşulan tek ev Yaşar Kemal'in evidir. Evdekiler evde Kürtçe dışarda kırık dökük bir Türkçe konuşur. Ama Yaşar Kemal ise ne evde ne dışarda hiç Kürtçe konuşmaz hep Türkçe konuşurdu. Bu durum ailesi tarafından yadırganmaz. Köyde de hiçbir zaman kendisine sen Kürtsün diye ayrımcılık, ırkçılık yapılmaz.⁷⁶

Yaşadığı köyde dinden pek bahsedilmez. Din insanlar üzerinde çok yönlendirici olmamıştır. Köyde sadece yaşlılar namaz kılar o da cumadan cumaya. Çocukluğunda din üstüne başka bir şey anımsamadığını söyleyen yazar bu konuda Suriyeli bir şairle olan bir diyalogunu da şöyle dile getirir: “Geçenlerde Suriyeli bir şair bana sordu, sizde, sizin romanlarınızda, dedi, insanlar çok az namaz kılıyorlar, ya da hiç kılmıyorlar, acaba sizin halk Müslüman değil mi? Bizim halk Müslümandı

⁷⁵ Alain Bozquet, a.g.e., s.76

⁷⁶ Alain Bozquet, a.g.e., s.45

ama, din onlar için yaşamın çok aşağısındaydı. Din, son otuz yılda halka inebildi. Benim yazdıklarım gelenekler, Müslümanlığa sığınmış eski mitler olacak.”⁷⁷

Çocukluğunu Çukurova coğrafyasında bir düş dünyasında yaşar gibi dolu dolu geçiren yazar, edebiyata, sözlü geleneğe, doğaya, hayvanlara, zanaata hep çok meraklı olur. Çocukluğunun krallığında hiçbir engel tanımayan yazar, yaşadığı coğrafyayı serbestçe karış karış nasıl gezdiğini şöyle dile getirir: *“Hiçbir engel tanıımıyordum. Gönlüm neyi ne zaman isterse ben onu yapıyordum. Hiç kimse, istediğim hiçbir şeye, hiçbir zaman engel olamıyordu. Bir gün bakmışsın bir dağın başında kartal yuvalarının yanında, bir gün bakmışsın ovada Yılanlı Kalenin eteklerinde, bir bakmışsın kasabada nar bahçelerinde, incir ağaçlarının tepelerinde... Bir gün bakmışsın Savrun kıyılarında, mor yarpuzların arasında, bir gün bakmışsın Yörük çadırlarındayım. Elimde Yörüklerce bana armağan edilmiş bir şahin, bir doğan, bir atmaca... Bir gün bir bakmışsın bir saz şairinin dizinin dibinde, bir gün bakmışsın bir defnecinin ardındayım...”⁷⁸*

Yaşadığı Çukurova coğrafyası onun için biçilmez kaftandır. Zira, hem zengin doğası hem gelişmiş geleneksel edebiyatıyla onun her türlü merakını tatmin eder. Doğaya olan merakı o derecedir ki, daha küçük bir çocukken hoşuna giden bir otu daha çok koklamak için, annesinin amcasının çalışma demelerine rağmen Çukurova sıcağında tarlada çalışırdı. Bir başka özelliği de çok karanlık bir gecede yanında yürüdüğü tarlanın ne tarlası olduğunu bilirdi.⁷⁹

Hayatında yaşadığı birçok olumsuzluklara rağmen yaşama sevincini hiç kaybetmeyen Yaşar Kemal, yaşadığı romanlarının anakarası dediği Çukurova coğrafyasını bir yanında eşkıyalar, at hırsızları, bir yanında büyük destancılar, bir yanında Karacaoğlan, bir yanında Dadaloğlu ile dolu dolu yaşamıştır.

⁷⁷ Alain Bozquet, *a.g.e.*, s.84

⁷⁸ Alain Bozquet, *a.g.e.*, s.47

⁷⁹ Alain Bozquet, *a.g.e.*, s.83

Çukurova coğrafyasında Kozanoğlu isyanından önce toprağa pek değer verilmezdi. Birçok yer ya orman ya bataklıktı. Osmanlının Türkmenleri yerleşik hayata geçirmesiyle toprak değer kazanmaya başlar. Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren bölge özellikle Doğu ve Güney Doğu'dan çok göç alır. Bataklıklar kurutulmaya, ormanlardaki ağaçlar kesilerek tarlalar elde edilmeye başlanır. Bu girişimler daha sonra olacakların yanında hafif kalır. Özellikle 1950'lerde Marshall Yardımı ile traktör gelince değişim kökünden başlar. Traktör sadece pamuk eken değil, arkasına bağlanan aletlerle, makileri, ağaçları, köklerinin derinlerinden söken alet... Bataklıklar, ormanlar, makiler ve otlakların yerini tarlalar alınca, doğa bozulur, dünyanın dengesi altüst olur. Sadece doğanın değil, insanların yaşamı da değişir. Bataklıklar kuruyunca, tarım ilaçları dökülünce, sinekler, böcekler tükenir, böcekler tükenince, onlarla beslenen turnalar, leylekler gelmez olur. Onlar gelmeyince onları avlayan kartallar da yok olur. Özellikle at vebasası kartalları bitirir. Veba olan atlar zehirlenip ovaya atılır. Zehirli leşi yiyen kartallar toplu bir halde yok olur. Bütün yapılan bu katliamların sonucunda Çukurova çok toprak kazanır ama kuşları, kelebekleri, bitkileriyle bir dünya yitirir.

İşte kendisini “değişimin yazarı” olarak tanımlayan Yaşar Kemal, böyle bir doğa, böyle bir yaşam değişikliği geçirir yaşamından. Çok iyi bir gözlemci olan ve eski Çukurova'ya çocukluğunda tanık olan Yaşar Kemal bu değişimi kendi dünyasında işleyip, romanlarında yeni bir Çukurova yaratmayı başarır, Hele kan davası gibi bir illet, yörenin kanayan yarası olursa bu coğrafyadan daha da çok malzeme çıkar.

Çukurova coğrafyasında yaşanan bu köklü değişiklikler, topluma yerleşen kapitalist düzen, doğayı tamamen değiştirir. Feodal yani Türkmen derebeylik sistemini yıkan bu kapitalist yeni düzen sadece doğayı değil halkı da değiştirir. Bir yanda çok zenginleşen yüzde birlik bir çoğunlukta olan toprak ağaları bir yanda ise

topraksız kalan ve yaşamak için zenginlerin modern kölesi haline gelen yüzde doksan dokuzluk çoğunluğa sahip halk.

Yaşar Kemal, yazdıklarıyla bir dünya sunar bize. Kendi kurduğu, tanıktığı; içinde yaşadığı, yaşattığı dünya. Şu sözleri anlamlıdır: “*Ben de Çukurova’yı yanımda taşıyorum. Yoksa, başıma gelen bunca beladan sonra gençliğimin, çocukluğumun Çukurova’sı yanımda olmasa boşlukta kalmaz mıydım? Başıma kötü şeyler gelmez miydi?*”⁸⁰

Yazar, Çukurova’yı bir düş feneri gibi bütün sanat hayatında kullanır. Onunla bakar, görür, anlar ve yaratır. İşte bu bakış açısıyla bakıldığında Yaşar Kemal, romancılığının anlatı coğrafyasını kurarken, hep içinde taşıdığı renklerin, seslerin, kokuların, izlerine döner. Yani Çukurova, onun roman gerçeğinin anakarasını oluşturur. Ama Çukurova sadece bir kara/doğa parçası olarak değil yazarın imgeleminde yeniden yeniden yaratılan bir yer/yurt/ada olur. Yazarın “Her yazarın bir Çukurova’sı vardır. Faulkner da, Kafka da, Joyce da kendi Çukurovalarını yazdılar.”⁸¹ sözü de bu düşünceyi destekler.

Yaşar Kemal, romanlarını yazarken yaşadığı Çukurova coğrafyasındaki insan-doğa gerçekliğinden, yaşanan olaylardan, tarihsel ve toplumsal olarak yaşanan değişikliklerden faydalanarak kendine özgü bir dünya kurar. Bu roman dünyasını biçimlendiren de yaşadığı coğrafyadan aldığı imgelerdir. O, yaşadığı coğrafyanın dil evrenini kullanarak yeni bir coğrafya yaratır. Anlatısının çıkış noktasındaki “yer” zamanla yapıtlarının birbirini bütünleyen özellikleriyle bir “anakaraya” dönüşür. Kendine özgü bir dili, doğası, insan gerçekliği, anlatım yolu, anlam birliği, duyuş özelliği olan dünyanın varlığını simgeleyen “anakara”dır o yer imgesi. Bu konuda bir denemesinde şöyle demiştir: “*Roman bir yaşamdır. Roman, bir atmosferdir. Roman, yeni, yepyeni bir dünya kurmaktır, yaratmaktır roman.(...) Yepyeni gerçeklik.*

⁸⁰ Özdemir İnce, “Soylu İnsanlar Mecbur İnsanlar”, Radikal, 19.05.2002

⁸¹ Nedim Gürsel, *Yaşar Kemal Bir Geçiş Dönemi Romancısı*, Doğan Kitap, İstanbul 2008, s.11

Yepyeni bir dünya. Üstelik, gerçekten dünyamıza benzer bir dünya değilse bile. Kendine özgü bir dünya kurmaktır roman. Bu yaratılan yeni dünyada, insan gerçekliği kesinlikle olacaktır.”⁸²

Taşıyıcı bir yazardır Yaşar Kemal. Zamana ve çağa bakan; birikimin kaynaklarını özümseyerek değerlendiren, yazıp anlattığı her metinde, ele alıp işlediği her konuda, dile getirip her sorunda bir “kültür bahçesi” yaratma düşüncesini taşıyan biridir o. Kurduğu anlatı dünyasının özgünlüğü, ona aitliği de buradan gelir.

Yaşar Kemal’in anlatısında giderek bir imgeye dönüşen, onun yaratıcılığı ile biçimden biçime geçen Çukurova, kendi yerel/yöresel gerçekliğinin çok uzağında bir anlam örgüsüyle onun roman dünyasının kurulmasında etkili olur. Ama o etki zamanın getirdiği değişimlerle yazarda “öte yer”, “yitirilen cennet”, “çocukluk yurdu”, çatışma ve dönüşmelerin kaynağı” olarak yepyeni bir “anakara” simgesine bürünerek biçim alır.

Yaşar Kemal, burada o yerin/zamanın hem içinde hem de dışındadır. Kendisine biçtiği taşıyıcılık rolü, onu bu yöredeki uygarlıkların oluşagelen birikimini de algılamaya, buradan hareketle yeni bir dünya kurmaya yöneltilir.

Doğu Akdeniz’in kültürel varlığı Yaşar Kemal’in yaratıcı dünyasının biçimlenmesinde en temel kaynaktır. Yereli görüp anlama, yöresel dokunun kavranışı var olanın arka planını tanımaya yöneltilir onu. Bugün artık onun için bir “yitik cennet” olan Çukurova, kültürlerin/dillerin buluşma kavşağı olma özelliğini giderek yitirmeye yüz tutmuştur. Çukurova coğrafyasının geçiş ve dönüşüm dönemine tanıklık eden Yaşar Kemal “anakarası”nın binbir çiçekli bahçesinde bu değişimi gösterir.

⁸² Yaşar Kemal, *Ağacın Çürüğü*, YKY, İstanbul 2005, s.310

3.1.4. Kent Yaşamı: İstanbul

Yaşar Kemal, yirmi altı roman, on bir deneme, dokuz röportaj, iki öykü ve şiir alanında bir eseriyle 20. Yüzyıl Türk edebiyatının en büyük yazarlarından biridir. Yazarın yapıtlarındaki bu çeşitliliğe karşın, incelemelerine en çok konu olan, üzerinde en çok araştırma yapılan eserleri, anlatı mekânı olarak Çukurova coğrafyasının seçildiği eserlerdir. Dünyaca bilinen İnce Memed'in etkisinin bu duruma sebep olduğu da bilinen bir gerçektir. Oysaki Yaşar Kemal'in edebiyat coğrafyası sadece Çukurova'dan ibaret değildir. Romanlarında ve hikâyelerinde anlatı mekânı Toroslardan Karadeniz'e, Ağrı Dağı'ndan Ege'ye oradan İstanbul'a kadar uzanır ve çok daha geniş bir Anadolu coğrafyasını kapsar. Yaşar Kemal'in ömrünün çok uzun bir süresini İstanbul'da geçirdiği ve romanlarının birçoğunu bu kentte yazdığı düşünülürse, yazarın İstanbul'u algılayışı da en az Çukurova'ya bakışı kadar önem kazanmaktadır.

Yazarın İstanbul'u konu alan ve anlatı mekânı İstanbul olan yapıtları arasında en başta 1978 yılında yazdığı *Deniz Küstü* adlı romanı gelir. Bunun dışında İstanbul ve kent hayatı ile ilgili yazdığı eserleri uzun hikâye; *Kuşlar da Gitti*(1978), kısa hikâyeler; "Ağır Akan Su"(1970), "Hırsız"(1987), "Kalemler" (1987), "Lodosun Kokusu" (1981), röportaj derlemeleri; *Allahın Askerleri* (1978), *Bir Bulut Kaynıyor* (1974) ile "Anadoludan Gelenler" (1959) ve "Menekşenin Balıkçıları" (1982) adlı makaleleridir.

Yaşar Kemal'in Çukurova coğrafyasında geçen oldukça hareketli bir çocukluğu ve gençliği olur. İlk kez 1946 yılında daha 23 yaşındayken kısa süreliğine İstanbul'a giden Yaşar Kemal, Fransızlara ait Havagazı Şirketi'nde havagazı sayacı okuma memuru olarak çalışır. Bu iş, yazara İstanbul'un ev içlerini ve aile yaşantılarını tanıma olanağı sağlar.⁸³

⁸³ Ramazan Çiftlikçi, *a.g.e.*, s.13

Yaşar Kemal, 1950’de bir süre cezaevinde yattıktan sonra 1951’de yeniden İstanbul’a gider. Amacı, arkadaşı Orhan Kemal ile birlikte gezici sebzeçilik yapmaktır. Orhan Kemal’in İstanbul’a gelişine kadar, Yaşar Kemal Ankara’da Abidin Dino’dan aldığı paranın yeteceği süre içinde kendine arzuhalcilik işi ayarlamaya uğraşır. Ancak daha arzuhalcilik yapacak bir yer bulamadan elindeki bütün parası biter. Otel, pansiyon parası olmayan yazar sokakta kalır. Bu sırada Gülhane Parkı’nda kendisine manzaralı, korunaklı bir yer bulur. Burada gazete kağıtlarından yaptığı döşekte yatıp kalkmaya başlar. Daha sonra Alain Bozquet ile yaptığı görüşmesinde bu günlerden şöyle bahseder:

“Baktım para iyice bitmiş. Yerim yurdum var ya yemek yiyecek para yok. [...] Dünyada iş olarak yalnızca arzuhalcilik yok ya. Köprü altında soluğu alıp kendime tam üç tane olta satın aldım, son paramla [...] Sarayburnuna geçtim, bir kayanın üstüne oturdum oltamı denize attım. Vay anam, ilk günün bereketi de ne bereketmiş. İki üç kilo balığı tuttum birkaç saatte. Hem de ne balık, kocaman kocaman. Biliyorum, şimdi şu söylediklerime İstanbul’da inanacak kimseyi fenerle arasam bulamam. Balıklarımı gittim, oynar oynar, köprü altında sattım, bu parayla kendime bir maltız, bir torba da kömür aldım. Keyfime diyecek yok. Her gün balığa iniyorum, balığın bir kısmını temizleyip yiyorum, kovadaki oynar oynar balıklarımı da götürüp köprüde satıyorum.”⁸⁴

Orhan Kemal bir süre sonra İstanbul’a geldiğinde gezici sebzeçilik için sermaye yapacakları parayı çoktan harcamıştır. Bu iş suya düşünce Yaşar Kemal’in umutları, Arif Dino’nun İstanbul’a gelmesi ve kendisine bir iş bulmasına kalır. Mayıs ayında İstanbul’a gelen Arif Dino, Yaşar Kemal’in gelecekteki yaşamını tümünden değiştirecek, yazarı Cumhuriyet gazetesinin sahibi olan Nadir Nadi’yle tanıştıracaktır. Yaşar Kemal, Nadir Nadi ile bizzat tanışmadan önce kendisine “Bebek” öyküsünü gönderir. Arif Dino, kendisinden önce öyküsünün gitmesine

⁸⁴ Alain Bozquet, *a.g.e.*, s.55

sevinen Yaşar Kemal'in mektup adresi olarak Maya Galerisi'ni göstermiştir. Nadir Nadi'den cevap beklediği dönemde, o zaman İstanbul'un ilk resim galerilerinden biri olan bu yerde Yaşar Kemal, ömür boyu sürecek dostluklar kurar. Yazarın bu dönemde tanıştığı ünlü isimler arasında öykücülüğünden etkilendiği Sait Faik Abasıyanık ve birlikte derledikleri halk edebiyatı ürünlerinden 1978 yılında *Gökyüzü Mavi Kaldı* başlığıyla bir eser hazırladığı Sebahattin Eyüboğlu da vardır.⁸⁵

Bir süre sonra gazeteden yanıt alan Yaşar Kemal, öyküsünün Nadir Nadi ve yazı işleri müdürü Cevat Fehmi Başkut tarafından çok beğenildiğini, Cumhuriyet'te yayımlanacağını öğrenir. Nadi, Yaşar Kemal'e dili kullanmadaki ustalığından dolayı röportaj yapmayı teklif eder. Böylece Yaşar Kemal'in ilk durağı Diyarbakır olan, Anadolu coğrafyasını karış karış dolaşacağı gazetecilik hayatı başlamış olur.⁸⁶ Bu gelişme kendisine yeni adı olan "Yaşar Kemal" adını da armağan eder. Yazar, o yıllarda edindiği deneyimi yapıtlarına taşıyacaktır.

İstanbul'un kendisini zor kabul ettiğini söyleyen Yaşar Kemal'e göre bu kentte yaşamak Çukurova'da yaşamaktan daha zordur.⁸⁷ Buna karşın İstanbul'un Yaşar Kemal'in yazarlık hayatındaki önemi de yadsınamaz. Yazar gazeteciliğin ve İstanbul'un kendisine kazandırdıklarını şöyle ifade eder:

"Gazeteciliğimde en çok İstanbul'u tanıdım. Aydınlarıyla, işçileriyle, yazarları, gazetecileri, ressamaları, sinemacıları, artistleriyle velhasıl her kesim insanıyla denizcisiyle, uçak pilotuyla, taksi şoförüyle haşır neşir oldum. Ancak gazetecilikte bu kadar insan tanıyabilirsin. Bir de İstanbul'un dört yanı deniz. Otuz dokuz yıldır gece konu mahallesinde, denize yakın Basınköy'de yaşıyorum. Bu otuz yılda yedi tane kayak eskittim. Balıkçılığı ve denizi biliyorum. Yoksa Bir Ada Hikâyesi dörtlüsünü nasıl yazardım. Denizi bilmeyen, yaşamayan bir kişi, fırtınalara

⁸⁵ Alain Bozquet, *a.g.e.*, s.56-58

⁸⁶ Ramazan Çiftlikçi, *a.g.e.*, s.15-16

⁸⁷ Feridun Andaç, *a.g.e.*, s.11

tutulmamış, her yönüyle yaşamamış bir kişi, Kazım Ağayla, Tahsin Ustayla, Topal Hasanla arkadaşlık yapmamış bir kişi denizi nasıl yazabilir, değil mi?”⁸⁸

Anadolu ve Çukurova romanlarını İstanbul’da kaleme alan Yaşar Kemal, hayatının geri kalanını geçirdiği İstanbul’la ilgili ilk romanını 1978 yılında yazar. Aynı yıl, *Deniz Küstü* romanıyla birlikte, sokak çocuklarını konu alan *Allahın Askerleri* adlı röportaj öyküleri ve konusu yine İstanbul’da geçen *Kuşlar da Gitti* adlı uzun hikâyesi yayımlanır.

Yaşar Kemal’in *Deniz Küstü* adlı romanını en çevre dostu, en deniz dostu kitabı” olarak değerlendiren Belma Ötüş Baskett’in “Yaşar Kemal’in Romanlarının Değişen Coğrafyası” adlı makalesinde yazarın hayatıyla eserleri arasında kurduğu bağı burada anmak yerinde olacaktır. Baskett’e göre, Yaşar Kemal’in romanlarındaki en önemli değişiklik, eserlerin coğrafyasındadır; bunun da yazarın kişisel deneyimiyle ve yaşantısıyla doğrudan orantılı bir ilişkisi vardır. Baskett’in de belirttiği gibi, Yaşar Kemal’in hayatının değişen coğrafyası ile romanlarında konu edindiği mekânlar arasındaki ilişkiyi görmek zor değildir. Bu da, yazarın yaşamıyla yapıtları arasındaki bağı güçlü olduğunu göstermektedir.

Yaşar Kemal, yaşamını dolu dolu yaşayarak zenginleştirir ve bu tanıklıklarını renkli bir ayna gibi çeşitli renklerde yansıtır. Roman ve hikâyelerindeki kurmaca dünyanın temelini de yaşadığı coğrafyadaki doğaya, sosyal, siyasi ve ekonomik yaşama dayandırır.

Yaşar Kemal’e göre İstanbul, olağanüstü bir şehirdir, ama aynı zamanda yozlaşmıştır, yabancılaşmıştır; kıvıl kıvıl insan kaynayan, belalı bir yerdir. Yaşar Kemal’e göre, bütün dünyada İstanbul gibi görkemli bir doğa üstüne kurulmuş bir şehir daha yoktur. Ama biz yıllardır bu şehri bozmaya, yok etmeye çalışırız. Yaşar

⁸⁸ Feridun Andaç, *a.g.e.*, s.9

Kemal gene de bu şehirde kıvançlıdır; ona göre, bu bela, bu pislik [...] şehirde bile yaşamak bir mutluluktur. Yaşar Kemal İstanbul'dan korkar; “bu şehre insan bir kendini kaptırırsa ömrü boyunca başka bir şehri, yeri yazamaz” der. Ama korkusunun üstüne yürümek de onun işidir. Bu yüzden o İstanbul romanlarına has bir dil yaratmak uğraşındadır. Denizi en güzel bir biçimde anlatacak bir anlatımı yakalamak peşindedir.⁸⁹

Yaşar Kemal'in İstanbul'u anlatı mekânı olarak seçtiği kurgu eserlerinin en önemlisi *Deniz Küstü* romanıdır. Yaşar Kemal, bir söyleşisinde *Deniz Küstü*'nün “Baştan aşağı bir yabancılaşmanın ve bir kentin çöküşünün romanı” olduğunu söylemekte romanında yozlaşmanın, yabancılaşmanın, gereğine varabilmek için elinden gelen çabayı gösterdiğini belirtmektedir.⁹⁰ Bu anlamda *Deniz Küstü* Yaşar Kemal'in İstanbul'a bakışının manifestosudur. Bu yapıt, bir kentin bütün coğrafyasıyla her anlamda yozlaşmasının ve çürümesinin anlatısıdır.

Deniz Küstü romanında Yaşar Kemal İstanbul'un çürümüş ve yozlaşmış halini şöyle tasvir eder:

“Çürümüş, Haliç ta Bizans'tan beri insanı, açlığı, leşleri fabrikaları, yağları, çıplaklığıyla çürümüş, Beyoğlu, Galata tüccarları, Galata kulesi, insan alım satımı, çil çil Osmanlı altınları, çürümüş, her zaman, yıkılıp bitinceye, tükeninceye kadar bir Ortaçağ şehri, Beyoğlu kumarhaneler, kumarhanelerde öldürülen, soyulanlar, çürüyenler... Çamur içindekiler, akın akın açlıktan gelenler, Zeytinburnu'nda avuç içi kadar suntalardan, tenekelerden, ambalaj sandıklarından yapılan evler, Gültepede, Fikirtepede biraz ışık, bir çeşmeden akan birazcık su, Kuştepe, İstanbulu çevirmiş bütün tepeler, deliş deşik evler, ırza geçmeler, birbirini öldürmeler, kan, kıskançlık, çürümüş, görkemli minarelerinde, kubbelerinde, çürük apartmanlarında, yüz­süz, iğrenç, ölçüsüz, karmakarış evlerinde, ne güzel, ne iyiye,

⁸⁹ Yaşar Kemal Bir Bütündür, 12 Kasım 1992, Söyleşi Yapan: Doğan Hızlan, *Ustadır Arı*, s.252-256

⁹⁰ Yaşar Kemal ile Söyleşi, *Hürriyet Gösteri* 42, (Mayıs 1984):18-20, Söyleşiyi yapan belirtilmemiştir

insanca ne kalmışsa eskiden yıkılan, üç beş ağacı da kesilen, çürüyen, yok olan, bir çürümenin, leşleşmenin kokusu. Ağır kokular içinde ölen, yakılan, hızla çürüyen bir eski şehir İstanbul... Yüreğine binlerce kurdun girdiği, kıvıl kıvıl milyonlarca kurt, suyu, toprağı, insanı çürüyen bir şehir, taşları, demiri çürüyen bir çöplük yığını, binlerce solucanın kıvılaştığı, salgınlarda, hastalıklardan, vebalardan gitmeğe hazırlanmış, kokuşmuş, parçalanıp bin parçaya ayrılmış, kokmuş, yalancı, kötü, aydınlığını yitirmiş, kıvıl kıvıl eden bir çöplükte... ”⁹¹

Yaşar Kemal, *Deniz Küstü*'de de doğa insan ilişkisini ele alarak, insanların kentle olan mücadelesi ve bu mücadelenin zamanla doğaya yansımalarını anlatır. Anadolu'dan göç eden insanların, tıpkı Çukurova'da ormanları yok ederek tarla elde eden göçmenler gibi, kente tutunmak için verdikleri mücadeleyi, kentin fiziksel ve kültürel yapısının değişimi izlemektedir. Bu değişen yaşam şartları tüm insanları ve doğayı olumsuz yönde etkiler ve bu durum bir kısır döngü haline gelir.

Deniz Küstü'de iki farklı İstanbul'dan söz edilebilir. İlki kent merkezinin karmaşık, kirli, yozlaşmış, çürümüş hali; ikincisi ise romanın geçtiği İstanbul'un semtlerinden biri olan Menekşe'nin daha kendi içine kapalı, önceleri bozulmamış ancak zamanla bozulmaya başlayan halidir. İlkinde İstanbul'un pek çok semti yaşanılacak coğrafya olarak olumsuz bir şekilde tarif edilir. Kentteki sokaklar, evler, meydanlar aşırı nüfus yoğunluğu nedeniyle kirletilmektedir. Gürültü, ağır koku, neon ışıklar kentte en çok rahatsızlık verici unsurlar olarak ele alınır. Sokaklar yaşam coğrafyası olarak ele alınırken roman karakterleri ve kent adeta bir çatışma içerisindedir.

İstanbul'un kirletilmiş, yozlaşmış yüzüne karşı Menekşe semtinin ve denizin anlatıldığı bölümlerde ise henüz tam olarak bozulmamış ancak doğaya yapılan saldırılarla bozulmaya başlamış bir coğrafya anlatılır. Yaşam coğrafyasında meydana gelen bu değişimlerden dolayı doğal yaşamın döngüsü bozulur ve bunun sonucu

⁹¹ Yaşar Kemal, *Deniz Küstü*, YKY, İstanbul 2016, s.315-316

olarak da insan yaşamı hem fiziksel olarak hem psikolojik olarak bu durumdan olumsuz etkilenir. Bu olumsuz etki de fiziksel çevrenin dönüşümüne ortam hazırlar. Romanda da Yaşar Kemal bu düşünceyi özellikle vurgular. Romanın kahramanı olan Selim Balıkçı'nın hayalindeki adanın aksine, Menekşe'de kent merkezindeki gibi bir talana ortam hazırlayacak olan siteler inşa edilmeye başlar.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ROMAN İNCELEMELERİ

Bu bölüme kadar coğrafyanın tanımı, edebiyat ve coğrafyanın ilişkisi ile Yaşar Kemal'in hayatı ve edebiyat coğrafyası üzerinde duruldu. Dördüncü ve son bölüm olan bu bölümde de Yaşar Kemal'in romanlarından coğrafyanın en etkili olduğu dokuz romanı ele alınacaktır. İncelenecek romanlar şunlardır: İnce Memed I, II, III, IV, Bir Ada Hikâyesi: I. Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, II. Karıncanın Su İçtiği, III.Tanyeri Horozları, Akçasazın Ağaları: I.Demirciler Çarşısı Cinayeti, II.Yusufçuk Yusuf

1.İNCE MEMED I

Yaşar Kemal'in başyapıtı olan İnce Memed serisi, dört cilt halinde 1955'ten 1987'ye kadar 32 senede yazılan belki Cumhuriyet tarihinin en uzun soluklu eseridir. Bu serinin birinci cildi 1955'te Yaşar Kemal henüz yazarlığının başlangıç dönemlerindeyken ona büyük bir ün kazandırır. Yaşamı boyunca tanık olduğu zulümlere karşı çıkan ve boyun eğmeyen Yaşar Kemal, gerek siyasi yaşamıyla gerekse kalemiyle mazlumun, yoksulun, köylünün yanında olmuştur. Yaşadığı

coğrafyada tanık olduğu gerçekleri temel alarak kendine özgü bir imgelem dünyasında kurgulayarak roman ve hikâyelerini yazar.

Sözlü edebiyatta yer alan kahramanın öyküsü sonradan yazıya aktarılır. Halk hikâyelerimiz, masallarımız, destanlarımız önce sözlü olarak dilden dile dolaşmış, ozanlar tarafından anlatılmış daha sonradan yazıya dökülmüştür. Bu doğal bir seyirdir. Ancak bu gelenek edebiyatımızda ilk kez İnce Memed’le bozulmuştur. İnce Memed, yazılı edebiyattan sözlü edebiyata geçen ilk kahramandır. Elektriğin, televizyonun olmadığı evlerde, kahvelerde masalların, halk hikâyelerinin yanı sıra İnce Memed de anlatılırdı. Çukurova coğrafyasında halk, İnce Memed’in etiyle, kemiğiyle gerçekten var olan bir eşkıya olduğuna inanmıştır. Sadece bu bile Çukurova coğrafyasının ve İnce Memed’in birbirini ne kadar etkilediğini göstermektedir.

Yaşar Kemal, eserinde 1930’lu yılların Çukurova’sından ekonomik, toplumsal, siyasal, bir kesit verir; o dönemlerde toplumun büyük bir çoğunluğunu oluşturan köylünün yaşadığı yoksulluğu, cehaleti ve zulmü, ağalar, beyler ve bürokrasi ittifakının dayanılmaz baskısını, insanı ve insanlığı düşürdüğü hali gözler önüne serer. Bu insanlık dışı yaşam koşullarının içerisinde, toplumsal sorunlara çözüm bulunmasının olanaksız olduğu bir dönemde, bir köylü çocuğunun çare olarak adaleti kendi silahıyla yerine getirmek zorunda kalışı romanın konusudur.

Romanın beslendiği coğrafya Yaşar Kemal’in çocukluk ve gençliğinin geçtiği Çukurova coğrafyasıdır. “... *İmgelem zenginliği eşittir yaşam zenginliği diyorum. Ne kadar çok yaşamışsan, kendini olgunlaştırmış, doğayla insanla zenginleşmişsen roman yaratısına da o kadar zengin olabilirsin.*”⁹² görüşleriyle yaşanan coğrafyanın hayal dünyası üzerindeki etkisini vurgulayan yazar, roman

⁹² Ramazan Çiftlikçi, Yaşar Kemal: Yazar-Eser-Üslup, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara s.36

kahramanlarının duygularını yaşanan coğrafyanın temel öğelerini taşıyan tabiat tasvirleri ile zenginleştirir.

Edebiyat eserleri, genellikle okuyucuyu daha sonra gelecek olan olaylara hazırlayan bir betimleme ile başlar. Bu romanda da durum böyledir. Ancak birinci bölümde geçen yoğun ve gerçekçi betimlemeleri okuyunca olayın geçtiği yerin çok önemli olduğu anlaşılır. Birinci bölüm gerçekçi, objektif, bilimsel bir doğa tasviri ile başlar.

“Toros dağlarının etekleri ta Akdenizden başlar. Kıyıları döven ak köpüklerden sonra doruklara doğru yavaş yavaş yükselir. Akdenizin üstünde daima, top top ak bulutlar salınır. Kıyılar dümdüz, cilalanmış gibi düz killi topraklardır. Killi toprak et gibidir. Bu kıyılar saatlerce içe kadar deniz kokar, tuz kokar. Tuz keskindir. Düz, killi, sürülmüş topraklardan sonra Çukurovanın bükleri başlar. Örölmüşçesine sık çalılar, kamışlar, böğürtlenler, yaban asmaları, sazlarla kaplı, koyu yeşil, ucu bucağı belirsiz alanlardır bunlar. Karanlık bir ormandan daha yabani, daha karanlık! Biraz daha içeri, bir taraftan Anavarza’ya, bir taraftan Osmaniyeyi geçip İslahiyeye gidilecek olursa geniş bataklıklara varılır. Bataklıklar yaz aylarında fıkır fıkır kaynar. Kirli, pistir. Kokudan yanına yaklaşılmaz. Çürümüş saz, çürümüş ot, ağaç, kamış, çürümüş toprak kokar. Kışınsa duru, pırl pırl, taşkın bir sudur. Yazın otlardan, sazlardan suyun yüzü gözükmmez. Kışınsa çarşaf gibi açılır. Bataklıklar geçildikten sonra, tekrar sürülmüş tarlalara gelinir. Toprak yağlı, ısl ıslıdır. Bire kırk, bire elli vermeye hazırlanmıştır. Sıcaktır, yumuşaktır.”⁹³ şeklindeki ilk tasvirle Yaşar Kemal çocukluğunda gördüğü, şahit olduğu Çukurova coğrafyasını genel olarak henüz bozulmayan doğasıyla betimler.

Yaşar Kemal’in eserlerindeki Çukurova coğrafyasının tasvirini Nedim Gürsel de *“Doğa insanları, hayvanları, biti örtüsü ve yeryüzü şekilleriyle bir bütündür Yaşar Kemal’in yapıtında, sözcüğün gerçek anlamında ‘actant’ bir*

⁹³ Yaşar, Kemal, *a.g.e.*, s.9

eylemdir. Bu nedenle onun coğrafyasında dolaşırken romanlarının da içinde dolaşırız bir bakıma. Ya da tam tersi. Romanları gerçek coğrafyaya götürür bizi. Bu arada düşünle gerçek, imgeyle söz, doğayla yazı öylesine halleşip kaynaşır ki, Çukurova'nın nerede başlayıp nerede bittiği belli olmaz.” şeklinde değerlendirmektedir.

Yazar, çocukluğunda yaşadığı Çukurova coğrafyasında, şahit olduğu insan hayatını, “benim çocukluğumda, bu dünyanın en bereketli topraklarının üstündeki köylüler inanılmaz bir yoksulluk içindeydi ve sıtmadan kırılıyorlardı.”⁹⁴ şeklinde ifade eder. Bu dönemdeki ağalar, beyler devlet içinde devlet kurmuş, emri altındaki insanların dünya ile bağlantısını kesmiştir. Feodal bir yapıya bürünen bu beyler ve ağaların emri altındaki köylüler türlü işkencelere, aşağılanmalara maruz kalmıştır. Devletin yönetimdeki zafiyetinden ve memurların ağa ve beylerin rüşvetlerine tamah etmesiyle her ağa-bey kendi bölgesinde emri altındaki insanlara büyük zulümler uygulamıştır. Yaşadığı coğrafyaya kayıtsız kalmayan ve romanının ilhamını tanık olduğu gerçeklerden alan Yaşar Kemal, romanın birinci bölümünde bu durumu şöyle aktarır:

“Dikenlidüzü bu düzlüklerden biridir. Dikenlidüzüne beş kadar köy yerleşmiştir. Bu beş köyün beşinin de insanları topraksızdır. Cümle toprak Abdi Ağandır. Dikenlidüzü, dünyanın dışında, kendine göre apayrı kanunları, töresi olan bir dünyadır. Dikenlidüzünün insanları, köylerinden gayri bir yeri bilmezler hemen hemen. Düzlükten dışarı çıktıkları pek az olur. Dikenlidüzünün köylerinden, insanlarından, insanların ne türlü yaşadıklarından da kimsenin haberi yoktur. Tahsildar bile iki üç yılda bir uğrar. O da köylülerle hiç görüşmez, ilgilenmez. Abdi Ağayı görür gider.”⁹⁵ Abdi Ağa sahibi olduğu köylerde, emri altındaki insanlara nasıl isterse öyle davranır, onların insanca bir hayat sürmesine engel olur. Köylüler bu dayanılmaz zulümlere karşı sesini çıkaramaz, aldığı nefese şükreder. Devletin

⁹⁴ Alain Bozquet, *Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor*, s.82

⁹⁵ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.10

egemenliğinin zayıf olduğu, hakkın haklıdan değil, güçlüden, zenginden yana olduğu bu dönemde köylüler kendilerini bu zulümden kurtaracak bir ışık aramaktadır.

İnce Memed karakterini yaratan Yaşar Kemal, kendi yaşamında da silahla olmasa da kalemi ve siyasi hayatıyla İnce Memed'ten geri kalmamıştır. 1940'larda ve 1950'lerin başlarında doğup büyüdüğü Çukurova coğrafyasında Yaşar Kemal genç bir yazar ve aktivist olarak zulüm gören köylülerin dertleriyle ilgilenir. Ve hatta sırf bu yüzden komünist propagandası yapıyor diye tutuklanıp hapse atılır. Hapisten çıktıktan sonra da girdiği her işte gerçek kimliği anlaşılınca çıkarılır. Bundan dolayı da İstanbul'da gazeteciliğe başladığında adını Kemal "Sadık Gökçeli" iken "Yaşar Kemal" olarak değiştirir.

Romanın ikinci bölümünde yapılan tasvirlerde en çok çakırdikeni dikkati çeker. *"Çakırdikeni en pis, en kıraç toprakta biter. Bir toprak ki bembeyaz, peynir gibidir. Ot bitmez, ağaç bitmez, eşek inciri bile bitmez, işte orada çakırdikeni keyifle serile serpile biter, büyür, gelişir. En iyi toprakta bir tek çakırdikenine rastgelinmez. Bunun sebebi, bir kere iyi toprak boş kalmaz, her zaman sürülür, ekilir. Bir de öyle geliyor ki çakırdikeni iyi toprağı sevmez. Ne iyi ne kötü boş bırakılmış orta halli toprakta da biter çakırdikeni. Çakırdikenini söker, yerini ekerler. Toros dağlarının doruklara yakın etekleri bu minval üzeredir."*⁹⁶ şeklinde anlatılan çakırdikenin en önemli özelliği insanın elini, ayağını parçalayan dikenleridir. Dikenlidüzü köyü sırf çakırdikenidir. Köylüler her gün bu çakırdikenlerini koparır yerine buğday ekerler. Çakırdikenleri onların ellerini, ayaklarını kan içinde bırakır ama ne çare yaşamak için bu acıya bu zorluğa dayanmak zorundadırlar.

Yazar çakırdikenlerini mevsimler boyunca gelişimini uzun uzun tasvir ederken doğa ile o coğrafyada yaşayan köylülerin hayatını karşılaştırır. Çakırdikeni iki yönlü bir amaca hizmet eder: Birincisi doğal dünyadaki ihmalin bir sonucu oldukları için çakırdikenleri, insanlık dünyasında bu ihmale karşılık gelen yetersiz

⁹⁶ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.12

beslenme ve yetersiz eğitimin sonuçlarını akla getirir. İkincisi, romandaki bir sembol olarak çakırdikenleri, öz bilinç yaratan ve bireyi yaratıp tanımlayan kişisel seçimlere yol açan ve en nihayetinde başkaldırı ile sonuçlanabilecek acı ve sıkıntılara neden olur. Dahası çakırdikenleri ile ilişkilendirilen acı ve zorluklar (örneğin Memed çakırdikeni tarlalarını yazın sıcağında ve kışın soğukunda çıplak ayakla sürmeye zorlanır) hayata tadını verir ve çakırdikenlerinin rüzgâr estiği zamanki estetik güzelliğinin akla getirdiği üzere, imgelemi, daha iyi bir dünyanın alternatif düşlerini yaratmaya yönlendirir. Yani nasıl ki çakırdikenleri koparılıp yerine ekiliyorsa aynı şekilde insan doğası da iyileştirilip geliştirilebilir. Yaşar Kemal'in bilinçli olarak kurguladığı bu doğal dünya ile insani dünya arasındaki karşılıklı doğal dünya için doğru olan insani dünya için de doğrudur. Romanın sonunda geçen "*Bir sabah erkenden çakırdikenliğe gidip ateş verdiler. (...) o gün bu gündür, Dikenlidüzü köylüleri her yıl çift koşmazdan önce, çakırdikenliğe büyük bir toy düğünle ateş verirler. Ateş üç gün üç gece düzde, doludizgin yuvarlanır. Çakırdikenliği delicesine yanar. Yanan dikenlikten çılgınlık gelir. Bu ateşle birlikte de Alıdağın doruğunda bir top ışık patlar. Dağın başı üç gece ağarır, gündüz gibi olur.*"⁹⁷ Bu bölümde de anlaşıldığı gibi İnce Memed'in isteği üzerine Çakırdikenleri Abdi Ağa'nın öldürüldükten sonra artık her sene bir festival gibi ateşe verilir. Bu olayda çakırdikeni yukarda da zikredildiği gibi aslında bir semboldür. Yoksulluğun, cehaletin, acının ve zulmün sembolü olan çakırdikeni ateşe verilerek artık insanca ve adil bir yaşam arzusu dile getirilir. Romanda insanca yaşamın önünde engel olan yoksulluk, cehalet ve zulüm gibi olumsuz etkenlerin mümessili olan ağalar aynı zamanda çakırdikeniyle özdeşir.

Yaşar Kemal, romanın temelini doğa ile insan arasında bir karşılıklı ilişki olduğu fikrine dayandırır. Böyle yaparak Yaşar Kemal, doğayı o kadar sevgi dolu detaylarla ve tutkuyla betimler ki doğa artık bir karakter haline dönüşür. Bir yandan Memed ile Abdi Ağa mücadele ederken arka perdede de insanlık ile doğa bir mücadele içerisinde. Memedi parçalayabilecek kurtlar, bacaklarını azgın bir köpek gibi yırtan çakırdikenleri, Çukurova'nın dayanılmaz sıcağı vb. bu duruma

⁹⁷ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.436

örnek teşkil eder. Romanın başlangıç bölümünde Memed'in köyden kaçtığı kısımda betimlenen küçük bir evren niteliğindeki doğal dünyanın ortasında, dehşet içerisinde bir çakırdikenli tarlasının içinde kaçarken, burada tabiat kendisiyle özdeşleşilecek bir şey olmaktan ziyade korkulacak bir şeydir: Çakırdikenleri Memed'in bacaklarını yırtar, Memed sağa sapar, 'Adamı kurt kuş yer' dediği ormandan uzaklaşır. Ve sırasıyla bir kuş, bir kertenkele ve bir keklik topluluğu ondan kaçır. [s.13-14] "Memed en küçük bir çıtırtı duysa hep irkiliyordu." Ve onun doğaya yabancılaşması, ekşi terinin kokusu ile, "tatlı bir çiçek kokusunun" uyumsuz karışımı ile daha da fazla vurgulanır. [s.14] Memed ayrıca diğer insanlardan da kaçmaktadır. Zalim Abdi Ağa'dan, annesi Döne'den ve insan topluluğu olarak bildiği tek yer olan köyü Değirmenoluk'tan. O zorluk ve acı dolu bir hayattan kaçmaktadır. Ve kaçmak için, ailesini, toplumunu ve kendisini feda etmeye hazırdır. Çakırdikenlerinin bulunmadığı, çocukların dövülmediği ve toprak sürülmeye zorlanmadığı bir köyde yeni bir hayat kurmak için kendi kimliğini feda etmeye hazırdır. Memedin dünyası, insanların doğa ile diğer insanlar ile ve kendileri ile uyum içinde yaşadıkları bir cennet değil, fakat insanların doğaya derin bir yabancılaştığı ve diğer insanlar tarafından köleleştirildiği ve kafaları karışıp kendi benliklerini inkâr ettikleri bir dünyadır.

*"Giderim derim ki onlara... Giderim derim ki... Size derim... size çoban olmaya geldim. Çift de sürerim... Ekin de biçerim. Derim ki benim adım Mıstık derim, Kara Mıstık... Anam yok, babam yok... Abdi Aşam da yok derim. Sizin davarınızı güderim. Sizin çiftinizi sürerim. Sizin çocuğunuz da olurum. Olurum işte. Benim adım İnce Memed değil. Kara Mıstık derler bana. Anam ağlasın. Olurum işte. Gavur Abdi Aşa da arasın beni. Çocukları olurum işte."*⁹⁸

Memed'in ailesinden ve Değirmenoluk'taki toplumdan kaçması "Memed" olan adını "Kara Mıstık" olarak değiştirme planı gibi, kendine yabancılaşmanın bir sembolüdür; Fakat Süleyman kendisini kabul ettikten sonra kendine olan güvenini

⁹⁸ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.15

yeniden kazanan Memed, adını deęiřtirme dūřüncesinin tuhaf bir fikir olduęunu anlar.

Doęa her zaman korkunç bir yer değildir. Doęa bazen kurtlar ve yırtıcı kuşların yaşadığı çok büyük, soğuk ve tehdit edici bir orman tarafından temsil edilirken, bazen de daha yakın ve daha az tehdit edici bir görünüme sahiptir. Mesela kaçmakta olan Memed çakırdikeni tarlasında dinlenmek için yere uzandığında, ufacık doğal detaylar hakkında derin dūřüncelere dalar: “*Sol yanında bir karınca köresi gördü. Karıncalar iri iri. Körenin ağzında cıvı cıvı kaynaşıyorlar. Bir zaman her řeyi unutup karıncalara daldı.*”⁹⁹ Bir süre sonra Memed, yerdeki bedeninin üstüne yapraklar dūřerken tabiatla karışmış görünür ve daha sonra “*çürümüş bir ağacın üstünde küçücük bir kertenkeleyi farkedince nedense buna sevinir.*”¹⁰⁰

Yaşar Kemal gereksiz gibi görünen doğa tasvirlerini bu bölümün başka bir yerine ve kitabın baştan sona birçok yerine serpiştirir:

*“Havada kartallar dönüyordu.”*¹⁰¹

*“Birkaç gün yağmur ara verdi. Islak taşların, kayaların, ağaçların, toprağın üstünde güneş parlıyordu. Ortalık usuldan da buğulaniyordu. Bir de köyün içinden buğuyla birlikte gübre kokusu geliyordu. Bazı bazı da güneşi bulutlar örtüyordu. Gümüşi bulutlar...”*¹⁰²

⁹⁹ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.13

¹⁰⁰ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.14

¹⁰¹ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.23

¹⁰² Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.25

¹¹¹ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.27

“Döndüler. Gökteki bulutlar bembeyazdı. Harman yerleri koyu yeşil birer daire halinde taşlı tarlalara serpilmışti. Uzun otlara yapışmış tek tük sümüklü böcek görülüyordu.”¹⁰³

Bu tasvirlerde ve bunlar gibi kitabın baştan sona başka yerlerinde serpiştirilen birçok tasvirlerde Yaşar Kemal insanla doğanın iç içe olduğunu hatırlatır. Gereksiz olmaktan daha ziyade bu tasvirler insan ile doğa arasındaki karşılıklı ilişkiyi ifade eder.

“İşte onun köyüne gidiyorum. Dursun bana dedi ki... Bizim köyde, çocukları dövmezler. Çocukları çifte salmazlar. Bizim köyün tarlalarında dedi, çakırdikeni bitmez. Ben oraya gidiyorum işte.”¹⁰⁴

Memed, beraber çalıştığı Dursun’dan öğrendiği kimsenin dayak yemediği, çocukların çalıştırılmadığı, herkesin doyduğu ütopyik bir köye ulaşmak üzere köyden kaçır. Fakat bu adı bile belirsiz, hayali köyün nerede olduğu veya ne kadar uzaklıkta olduğu hakkında en ufak bilgisi yoktur. Memed aklında bu köyün hayaliyle kaçarken Kesme köyünden Süleyman’a denk gelir. Memedi daha iyi bir hayatın hayaliyle Süleyman’a götüren Dursun’un verdiği umuttur. Yaşar Kemal romanlarında daima yaşadığı coğrafyadan usandığı zaman ya geçmişe özlem duyar ya da ütopyik bir cennetin hayalini kurar. Van cenneti bu coğrafyalardan biriyken Durmuş’un Memedi’e anlattığı köy de bu cennetlerden biridir. Aslında bu cennet gibi coğrafyalar Yaşar Kemal’in gerçek yaşamında tanık olduğu bozuk sisteme karşı bir isyanıdır. Bu bozuk düzene karşı herkesin mutlu ve kardeşçe yaşadığı coğrafyaları hayal eder.

¹⁰⁴ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.19

Memed'e daha iyi bir hayatın olabileceğini hayal etmesine vesile olan tek kişi Dursun değildir. Memed kasabaya gittiğinde Hasan Onbaşı ona kasaba hayatını ve geniş topraklı Osmanlı İmparatorluğu'nda bir asker olarak maceralarını anlatarak Memed'in gözlerini hayattaki çok geniş olanaklara açar; göçebe Saçıkıralı aşireti beyi Kerimoğlu (Kerim: Allah'ın doksan dokuz isminden biri, cömert ikram sahibi anlamına gelir.) adından da anlaşıldığı gibi Memed'e karşı cömert, müşfik, merhametli ve asalet örneği olan doğanın bir yansıması fakat aynı zamanda cennet gibi olan çadırının içindeki kültürel ortam vasıtasıyla zarif bir yaşam örneği sunar. Yaşanılan hayat baskıcı ve yozlaşmış bir hale gelirse bireyler başkalarına daha iyi bir yaşam yaratma fikrini aşılayabilir. Memed'e yol gösteren onu yönlendiren bu kişiler de bu durumu gösterir.

İnce Memed'i diğer kötü soyguncu eşkıyalardan ayıran da bu ideal bir yaşam hayalidir. Memed Abdi Ağa'nın zulmüne başkaldırdığında onun yol göstericisi Dursun, Hasan Onbaşı ve Kerimoğlu gibi kişilerden öğrendiği ideal, insanca yaşamın olduğu bir hayattır. Bundan dolayı ağalardan zorla aldığı altınları, paraları yoksula dağıtır. Ağaların elindeki toprağı köylüye verir. Bu özlem duyulan yaşam sadece Memed karakterinde değil benzer şekilde Hatçe ve Iraz'da vardır. Hatçe ve Iraz Çukurova'daki bir çiftlikte daha iyi bir yaşamı hayal ederler ve bu hayal onların sefil hapisane hücrelerini bir cennete dönüştürür. Memed ve Hatçe de köyden kaçtıklarında kasabada ideal bir yaşamın hayaliyle kaçarlar. Ayrıca hayaller yıkıldığı zaman ortaya ölümcül bir sonuç çıkar. Abdi Ağa, Memed ve Döne'yi açlığa mahkum edip kendisine teslim olmalarını sağlar ve bunun sonucunda Memed'in daha iyi bir yaşam hayalinin kaynağı olan danadan vazgeçmek zorunda kalırlar. Iraz'ın öyküsünde de durum böyledir. Iraz ve oğlu Rıza bütün umutlarını topraklarına bağlarlar. Rıza'nın amcası Ali bu toprakları onlardan çalar ve daha sonra Rıza'yı da öldürür. Hatçe de Memed'in öldüğüne inanınca yaşayan bir ölüye döner. Romanda yer alan bu örneklerde olduğu gibi hayaller ve umutlar karakterlerin gerçekliğinin olduğu kadar yaşamın kendisinin de kaynağıdır.

Romanda geçen Hasanla Ali'nin ara öyküsü de Çukurova coğrafyasının gerçeklerini ve bu gerçekleri en acımasız şekilde yaşayan köylünün umudunu, beklentisini gözler önüne serer. Bu örnekte, Çukurova'da yıllarca ağır işlerde çalıştıktan sonra dağlardaki köylerine dönmekte olan ikincil karakterler Ali ve Hasan, zorluklara dayanmada ve umut ve düşler yaratmada insan imgeleminin gücünü ve gerekliliğini ortaya koyarlar. Hapiste Iraz ve Hatçe gibi Ali ve Hasan'ın da ortak hayalleri vardır. Ayrıca onlar da zorluklara beraber göğüs germişlerdir. Her ikisi de Çukurova'nın kavurucu sarı sığağında yıllarca çalışmıştır ve yine her ikisi de sıtmalıdır. Ancak korkunç zorluklarla boğuşurlarken, bu coğrafyada daha iyi bir yaşam umutları her şeye dayanmalarını sağlamıştır. Hasan "ay boynuzlu kocaman bir çift öküz satın alacaktır" [s.188] Ve Ali parasını "eve bir avrat getirmek, bir çift öküz ve anasına da bir kalın hırka almak" için kullanacaktır, "Yoksa dayanılır mı?" [s.197] Iraz ve Hatçe gibi, onlar da bir umutlar ve arzular nakaratı haline gelen hayallerini birbirleriyle paylaşırlar:

*"Ali yol boyunca, belki yüz kere, aynı cümle, aynı sözcüklerle Çukurovayı, Çukurovada binbir sıkıntı çekerek kazandığı parayı, kazandığı parayla ne yapacağını anlatmıştı. Yolda konuşacakları bitiyor, bir süre konuşmadan yürüyorlar, biraz önce anlattıklarını yeniden yeniden anlatmaya başlıyorlardı. Hasan da köyünü, çocuğunu, kül olan çınarı, Çukurovayı, Çukurovadaki ağasını durmadan durmadan yinelemişti."*¹⁰⁵

Bu örnekte Yaşar Kemal Çukurova coğrafyasında yaşayan insanların çektiği zorluklara karşı nasıl bir dirençle dayandığını, onların nasıl bir psikoloji ile hayata karşı mücadele ettiklerini gözler önüne serer. Memed ve çetesi Hasanla Alinin yolunu kesip somaya niyetlendiğinde bu iki yolcu eve boş dönmektense onlara kendilerini öldürmeleri için yalvardığında adamların para kaybı için değil fakat hayallerini kaybedecekleri için ölmek istediklerini açıkça ortaya koyar. Memed neyin

¹⁰⁵ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.197

mevzubahis olduğunu anlar: Daha sonra şu yorumu yapar: Kim bilir nasıl, ne umutla çalıştılar? [s.204]

Memed'in Ali ve Hasan'ı anlaması şaşırtıcı değildir: Çünkü onu da daha iyi, insanca bir yaşama dair hayalleri yönlendirmiştir. Örneğin Dursun'un köyüne dair hayalleri ve kendi öküzlerine ve toprağına sahip olma yoluyla kimseye muhtaç olmadan yaşama hayalleri gibi umutlar. Ayrıca Memed hayallerinin Abdi Ağa tarafından yıkılışının ne anlama geldiğini tecrübe etmiştir. Memed'in kendisini Hasan ve Ali ile özdeşleştirmesi, empati kurması temsil ettiği karaktere uygun bir davranıştır. Çünkü üçünü de sevdikleri ve aileleri için duydukları sevgi motive etmektedir. Hasan karısına ve oğluna, Ali annesine ve nişanlısına dönecektir. Memed bu iki adamla karşılaştıktan sonra sevdiğini ve anasını hatırlar ve hemen köyüne dönmeye karar verir. Memed eşkıya da olsa iyi bir insandır. Doğayla, toplumla empati kurar. Abdi Ağa ve Deli Durdu gibi kötü karakterler nadiren başkalarıyla empati kurabilirler; bunun yerine, başkalarını kasten aşağılayıp umutlarını ve hayallerini yıkarlar. Bu kötü karakterler yaşadığı coğrafyada insanlardan ve doğadan kopuktur. Diğer insanlarla empati kurmak yerine, onlar genellikle kıskançlık, gurur ve hırs dolu davranışlar sergilerler.

“Aşiretler konardı oba oba. Dumanlar tüterdi oylum oylum. Osmaniye Toprakkale düzün, yani Ceyhan ırmağının dağlara doğru düşen yukarı yörelerini, deniz geçesini Tecirli aşireti yurt tutardı. Onun alt yanını, Ceyhanbekirli, Mustafabeyli, Ceyhan kazasını Cerit aşireti, Anavarzayla Hemite kalesi arasını Bozdoğan aşireti, Anavarza Kozan arasını Lek Kürtleri, Sumbas suyu Toroslar arasını Sumbaslı aşireti, şimdiki Ekşiler köyüyle Kadirli arasını da Tatarlı aşireti yurt tutardı. Bazı bazı yerlerini değiştirdikleri de olurdu. Bozdoğan Ceritin yerine, Cerit Bozdoğanın yerine geçerdi. En zorlu aşiret Avşar aşiretiydi. O, Çukurovada canının istediği yere konabilirdi. Önüne geçen olamazdı.”¹⁰⁶

¹⁰⁶ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.290

Romanın geçtiği coğrafyada yukardaki bölümden de anlaşıldığı gibi aşiret hayatı vardır. Aşiretler konargöçerdir ve her aşiretin bir yeri vardır. Bunlardan Avşarlar en güçlülerinden olduğu için istediği yerde yaşayabilir.

Konargöçer Türkmen aşiretlerinin çoğunlukla yaşadığı Toroslar Osmanlı Devleti zamanında neredeyse bağımsız, vergi vermeyen, asker göndermeyen bir coğrafyadır. Osmanlı, Toroslardaki bu durumun farkındadır. Ve bu durumu kendi lehine değiştirmek istemektedir. 1868 yılında harekete geçen Osmanlı Devleti bu bölgede yaşayan Türkmen aşiretleri üzerine bir ordu gönderir.

Yaşar Kemal, bu olayı hem gerçek hayatta tanıştığı hem de romanında yer verdiği bir karakter olan Koca İsmail'in anlatımıyla aktarır. *“Dadaloğlu'nu bir ikinci üstü sırtını dut ağacına dayamış, kendinden geçmiş, İsmail Ağa'dan duydum. Vardım yanına oturdum. Yenilginin türküsünü öyle bir hüznle söylüyordu ki, yürekten yaralandım. Türküyü bana bir daha söyle İsmail Amca, dedim. Bir daha başladı. Bitirdikten sonra, bir daha söyleyeyim mi, diye sordu. Söyle, dedim. Sonra baştan sona yenilgiyi anlattı. İsmail Ağa'nun o zamanlar uzun apak sakalları vardı. Ve gözleri çimen yeşiliydi. Gözlerini kırpmadan karşısındakinin içine içine bakardı.”*¹⁰⁷

“İşte bundan sonra aşiretleri zorlan Çukurovaya yerleştirdi Osmanlı. Tarla verdi, tapu çıkardı. Yaylaya çıkmayalım diye de dağ yollarına asker dikti. Kimse yaylaya çıkmadı. Aşiret Çukurovada dökülü dökülüverdi. Kimi sıtmadan kimi sıcaktan... kıran girdi aşirete... Aşiretin Çukurova da yerleşip kalmaya hiç niyeti yoktu. Osmanlının verdiği bağ çubuklarının, ağaçların köklerini yakıp öyle dikiyorlardı. İşte bu yüzdendir ki, şimdi hiçbir köyde ağaç yoktur. Sonra baktı ki Osmanlı, aşiret tüm kırılacak. Yazın yaylaya çıkma izni verdi. Sonra sonra aşiret de Çukurovaya yerleşmeye, yurt yerlerini köy yapmaya, daha sonraları da ekin ekmeğe

¹⁰⁷ Alain Bozquet, a.g.e., s.48-49

başladı. Ondan sonradır ki aşiret bozuldu. Törenler kalktı. Devir döndü. İnsan miskinleşti. Osmanlının dediği oldu."¹⁰⁸

Bu olaylar yaşandıktan sonra Çukurova coğrafyasında konargöçer olan Türkmenler zorla da olsa yerleşik hayata geçerler. Birinci Dünya Savaşının ardından Toroslar eşkıya, asker kaçaklarıyla dolar. Osmanlı Devleti'nin yenilmesiyle Çukurova coğrafyası Fransızların eline geçer. Bunun üzerine eşkıya, asker kaçağı, hırlısı hırsız, kötüsü, iyisi, genci, yaşlısı cümle Çukurova halkı birleşip düşmanı Çukurova'dan atma savaşına katılırlar. Düşman kovulur. Yeni bir devlet, yeni bir yönetim gelir. Yeni bir çağ açılır.

Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğu bu ilk yıllarda şartlar artık halkı yavaş yavaş toprağa bağlanmaya mecbur kılar. Toprak yavaş yavaş değer kazanır. Osmanlının kavga dövüş zorla toprağa yerleştirmeye çalıştığı Türkmenler artık yaylaları bırakıp toprağa sarılırlar.

Bire kırk, bire elli veren taze Çukurova toprağı bin dokuz yüzlerden sonra insanların istilasına uğrar. Ormanlar, bataklıklar, sazlıklar tarlaya çevrilir. Böylece tabiatın dengesi de bozulmaya başlar.

Bu yeni yönetim ilk kurulduğu zamanlar yani Atatürk döneminde küçük derebeylerine, derebeyi artıklarına, onların sınırsız egemenliğine son vermeye çalışır. Ancak aradan biraz zaman geçip yeni yetme ağalar yeni siteme alışınca ağalık sistemi daha da güçlenerek devam eder. Onların birçoğu toprağa sahip olmak için savaşırlar. Bunda muvaffak da olurlar. Yoksul halkın elindeki azıcık toprağını almak için ellerinden gelen her şeyi yaparlar. Kimi kanun yoluyla, kimisi rüşvetle, kimisi zora başvurarak. Halkla bu yeni zenginler arasında bir boğuşmadır başlar. Zenginler ne yapar eder topraklarını her geçen gün biraz daha büyütür. Zenginlere karşı canını

¹⁰⁸ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s. 296

dişine takan halk hakkını korumak için mücadelesinden vazgeçmez. Zenginler de bu karşı koymaya karşı Toroslardaki başıboş eşkıyayı göz korkutmak için kullanır. Bu eşkıya takımı dağlarda ağalar sayesinde en iyi şekilde beslenir ve yönetime karşı da korunurlar. Durum böyle olunca hemen hemen her ağanın dağda eşkıya çetesi olur. Dağda kendisine arka çıkacak eşkıya bulamayan ağalar da dağa yeni eşkıyalar çıkartır. Bu durumun neticesinde Toroslar eşkıyayla dolup taşar. Ovadaki ağaların çıkarları birbiriyle çarpışınca dağlardaki çeteleri birbirine düşüp ha bire birbirlerini, yoksul halkı öldürürler. Bu durumdan tek karlı çıkanlar ağalar olur, toprakları gittikçe daha da büyür.

Yaşadığı Çukurova coğrafyasında yoksul halkın ekmeğine göz diken ağalara savaş açan Yaşar Kemal, hem kalemiyle hem de siyasi hayatıyla ömrü boyunca onlarla mücadele etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra maalesef daha da güçlenerek varlığını sürdüren bu sistem için Yaşar Kemal bir yazısında şu ifadeleri kullanır: *“Şunu şurada açıkça yazayım da, gözden kaçmasın, Cumhuriyetten sonra bir kısım derebey ortadan kalkmıştır. Bunlar topraklarını har vurup harman savuran derebey çocuklarıyla eski derebeyliklerini olduğu gibi sürdürmeye çalışsan, ekonomik güçleri olmayan derebey çocuklarıdır. Sırtlarını ekonomik güce dayayan derebeyleri, hem nüfuzları, hem de ekonomik güçleriyle sürüp gelmektedirler. Demokrasiden sonra bunlar partilere geçmişler, ellerinde oy olduğu için hemen birinci plana geçmişlerdir. (...) Türkiye’de bir ağalar saltanatı vardır. Cumhuriyetin ilk yıllarında bunlar hükümetin politikasında yüzde yüz hakim değillerdi. Sinmişlerdi. Hükümette onların dedikleri olmuyordu. Yani, doğrudan doğruya demek istiyorum. Kabuklarına çekilmiş bekliyorlar, öylece duruyorlardı. Ama hükümet de onları yüzde yüz ortadan kaldıramıyordu. Ortaya çıkmak için uygun bir yer, zaman bekliyorlardı.”*¹⁰⁹

Çukurova coğrafyasında yaşanan acılar, ölümler Yaşar Kemal’e bir cennet tasavvuru kurdurur. Bu cennet bazen Van cenneti olur bazen Çukurovada bir çiftlik,

¹⁰⁹ Yaşar Kemal, *Baldaki Tuz*, YKY, İstanbul 2016, s.118-119

bazen de on dokuzuncu bölümde Horalı karakterinin çalıştığı Bostancık olur. Bu bölümdeki Bostancık Yaşar Kemal'in gençliğinde yaşadığı, hatıralarında da anlattığı bir yerdir. Yaşadığı coğrafyadan çok açık bir referans olan bu hatırasını Yaşar Kemal şöyle anlatır: *“Birkaç yaz da, kasabadaki akrabamın bostanında karpuz kavun bekçiliği yaptım. Bostan çayın adasında büyük bir tarlaydı. Bu bostanda maceralarım çoktur. Eşkıyalarla ilk olarak geceleri o bostanda karşılaştım. Sıcaktan yanmış köylülere ilk serin karpuzu, kavunu orada ikram ettim. Her akşam bir yığın karpuzu, kavunu koparıyor, suyun kıyısına diziyordum. Karpuzlar, kavunlar sabaha kadar soğuyorlardı. Bir çaykara kazmışım. Çaykara suyun yarlarına kazılır. Oradan çok soğuk sular çıkar. Çaykarayı yolun kıyısındaki çınar ağacının altına kazmışım. Her gün kavunları, karpuzları çınarın gölgesine yığıyor, su kabağından da çamçağı çaykaranın içine koyuyordum. Sıcaktan dilleri dışarda yolcular geliyorlardı, kasabaya giden. Ben her geçen köylüye yarım karpuz veriyor, bir çamçak da soğuk çaykara suyu uzatıyordum.”*¹¹⁰

Romanda Horalı karakteriyle kendi erken dönem tecrübelerini kurguya dönüştüren Yaşar Kemal, yaşadığı coğrafyada başından geçen olayların romana aktarılmasına somut bir örnek verir. Bütün yazarlar kişisel tecrübelerini az ya da çok eserlerinde kullanır. Yaşar Kemal de kişisel deneyim ve gözlemlerini hem aşıkâr hem de incelikli şekilde eserlerinde önemli ölçüde kullanır. Horalinin Bostancık'taki hikâyesi, Yaşar Kemal'in çocukluğunda henüz bozulmamış Çukurova coğrafyasından yola çıkılarak kurgulanmıştır. Savrun Çayı sel olup Bostancık adasını, kavun, karpuz, tarlasıyla alıp götürünce, Horalı dağlara sürüklenir ve orada Deli Durdu'nun eşkıya çetesine katılır, Memed'le tanışır. Daha sonra, Memed Durdu'nun çetesini terk ettikten ve bir süre sonra çete dağıldıktan sonra Horalı, düşünmeden zalim Ali Safa Bey'in hizmetinde olan gaddar Kalaycı'nın eşkıya çetesine katılır. Kalaycı Horalı'yi kandırır, Horalı Memed'e ihanet eder ve bunun bedelini hayatıyla öder. Bu şekilde Yaşar Kemal, eşkıyalarla kişisel temasının olduğu kendi geçmişinden bir hikâye yaratır.

¹¹⁰ Alain Bozquet, *a.g.e.*, s.42-43

Yaşar Kemal her ne kadar Horali'yi kendi yerine koysa da bu benzerlik çabucak son bulur. Yaşar Kemal'in çevresine karşı son derece sorumluluk sahibi olduğunu coğrafyasında yaşayan yoksul insanların insanca yaşayabileceği bir dünya hayali kurması ve bu dava için mücadele ettiği sağlam bir karaktere sahip olduğunu, sözlü kültür ve edebiyata çok büyük bir ilgi duyduğunu ve bu ilgi sebebiyle Ağıtlar başlıklı derlemesinin 1943'te daha on yedi yaşındayken Adana Halkevi tarafından yayımlandığını ve Dino kardeşler dâhil birçok insanın kendisine entelektüel, ahlaki ve manevi yönden rehberlik ettiğini ortaya koyar.

Eğer herhangi bir karakter Yaşar Kemal'i yansıtıyorsa, bu, fakir olan, zulüm gören, insanlık adına zulme, ayrımcılığa başkaldıran Memed olur. Memed gibi Yaşar Kemal de zulme, aşağılanmaya karşı insanlık adına başkaldırmıştır. Fakat Memed'ten farkı o dağa çıkmamış, karşı çıktığı güçler tarafından türlü türlü işkencelere maruz kalmıştır. Bu zulümlere sabretmiştir. Bu sabrını da “demir olsam çürürdüm, toprak oldum dayandım” şeklinde ifade etmiştir. İnce Memed'i “Mecbur Adam” olarak ifade eden Yaşar Kemal, “İnce Memed nasıl yaşadığı zulme karşı başkaldırmaya mecbursa ben de yazmaya mecburum.” demiştir.

Yaşar Kemal çocukluk dönemlerinde yaşadığı yoğun doğa deneyimlerinden sık sık bahseder. Bu bölümde yer alan bostan bekçiliği, Savrun Çayı, nar bahçesi, çeşit çeşit arılar da bu çocukluk hatıralarının birer parçasıdır. Çocukluğunda doğa ile iç içe bir yaşamı olan Yaşar Kemal bu günlerini de hatıralarında şöyle anlatır:

“Bizim ev üç kere de yaylaya çıktı. Bu üç yılda Toroslari yakından gördüm. Toroslarda da inanılmaz bir bitki ve hayvan, kuş zenginliği vardı.”¹¹¹

“O gün bu gündür bütün düşlerim ak bulutlu ve renklidir. Doğa alabildiğine zengin ve verimliydi.”¹¹²

¹¹¹ Alain Bozquet, a.g.e., s.44

“Böceklerden, arılardan, kuşlardan sonra çiçeklerle ilişki kurdum. Belki aynı süreler içindeydi bu ilişki. Çiğdemler, kengerler, yaban margiritleri, kayalıklarda biten nergisler, sümbüller, mersin çalıları, gelincikler...”¹¹³

“Çocukluğumun dünyası anlatılamayacak kadar zengindi. Doğada her yaratık, her renk, koku, beni sevinçten delirtiyor, kendimden geçiriyordu.”¹¹⁴

Yaşar Kemal’in çocukluğunun geçtiği Çukurova coğrafyası bozulmamış haliyle onun adeta aklını başından almıştır. Bütün eserlerinde bu eski saf, bozulmamış doğanın özlemini çeken Yaşar Kemal bu günleri bir ütopya, bir hayal dünyası gibi kurgulamıştır. Yaşar Kemal, çok zengin, dolu dolu bir hayat geçirmesine rağmen hayatındaki bir olayı olduğu gibi hiç kopya etmemiştir. Hayatında yer alan olay ve insanları hayal gücüyle yeniden yarattığı, yeniden yapılandığı ve dönüştürdüğünü şöyle ifade eder:

“Ömrümde çok insanla karşılaştım, romanlarımda çok çok insanlardan örnek aldım. Ama bütün insanları ben yarattım. Bunu bilinçli olarak yaratmaya çalıştım. İçimde biraz da gerçeği arama çabası var. Gerçeği arama çabası da o kadar umurumda değil sanıyorum. Bir düş dünyası, bir anlatma dünyası kurmak, başka bir şeyler yapmak, bu dünyayı sözle gerçekleştirmek.”¹¹⁵

Yaşar Kemal’in eşkıyalarla bağlantıları ve Anadolulu bir âşık olarak ailesinin geçmişi düşünüldüğünde, belki de İnce Memed’in yaratılması kaçınılmazdı. Yaşar Kemal bu konuda şöyle der:

¹¹² Alain Bozquet, a.g.e., s.42

¹¹³ Alain Bozquet, a.g.e., s.44

¹¹⁴ Alain Bozquet, a.g.e., s.48

¹¹⁵ Alain Bozquet, a.g.e., s.85

“Bir yanım kan içinde, bir yanım düşlerin büyüsündeydi. Bir yanımda çangal bıyıklı eşkıyalar, at hırsızları, bir yanımda büyük destancılar, bir yanımda tüyden ince Karacaoğlanlar, bir yanımda 1865 Kozanoğlu başkaldırısının şiirini söyleyen Türk tarihinin en büyük başkaldırı şairi Dadaloğlu...”¹¹⁶

Yaşar Kemal’in eserlerinde geçmişinden çokça ilham alır. Ailesinin başından geçen olaylardan çok etkilenen yazar, bu olayları özellikle *Kimsecik* serisinde olmak üzere birçok eserinde kullanmıştır.

“Doğu Anadolu’da anamın babası, amcaları, ve erkek kardeşi, yerel eşkıya idi. Onların maceralarını anamdan duydum ve kasaba âşıklarının onlar hakkında bestelediği türküleri de dinledim. İnsan yaşamının getirdiği şeylerle zenginleşir. Eşkivalık benim yaşamımı zenginleştirdi. Bu, beni İnce Memed I’i yazmaya sevk eden başka bir şeydi.”¹¹⁷

Bir eşkıya olan ve daha önceden sözlü halk geleneklerine, konu olan ölü dayısı Mahiro için bir ağıt söylediğinde, Yaşar Kemal’in bir âşık olarak, kendi tecrübesi ve ailesinin eşkıyalık gelenekleri birleşir:

“Dayım Doğu Anadolu’nun, İran’dan Kafkasya’ya kadar en ünlü eşkıyası Mahiroydu. Sanırsam yirmi beş yaşlarında vuruldu. Onun üstüne çıkarılmış çok destan dinledim. Beni, ailemin yaşamında en çok etkileyen anamın amcasının macerasıdır. Romanlarımın kimi parçalarında bu olayın epeyce etkileri vardır.”¹¹⁸

¹¹⁶ Alain Bozquet, a.g.e., s.48

¹¹⁷ Alain Bozquet, a.g.e., s.34

¹¹⁸ Alain Bozquet, a.g.e., s.34

Yaşar Kemal'in yaşadığı coğrafyada bizzat tanıştığı, konuştuğu eşkıyalar ve ailesindeki ünlü, adına türküler çıkarılan eşkıyalar Yaşar Kemal'in eserlerinde yadsınamaz bir etkide bulunmuştur.

Öte yandan dikkat edilirse, Yaşar Kemal'in gerçek hayatında tanışıp etkilendiği ve hatıralarında anlattığı bazı kişiler eserlerindeki karakterlere de ilham kaynağı olur. Örneğin *İnce Memed I*'de yer alan, geleneksel Türkmen şiirleri ve türkülerini söyleyen, Osmanlıya karşı yapılan başkaldırının büyük şairi Dadaloğlu'nu kişisel olarak tanıyan Koca İsmail[s.244-247], Yaşar Kemal'in hatıralarında anlattığı İsmail Ağa¹¹⁹,ya çok benzer. Ayrıca belki Yaşar Kemal'in köyü Hemite'ye gelen bir çerçi, *İnce Memed I*'deki çeri Hasan Onbaşı karakterine katkı yapmıştır. Ve belki, şifalı merhemler yapan Hava Ana¹²⁰, *İnce Memed I*'deki Hürü Ana karakterine katkı yapmıştır. Onun bu kişisel yaşamında tanık olduğu kişi ve olayları, insanları cezbeden öykülere dönüştürmesinde yaşam coğrafyasında çocukluğundan itibaren kendisini derinden etkilemiş olan âşıklık geleneğinin etkisi büyüktür.

Sonuç olarak Yaşar Kemal'in, *İnce Memed* romanı her ne kadar kurgu da olsa tamamen hayal ürünü bir eser değildir. Yaşar Kemal gerçek hayatta tanık olduğu kişi ve olayları kendi olağanüstü öyküleme tezgâhından geçirerek kendine ait bir roman dünyası yaratır. Çukurova coğrafyasında yaşanan adaletsizlikler yani ağaların ve devletin kurumlarını temsil eden bazı memurların gayrı meşru işbirliğiyle halka zulmetmesi, Yaşar Kemal'in içinde doğup büyüdüğü Çukurova coğrafyasının zengin doğası ve sözlü halk geleneği, Yaşar Kemal'in ailesinin geçmişteki eşkıyalık geleneği ve daha birçok çevresel faktör bu romanın oluşmasında yadsınamaz bir etkiye sahiptir.

¹¹⁹ Alain, Bozquet, a.g.e., s.48-49

¹²⁰ Alain, Bozquet, a.g.e., s.44

2. İNCE MEMED II

İnsan hayatının yeniden kurgulandığı edebi eser de kendisini yaratan coğrafyadan izler taşır. Dört cilt olan *İnce Memed*'in ikinci cildinde de Yaşar Kemal, Çukurova coğrafyasında yaşanan insanlık dramını yazar. Bu ciltte Yaşar Kemal, birinci cilde göre daha düşünsel ve daha duygusal bir hikâye kurar. Yaşar Kemal, sosyal adalet endişesiyle ve özellikle kişisel arzuları ve toplumun talepleri arasında kalan Memed'in destanını yeniden yazar. Memed bu coğrafyada seçilen bir kurbandır. Kendi mutluluğunu toplumun mutluluğuna feda eder. Yaşadığı acılar ona hayatı öğretir. Ve zulme başkaldırmayı öğrenir. Yaşadığı deneyimlerden sonra bulunduğu coğrafyada halka bir umut olur. Halkın bir kurtarıcıya olan iştiyakı onu bir efsane bir kahraman yapar.

Bu roman Yaşar Kemal'in düşüncesini, politik eğilimlerini ve devlet-insan ilişkisine olan eleştirilerini de yansıtır. Yaşar Kemal'in hatıralarında bu mana da şu sözleri ifade eder:

“Düşündükçe, okudukça dünyanın başkaldırmaya mecbur kişilerle dolu olduğunu gördüm.(...) Bu başkaldıran kişiler insanlığın özüydü. Ve dünyayı onlar değiştirerek bu duruma getirmişlerdi. Bundan sonra da onlar dünyamızı değiştirerek, geliştirerek, kötülöklere karşı koya koya ileriye, daha insanca yaşanacak bir dünyaya götüreceklerdi. Üstelik de, her şeylerini, canlarını, yitireceklerini bile bile savaşıma girecekler, bir de bakmışsınız ki, sonunda bunlar yengiye ulaşmışlar.”

[...)

“İnce Memedde, dört roman boyunca bu başkaldırmaya mecbur insanın derinine kadar inmek istedim.”¹²¹

¹²¹ Alain Bozquet, *a.g.e.*, s. 169-170

İnsan düşüncesiyle, yüreğiyle bir takım adaletsizliklere karşıdır. Ancak bu tepkisini her zaman açığa vuramaz, korkar. İşte toplumda her türlü kötülüğe yol açan da bu korkudur. Yaşar Kemal özellikle bu konu üzerinde durmuştur. Romanda da bu düşüncesine yer verir:

*“Yılmış adam Allah’ın makbul kulu değildir.” Dedi “Yılmış, korkmuş, ürkmüş insan kadar kötü bir mahluk halk etmemiştir Yaradan. Dünyada cehennemden hiç çıkmayacak, ebedi yanacak bir yaratık, yılmış adamdır. Allah’ın en edna kulu korkmuş adamdır, korkmuş adam insanlığın yüz karasıdır.”*¹²²

Yaşar Kemal’in varoluşçuluğunun merkezinde de “insanlık başkaldırmaya mahkumdur.” Ve “mecburlar, insanın içindeki başkaldırının eylemcileridir.” fikri vardır.¹²³ Yaşar Kemal’in Çukurova coğrafyasında yaşanan adaletsizliklere ve zulümlere karşı başkaldırının sembolü de eşkıyadır.

Yaşar Kemal bu ciltte de Çukurova coğrafyasının eski saf, bozulmamış haliniilmekilmek dokunmuş nadide bir halı gibi tasvir eder. Rüya ile gerçeğin birbirine karıştığı Çukurova coğrafyasının doğa betimlemesi ile yaşanan olaylar birbirine taban tabana zıttır. Yaşanan coğrafya ne kadar güzelse mevcut coğrafya üzerinde yaşanan olaylar da o kadar çirkin ve dramatiktir. Yaşar Kemal bu betimlemeleriyle adeta okuyucularını Çukurova coğrafyasında karış karış gezdirir.

Birinci ciltte Dikenlidüzü, kendine göre apayrı kanunları, töresi olan lanetli bir dünya iken, Anavarza ışıltılı, büyülü bir dünyadır. Birinci cilt Torosların yüksek yaylalarının fakir toprağında geçerken, ikinci cilt zengin Anavarza ovasında geçer. Ancak her ikisinde de insanlar olaylar bu doğadaki güzelliğe eşlik etmez. Aksine bu coğrafyada kan, gözyaşı, zulüm eksik olmaz.

¹²² Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, YKY, İstanbul 2016, s. 88

¹²³ Alain Bozquet, *a.g.e.*, s. 170

İnce Memed I'in başında çakırdikenleriyle dolu ova en tutarlı şekilde kullanılan bir semboldür. Çakırdikenleri eşzamanlı olarak hayatın acısını ve zorluğunu güzel tarafıyla çirkin tarafıyla temsil eder. Hayatın güzelliği, acı ve zorluk tarafından yoğunlaştırılır ve daha dokunaklı hale getirilir. Çakırdikenlerinin dün boyunca ve yıl boyunca değişen renkleri ve görünümü, hayatın iyi tarafının da kötü tarafının da olduğunu akla getirir. *İnce Memed II*'nin başında betimlenen karaçalı da tıpkı çakırdikeni gibi bir semboldür. Fakat çakırdikeni ile karaçalı arasında bazı farklar da vardır. Örneğin dikenli bir ağaç olarak karaçalının güzelliği çakırdikenleri gibi parıltılı değil, mattır:

*“Genç karaçalı bal rengindedir. Çalı yaşlandıkça rengi de koyulaşır, baldan karaya kadar dönüşür. Baharda ilk tomurcuklanıp yapraklanan, sarı çiçeğini ilk açan karaçalıdır. Karaçalı yaprakları önceleri buğulu bir yeşildir. Sarı çiçekleri de buğulu bir sarıdır. Sonraları yapraklar koyu yeşil olur, karaya kaçan bir yeşil... Sari çiçekler de yazın turuncuya döner.”*¹²⁴

Karaçalı bir acı ve mücadele simgesidir ve ayrıca insanların da bir sembolüdür. Boyları bir insan boyunu geçmez. İnsanlar gibi kabilecidirler çünkü bir kökten bir sürü çalı fışkırır. Köylüler gibi, bir karaçalıyı da topraktan söküp atmak çok zor bir iştir. Yapışmıştır toprağa, ayrılmaz.

Yaşar Kemal romanını çok bilinçli ve ilmik ilmik dokuyarak yazmıştır. Hemen hemen hiçbir şey boş yere yazılmamıştır. Her kavramın ifade ettiği bir mana vardır. Romanda doğadaki her şey bir semboldür yaşanan coğrafyada gerçeği ifade eden bir mana taşıyabilir.

¹²⁴ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s. 16

“Toroslardan ovaya inince, ova alabildiğine sessizdir. Ne bir kuş, ne bir su, ne bir insan sesi duyulur. Düz ova bütün sesleri yutar. [...] Akçasazın yanına kadar bu böylece sürer. Sonra birden bir gürültü patlar, insanı şaşırır, kanını dondurur. Bataklıktan türlü, birbirine karışmış, alışılmadık sesler gelir. çığlık çığığa kuş sesleri, kurbağa vıraklamaları, bataklık sularının fokurtusu, tuhaf böcek sesleri, orman uğultusu, sazların ışıltısı, horoz ötmeleri, köpek havlamaları, çakal vıykırmaları, sazlıkta birleşir, kıyıda top gibi patlar. Akçasaz, insanı korkutur. İşte bu yüzden insanlar Akçasazın içine kolay kolay giremezler.”¹²⁵

Bu örnekte olduğu gibi daha birçok yerde doğadaki bu zıtlık insandaki olumlu ve olumsuz potansiyele dikkat çeker. Bu durum önceki ciltte geçen Kerimoğlu'nun “İnsanoğlu çiğ süt emmiştir. Her kötülüğü yapar, her iyiliği de yaptığı gibi.” [s.178] ve “İnsanoğlu bu, kimin içinde ne var bilinmez.” [s. 180] gibi veciz sözlerinin gönderme yaptığı insanların zıtlıklarına karşılık gelir. ikinci cildin ikinci bölümünde benzer bir şeyi “çocuk yürekli yiğit bir yaşlı” [cilt 2 s.18] olan Koca Osman'ın geçmişi akla getirir: “Köylüler ona delikanlılığında, orta yaşlarında, bu huylarından dolayı Çocuk Osman derlerdi. Kim bilir nasıl ettiler de Çocuğu Kocaya çevirdiler? Bu iş ne zaman oldu bunu Koca Osman da bilemedi, hiç kimse de” [cilt 2 s. 26] 1. ciltteki Kerimoğlu gibi, Koca Osman da saflık ve masumluk niteliklerini bilgelik ve tecrübeyle birleştirir ve insanların zıtlıkları ile çeşitli potansiyellerini ortaya koyar.

Osmanlı dönemindeki zorunlu iskân olayından sonra bölgede yaşayan yörük Türkmen aşiretleri yerleşik hayata geçerler. Cumhuriyet ilan edildikten sonra eskiden değersiz olan, bire elli veren verimli Çukurova toprağı altın gibi değer kazanır. İnsanlar artık bir karış toprak için birbirlerini vururlar. Özellikle ağalar ve beyler topraklarını genişletmek için can verip can almışlardır. İnce Memed II'nin Ali Safa Bey'i de toprak tutkunu bir beydir. Ve yaptığı her şey de bu toprak tutkusundan kaynaklanır.

¹²⁵ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s. 13

*“Herkesin başında iyi kötü bir sevdası vardır, herkesin bir tutkusu vardır. Ali Safa Beyinki kara sevda, onulmaz, beterin beteri. Ali Safa Beyin tutkusu Anavarzanın doğurgan kara toprağıdır. Ali Safa her gün doğuşunda ayaklarını kara toprağına sağlamca basıp, dünya uyanırken Anavarza ovasını tattan titreyerek gözler. [...] Ve Anavarza ovasını iki kolunun arasına alıp kucaklamak ister. Anavarza ovasında bir karış toprağı yokken, çiftliklere sahip olmuştur, doymaz. Niçin Anavarza ovasının tümüne sahip olmasın?”*¹²⁶

Yaşar Kemal coğrafya ile insanı özdeşleştirir. Örneğin Seyran’ın akrabaları anlatılırken etraftaki dağların ve kayalıkların sertliğini ve tuhaf güzelliğini yansıtır:

*“İnekleri, atları, öküzleri, Harmanca köyünde yetişen teknil yaratık ince, uzun, sert, güzeldi. Hele insanları insan güzeliydi. Maraş illeri, aşağı ova insanları Harmanca insanını salt güzelliğinden, yakışıklılığından tanırlardı. Harmancanın kuşları, böcekleri de uzundu, renkliydi. Öteki kuşlardan, böceklerden daha güzel öter, daha güzel parlarlardı. Dahası onurlarına düşkün, sert insanlardı. Harmancada çok kan dökülürdü. Harmancada kan dökülmesi bir gelenektir, onun için çok az kişinin yüreğine korku düşerdi. Havasının, suyunun, toprağının sertliğinden olsa gerek, orada her şey kütür kütürdü.”*¹²⁷

*“En güzel topraklar benim olacak. Benim hakkım. Cephede kan döken benim. Kelle koltukta ben dövüşürken, o karısının koynunda uyuyordu”*¹²⁸

Şeklinde bir kara mizah örneğiyle verilen romandaki kötü kahramanların en kötüsü olan mebus Arif Saim Bey, Kurtuluş Savaşı’nda önceleri Fransızların tarafındayken daha sonra savaş Türklerin lehine dönünce saf değiştirip Türklerin

¹²⁶ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s. 13-14

¹²⁷ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s. 126

¹²⁸ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s. 160

tarafına geçen ikiyüzlü, menfaatinin kulu olmuş bir karakterdir. Devletin gücünü de ardına alan Arif Saim, halka çok yüksekte bakan bir vatan hainidir. Fransızlar Anadolu’yu işgal ettiğinde onlara yardım eden bir işbirlikçi olmasına rağmen, daha sonra menfaatini Türk tarafında görünce saf değiştirip milli kahraman olarak övünen Arif Saim buna rağmen vatanın asıl sahibi olan halka her türlü kötülüğü yapan biridir. Yaşar Kemal bu karakter ve ağa profiliyle milliyetçi olarak görünüp insanları sömüren bu kişileri şöyle anlatır:

“En büyük milliyetçiler onlar, en dindar kişiler onlar, vatansever kişiler onlar. (...) Kendilerine karşı koyanları da damgalıyorlar. Vatan haini diyorlar. Dinsiz diyorlar. Ellerindeki korkunç yalan makinasını durmadan işletip, en küçük bir fırsatı bile kaçırmadan vatanseverleri halkın gözünden düşürüyorlar. Yani yalanı doğru, doğruyu yalan edip işin içinden kolaylıkla çıkıyorlar.”¹²⁹

Geleneksel ve dini değerleri kullanıp kendi menfi çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışan insanlar o kadar çoğalmıştır ki Yaşar Kemal hem kurgu olan eserlerinde hem de gazete köşelerinde bunları işlemiş ve bunların gerçek yüzünü halka göstermeye çalışmıştır.

Kurtuluş Savaşından sonra vatan topraklarının ağalarca dönüm dönüm nasıl istila edildiğine dikkatleri çekmek ister Yaşar Kemal. Ağaların halkı nasıl kandırdığını, bire elli veren altın değerinde toprakların nasıl yok pahasına alındığını ve halkın nasıl aç, sefil ve yoksul bırakıldığını işler. Arif Saim’in Ermenilerden kalan mallara, topraklara babasının malı gibi konduğunu yazan Yaşar Kemal, aynı zamanda Çerkezlerin toprağını da nasıl yok pahasına aldığını yazar.

“Arif Saim Bey önce Çerkes Yakubu çağırdı. Yakup çok yaşlı, hala attan inmez, tiridi çıkmış, parlak çizmeli, kızıl sakallı bir Çerkeşti. İdris Bey’in değil de

¹²⁹ Yaşar Kemal, *Baldaki Tuz*, s. 161

kendi babasının Bey olduğunu, İdris Bey'in babasının da kendi kölesi olduğunu her gittiği yerde söylerdi.

Arif Saim Bey:

“Yakup Bey”, dedi. “Kaç dönüm tarlan var?”

“Yüz yirmi dönüm.”

Arif Saim Bey onu elinden tuttu, atların doldurduğu tavlaya götürdü.

“Tarlanın tapusunu bana vereceksin, buradan da beğendiğin iki atı alacaksın.”

Yakubun gözleri faltaşı gibi açıldı:

“Doğru mu Bey? Ama bunlar çok asil atlar.”

“Seç seç! Asil atlar olsun daha iyi ya!”

Çerkes Yakup bir hafta tavlaya, atların arasına karışıp kendisine iki at seçti. Gerçekten iki çok güzel, üçer yaşlı kır at seçmişti. Bir hafta uğraşmaya değer. Köye vardı, her şeyi anlattı. Birkaç kişi hemen atlarına atladı Arif Saim Bey'e koştular: “Bizim de tarlamız var Bey” dediler. Bey tarlaların dönümünü sordu, her birisine tarlalarının büyüklüğüne göre bir, iki, üç, beş, yedi at verdi.”¹³⁰

Sadece Arif Saim değil Abdi Ağa, Ali Safa Bey, Murtaza Ağa, Mahmut Ağa ve daha birçok ağa kapitalist sistemin halkı sömürdüğü gibi köylüyü sömürür. Sosyalist bir ideolojiyi benimseyen Yaşar Kemal, kapitalist sisteme, halkın sömürülmesine karşı ömrü boyunca mücadele etmiştir. Aslında *İnce Memed*'in dört serisinde de anlatılan ana konu kapitalist sistemin halkı, köylüyü, işçiyi sömürmesidir. Daha fazla kazanmak hırsıyla doğa katliamı yapan burjuvaların gerçek yüzüdür. Onların gerçek yüzlerini saklamak için nasıl dini, milli değerlerin arkasına saklandığıdır.

¹³⁰ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s. 168

“Bizim çağımızda Milli Kurtuluş Savaşları, bir sosyalizmi kurma savaşı niteliğini kazanmıştır. Milli Kurtuluş Savaşı artık sosyalizmi kurma savaşıdır. Bölmeli azıcık daha kafalarımızı durulaştırıp, milli gücümüzün can damarı olan yan güçleri, milli hareketin temel direği olan emekçinin yanına, sosyalizmin bayrağı altına çağırmalıyız. Bilmeliyiz ki, milli kurtuluş hareketinin başka türlü sü çağımızda mümkün değildir.”¹³¹

“Çağımızda geri kalmış bir milletin sosyalist olmadan bağımsızlığı da mümkün değildir. Sosyalizm, insanlığın kendine, kişiliğine dönüşüdür. Dünyanın, inanılmaz bir yaratıcılığa kavuşmasıdır.”¹³²

Yaşar Kemal, sosyalist bir dünya görüşüyle romanlarının coğrafyası olan Çukurova coğrafyasında yaşanan sosyal ve ekonomik sıkıntıları gidermek, ağaların vatan için ne derece bir tehlike teşkil ettiğine dikkatleri çekmek ister. Türk toplumunun içerisinde bulunduğu cehalet, yoksulluk ve geri kalmışlığa karşı insanca bir yaşam için ömrü boyunca mücadele eden yazar, çözümü sosyalizmde bulur, sosyal ve ekonomik eşitliğin ancak sosyalizmle sağlanabileceğine inanır.

3.İNCE MEMED III

Birinci ve ikinci ciltten yaklaşık yüzde on beş daha uzun olan bu ciltte doğa tasvirlerine çokça yer verilir. Yazar yaşanan coğrafyayı dere, tepe, dağ, taş geziyormuşçasına tasvir eder. İkinci ciltte en son Ali Safa Bey ve Kel Hamza'yı öldürdükten sonra atını dağlara süren ve ortadan kaybolan İnce Memed, üçüncü ciltte de belli bir süre ortaya çıkmaz, sonradan anlaşılır ki Jandarmalarla çatışmaya girmiş ve yaralanmıştır. Yaralanınca da Yörük obalarına sığınmıştır. Yozlaşmamış, eski saf hayatı temsil eden Yörükler onu canları pahasına saklar ve iyileştirmeye çalışır.

¹³¹ Yaşar Kemal, Baldaki Tuz, s. 197

¹³² Yaşar Kemal, Baldaki Tuz, s.200

Üçüncü cilt de geniş bir Akdeniz ve Çukurova coğrafyasının tasviriyle başlar. Yaşar Kemal, giriş mahiyetindeki bu birinci bölümde Çukurova’da önce baharın güzelliğini sonra ise öldürücü yaz sıcaklarını anlatır.

Atıyla, itiyle, karıncasıyla, arısıyla, yılanıyla, kartalıyla kuşlarıyla, dikenleriyle, püreniyle, her nevi çiçekleriyle, bataklıklarıyla, akarsuyuyla, pınarıyla, çaykarasıyla, kayasıyla, toprağıyla tam bir doğa aşığı olan ve bu güzelliklerin her daim devam etmesini ve hiç tükenmemesini isteyen ancak geçmişte, çocukluğunda var olan doğanın zaman geçtikçe tükendiğinin farkında olan Yaşar Kemal eskiye, bozulmamış doğaya, yozlaşmamış hayata karşı hep bir özlem içerisindedir. Yaşar Kemal, Çukurova’da bu yozlaşan, yitip giden altın çağlara ilişkin bir üzüntüyü yaşamaktadır. Yaşar Kemal’de genel olarak geçmişî yüceltme duygusu çok güçlüdür, sürekli geçmiş yılların özlemini çeker. Berna Moran da yazarın bu yönü hakkında şu ifadeleri kullanır:

“Akçasazın Ağaları’nda geçmiş zamanı yüceltme eğilimi, her halde destanlar, türküler, ağıtlar ve efsaneler dinleyerek büyümüş bir sanatçının bunlara gereken değeri vermeyen modern ve kapitalist bir çağa duyduğu bir tepkiden kaynaklanıyor. Geride bıraktığımız yüzyıllarda yaşama biçim veren gelenekler, töreler, görenekler insan için iyiyi, kötüyü, doğruyu, soyluyu, soysuzu belirleyen erdem kavramları oluştururdu. Daha törensel ve aşiretçe ya da obaca toplu halde yaşanan hayat daha anlamlıydı belki de.”¹³³

Berna Moran’ın da ifade ettiği gibi çocukluğunu destan, türkü, efsane, ağıt dinleyerek geçiren yazar, kapitalist sistemin egemen olduğu doğallığın ve geleneklerin yok edildiği zamanı sevmez, eski hayatın hep özlemini çeker. Romanlarının birçoğunda bu durum görülür. Çocukluğunda böceklerle, karıncalarla,

¹³³ Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II*, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2004, s.128

kuşlar, arılar, bitkilerle içli dışlı olan Yaşar Kemal, çocukluğunda şahit olduğu bu cennetin yok olmasını hazmedemez bu coğrafyanın katledilmesine suskun kalmaz ve tepkisini hayatıyla ve kalemiyle her zaman gösterir.

Nedim Gürsel'in dediği gibi "*Yaşar Kemal ilk kitabının adını boşuna Sarı Sıcak koymamış.*"¹³⁴ Bu cümlelerde yazar Çukurova coğrafyasının olumsuz, kötü, can alıcı yönünü anlatır. Çukurova halkının bu ölümcül sarısığa, toz deryasına ve sıtmaya karşı verdiği yaşama mücadelesi Yaşar Kemal'in yapıtlarının ana konularından biri olmuştur. Toplumsal ve fiziksel çelişkilerin en yoğun yaşandığı Çukurova coğrafyasında bir yandan bire elli veren verimli topraklar bir yandan halkı sömüren ağaların daha çok zengin olmak için açtıkları sıtma saçan çeltik tarlaları bir yandan da insanları kurutan sıcaklar. Yaşar Kemal insanların Çukurova coğrafyasında yaşamak için doğa ile mücadelesini anlatan bu cümlelerin benzerlerini birçok yerde kullanır. İnsanlar bir yandan verimli toprakları ekerken bir yandan da sıcağa karşı mücadele etmek zorundadır. Ağaların sıtmaya yol açan, yasal olmayan çeltik tarlaları ise bu coğrafyada bir drama yol açar. Yazarın da ifade ettiği gibi mezarlıklar küçük, taze toprak yığınlarıyla yani çocuk cesetleriyle dolar.

*"Eskiden yaz gelince, yazdan da önce, baharın ucu gözükince Çukurun insanları sıcağa, toza, sineğe yakalanmadan göçlerini yükletip yaylaya, o mavi dağlara göçer, mavi soğuk suların başına çadırlarını, alaçıklarını kurarlardı. Şimdi dağlar yitirilmiş bir cennet, bir acı özlemdi. Yarpuz kokulu serin pınarlar, yediveren dağ çiçekleri, alageyikler, her evin önünde bir çatala kondurulmuş alıcı kuşlar, beli uzun büyük gözlü, kız yeveli Arap atlar ve ince uzun bacaklı tazılar onlar için artık erişilmez bir eski düştü. (...) Her Çukurovalının gönlünde, bir gün gene eski yaşama dönmenin yalını parlardı."*¹³⁵

¹³⁴ Nedim Gürsel, *Yaşar Kemal: Bir Geçiş Dönemi Romancısı*, Doğan Kitap, İstanbul 2008, s.13

¹³⁵ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.11

Çukurova coğrafyasında zorunlu iskân olayından sonra Osmanlı Devleti'nin yerleşik hayata geçen Türkmenler, bir yandan ağaların zorbalıklarından bir yandan da Çukurova'nın sıcaklığından eski göçebe günlerinde yaşadıkları hayatın özlemiyle yaşarlar. Yaşar Kemal, Çukurova coğrafyasının kötülüklerini, çirkinliklerini anlattığında Çukurova'ya Çukur der. Bu kullanım insanların içine düştüğü ve bir daha çıkamadığı bir çukuru akla getirir. İnsanlar bu Çukurdan kurtulmanın eski günlere geri dönmenin hayalini kurarak yaşamaya çalışırlar.

Korkunun hâkim olduğu bu çukurdan kurtulmanın tek yolunun Çukurova ve benzeri dünyalardan uzaklaşmak olduğu inancında olan Yaşar Kemal, yapıtlarında Çukurova'ya hiç de benzemeyen, Çukurova'nın tam tersi bir cennet hayali kurar ve bu cennetin adını genelde Mezopotamya özelde ise Van koyar. Böylece Yaşar Kemal'in eserlerinde Çukurova-Van diye bir yapı ortaya çıkar. Berna Moran'da Yaşar Kemal'in Çukurova'yı ele alan romanlarında rastladığı bir yozlaşma mitosundan söz eder. Neden olarak da, 1876 yılındaki zorunlu iskân olayı ve 1950'lerde başlayan tarımdaki sanayileşmeyi gösterir ve Yaşar Kemal'in aynı inançta olduğunu belirtir.¹³⁶

Yazar Alain Bozquet ile yaptığı bir sohbetinde de küçükken kendilerinin üç kere yaylaya çıktıklarını ve Torosların doğasını anlatır:

“Bizim ev tam üç kere de yaylaya çıktı. Bu üç yılda Torosları yakından gördüm. Toroslarda da inanılmaz bir bitki ve hayvan, kuş zenginliği vardı.”¹³⁷

Önceki ciltlerde yer alan İnce Memed'i İnce Memed yapan çakırdikenin yerine bu ciltte keven dikenine yer verilir. İnsanca bir yaşamın karşısındaki engelleri çakırdikeninle sembolize eden Yaşar Kemal, bu ciltte de keven dikenine yer vererek

¹³⁶ Berna Moran, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2004, s.116

¹³⁷ Alain Bozquet, *Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor*, Adam Yayınları, İstanbul 2003, s.43

İnce Memed'in içine düştüğü "Abdi gider, Hamza gelir, Kel Hamza gider bir başka Kel Hamza gelir bunun sonu yok" düşünce çıkmazına bir gönderi yapar. Çakırdikeni gider keven dikenini gelir, keven dikenini gider yerine bir başka diken gelir dercesine. Çakırdikenleri, keven dikenleri ağalar nasıl toplumda kendisinden başkalarına yaşama hakkı tanımıyorsa onlar da çevresinde hiçbir bitkiye yaşam hakkı tanımaz ot bitmez, ağaç bitmez yerlerde bu dikenler serile serpile büyür, gelişir. Her cildin sonunda ağalar öldürülür, dikenler köylüler tarafından şenlikle ateşe verilir, dağların dorukları apaydınlık olur, köylüler de bayram eder. Yaşar Kemal işte böyle, doğadan hareketle sınıf bilincine ulaşır.

Yaşar Kemal diğer ciltlerde olduğu gibi bu ciltte de ilk yedi-sekiz sayfayı romanın geçtiği coğrafyanın tasvirine ayırmıştır. Anlatılan doğa adeta bir roman kahramanı olmuştur. Öyle ki yer yer doğanın betimlendiği sayfalar atlanıp okumaya devam edilince bir eksiklik hissedilir. Çünkü doğanın romanda bir işlevselliği vardır. Doğa bir dekor olmakta öteye geçip bir karakter olur. Yaşar Kemal bir söyleşisinde bu konu hakkında şöyle der: "*Her doğa parçasının bir kişiliği vardır. Hiçbir insan birbirine benzemediği gibi, hiçbir doğa parçasında ötekine benzemez. Bu benim çocukluğumdan bu yana bildiğim bir gerçek... Öyleyse doğa neden bir roman kahramanı olmasın?*"¹³⁸

"*Arif Saim Bey'in bu tapucu Zülfüyle hakları çok eskiydi. Zülfü küçük bir kasaba tapucusuydu ama anasının gözü bir kişiydi. Sırasında, bir kaymakam, bir vali, bir milletvekili kadar etkiliydi.*"¹³⁹

Kurtuluş Savaşı'nda Arif Saim Bey'in arkadaşı tapucu zülfü de tıpkı Arif Saim gibi uzun yıllar Fransızların emrinde çalışmış daha sonra Fransızların çekileceklerini anlayınca Kuvayı Milliyecilerin tarafına geçip yüksek mevkilere gelmiştir. Ancak savaştan sonra isterse Arif Saim gibi milletvekili olacakken o bütün

¹³⁸ Hürriyet Gösteri, Mayıs 2002- Sayı:237

¹³⁹ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.36

makam mevkileri elinin tersiyle itmiş sadece küçük bir kasaba tapucusu olmayı istemiştir. *“Onun bir tek derdi vardı oda topraktı. Bu verimli topraklarda dünyanın en güzel meyvelerini, çiçeklerini yetiştirecekti. Pamukçulukta da ovada devrim yapacaktı. Ahdetmişti.”*¹⁴⁰

Tapucu Zülfü çok zeki olduğu halde bakanlık, vekillik, valilik gibi birçok makamı istemeyip Çukurova toprağına âşık olur. Yaşar Kemal bu karakterle Çukurova toprağının ne denli bir öneme sahip olduğunu anlatmak ister. Bu topraklar Anadolu'nun en verimli topraklarıdır. Bu değerli topraklar sebebiyle insanlar birbirlerini vurmuş, gücü yeten diğerlerine yaşam hakkı tanımamıştır.

*“Kertiş Ali Onbaşı iyi biliyordu ki, dağlardaki birçok eşkıya çetesine dokunulamazdı. Mustafa Kemal Paşa benzeri Yüzbaşı Faruk Bey değil, İsmet Paşa bile dokunamazdı. Çünkü onların birçoğu aşağıdaki Çukurova beylerinin, ağalarının adamlarıydılar. Bir de kimsesiz eşkıyalar vardı. İnce Memed namlıydı, onu gene fakir fıkaraklar, köylüler tutuyorlar, canları gibi, onu gözbebekleri gibi koruyorlardı. Ya ötekiler hiç kimseye yar olamamışlar... Ne beylere, ne köylülere... İşte onları kırıp geçiriyorlardı. Onlar da o kadar çoktu ki dağlarda, her ay beş onunu öldürüyorlar, gene bitiremiyorlardı.”*¹⁴¹

Yaşar Kemal eşkıyalığı üç kısma ayırır. Bu üç sınıftan birincisi halka mal olmuş, halkın gözbebeği gibi baktığı İnce Memed gibi iyi eşkıyalardır. Gizik Duran, Kürt Reşit, Bayramoğlu gibi eşkıyalar da bu tip eşkıyalara örnektir. İkinci tip eşkıya; ağaların adamı olan, romanda geçtiği gibi kimsenin dokunamadığı, ağaların himayesinde olan eşkıyalardır. Ağalar bu eşkıyalarla köylünün elindeki avucundaki her şeyi zorla alır. Neredeyse her ağanın dağda bir eşkıyası vardır. Üçüncü tip eşkıya ise ne halka ne ağalara yaranamayan jandarmaların sürekli üçer beşer kırıp geçirdiği eşkıyalardır.

¹⁴⁰ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.37

¹⁴¹ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.81

Yaşar Kemal için Çukurova coğrafyasında zulüm altındaki halkın umudu bir eşkıyadır. Ancak bu ortak bir söylem değildir. Bazı yazarlar da eşkıyalığı yerden yere vurmuş her türlü eşkıyalığı lanetlemiştir. Kemal Tahir eşkıyalığı yerden yere vuran cephenin en önemli isimlerindedir. Kemal Tahir'e göre eşkıyalar ağaların, beylerin köpekliğini yapan; korkak, acımasız, kalles, rezil insanlardır. Eşkıyalığın sebebi de idarenin zayıflığıdır. Eşkıyaya hayran olunması, ondan bir şey beklenmesi toplumun güçsüzlüğünün ifadesidir. "Eşkıyalar devlet gücü karşısında yok olmaya, yenilmeye mahkumdurlar", teziyle Yaşar Kemal'e karşı çıkmış, Rahmet Yolları Kesti romanını bu tezi doğrulamak için yazmıştır. Romandaki eşkıyaların (Uzun İskender, Maraz Ali, Kanlı İlyas, Kara Haydar, Aynacı... gibi) kişilikleri, ortaya attığı teze uygundur. Sarhoş, rezil, kumarbaz, soytarı, akılsız, tembel kişilerdir bunlar.

"Aşık Mustafa pamukta, geceleyin iş bitip de ırgatlar dinlenmeye çekilince sazını eline alır, onlara türküler söylerdi. Söyledikleri türkülerin bir kısmı belenmiş eski türkülerdi, bir kısmını da düpedüz kendi uydururdu. Bir Allah vergisi. Büyüyünce bir Hak aşığı olacaktı, tıpkı Dadaloğlu gibi. Daha şimdiden saç sakalı ağarmış âşıklarla karşılaşılıyor, bir o, bir yaşlı aşık söylüyor, hiç bile mat olmuyordu. Bir coşmaya, ardından da bir titremeye başlayınca, sözler ağzından şu pınarlardan akan çağıl çağıl sular gibi boşanıyordu. Eşkıyalara da çok meraklıydı. Onlar üstüne çok türkü çıkarmıştı. İnce Memed üstüne de türkülerini vardı..."¹⁴²

Yaşar Kemal'in çocuk kahramanlara yer verdiği bu bölümde, Aşık Mustafa karakteri kendi çocukluğundan esinlenerek oluşturduğu bir kahramandır. Aşıklık geleneğinin yaygın olduğu Çukurova coğrafyasında köyüne gelen aşıklardan etkilenecek onlar gibi olmaya çalışan bir çocuk olan Yaşar Kemal bu günlerini şöyle anlatır: "Şair ünüm gittikçe yakın köylere yayılıyor, durmadan da genişliyordu. Çıkardığım türküler, "Aşık Kemal" adıyla dillere düşmüştü. Bir gün köye

¹⁴² Yaşar Kemal, a.g.e., s.210

*Toroslardan iki gözden de yoksun Âşık Ali geldi. Onunla bir gece sabaha kadar çakıştık. Âşık beni sevdi. “Sen bu yaşta bu kadarsan sonunda Karacaoğlan gibi olacaksın,” dedi. Bu beni çok mutlu etti. Büyük bir ustadan izin çıkmıştı.”¹⁴³ Kendi yaşamından yola çıkarak yazdığı *Kimsecik* serisinin başkahramanı da Mustafa yani Yaşar Kemal’in kendisidir.*

Yaşar Kemal’in çocukluğunu tıpkı romanda geçen Âşık Mustafa gibi bozulmamış bir doğa içerisinde eşkıyaları birebir tanıyarak geçirir. Yaşar Kemal hatıralarında bu günleri şöyle anlatır.

“Babamın bir koruyucusu vardı, Zalanın oğlu. Babam öldükten sonra Zalanın oğlu Toroslarda ünlü bir eşkıya oldu. Bazı geceler bizim eve geldikçe bana armağanlar getirirdi. Sanırsam amcama da iki öküz, birkaç inek parası vermişti. Hep beş eşkıyayla birlikte gelirdi eve. Yumuşak, tatlı, güzel yüzlü bir adamdı. Ben, hep onun nasıl adam öldürdüğüne şaşardım. Bir gün, ben adam öldürmedim, dedi. Onlar kendi kendilerini öldürdüler. Bu sözün ne anlama geldiği üstünde uzun bir süre düşündüm. İşte bu Zalanın oğlunu bir gün Toroslarda jandarmalar çevirdiler ve beş kişisiyle birlikte öldürdüler. Ben acı haberi alır almaz uzun bir ağıt yaktım onun için...”¹⁴⁴

“Kel eşkıyayı getirip mezarlığın yanındaki bir hendeğe, çalıkların altına yatırdılar. Onlarla birlikte, köpekler, akbabalar, kartallar da gelmişlerdi. Köpekler gene koyun damındaki gibi kışlarının üstüne oturup ölünün yöresine halkalandılar. Kartallar, akbabalar, ağır ağır sekerek, kocaman kanatlarının gerip mezarların arasına indiler. Kartallar bir yana, akbabalar bir yana çekilip beklediler.”¹⁴⁵

¹⁴³ Alain Bozquet, *a.g.e* , s.36

¹⁴⁴ Alain Bozquet, *a.g.e.*, , s.36

¹⁴⁵ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.218

Yaşar Kemal İnce Memed'in birçok yerinde kartallardan ve akbabalardan bahseder. Çocukluğunun Çukurova'sında şahit olduğu bu kuşlar maalesef doğanın katledilmesiyle bu coğrafyada yok olur. Onlar da insanın zulmünden payını alır. Bu olaya çok üzülen Yaşar Kemal, kartallarla ilgili hatıralarını şöyle anlatır:

“Hani bizim köyde çok kartal olurdu demiştim ya, bunların en güzelleri bakır renkli kartallardı. İsmail Ağa köydeki civcivleri kapmaya gelen kızıl kartalları vuruyor, ölüsünü ya da yaralısını çocuklara veriyordu. Bir kezinde yaralı bir kartalı çocuklardan kaçırıp eve götürdüm, kartal kurşunu sağ kanadından yemişti. Hava Ana bizim köyde şifalı otlardan merhem yapan çok namlı bir ustaydı. Bir de inanılmaz güzellikte içleri renk dolu, kuş, dev, Kafdağı dolu masalar anlatırdı. Babamı çok severmiş. Kocasını babamın çok büyük bir dostuydu. Gittim ona yalvardım, kuşumu iyi et, diye. İkimiz el ele verip kuşun kanadını sağalttık. Kuşun kanadını iyileştirmek için o kadar çok ot topladık, o kadar çok mersin çiçeği toplayıp kaynattık ki, kuşun kanadı iyi olmak zorunda kaldı. Sonra bir gün de dağa götürüp kuşu bıraktık. Hava Ana, kuşun arkasından, bak diye bağırdı, bir daha köye gelip de civcivleri kapma, olur mu? Hava Ana iyiliğe güveniyordu. Bu kuş bir daha köye inip civcivleri kapmayacaktı. Bizim bu iyiliğimizi de öteki kuşlara kesinlikle söyleyecekti. Onlar da civcivleri kapmayacaklardı.

1960 yılının baharında köye gittim. Ne dağda, ne köyün üstünde bir kartal bile uçmuyordu. Köylülere, ne oldu kartallara, diye sordum, at vebasından gittiler, dediler. Ne ilgisi var kartalların at vebasıyla, diye sordum. Atlar ölünce ölülerini ağlıyorlarmış köylüler dediler ki, bir sabah kalktık tarlalar kartal ölüleriyle dolmuş. Dağda kartal ölülerinden adım atamazsın. Anavarza kayalıklarındaki kartallar da böyle ölmüşler. Akçasaz bataklığı da kurutuldu. Kuşlar da, kelebekler de gittiler. Şimdi bizim köyde ne kuş, ne kelebek var.”¹⁴⁶

¹⁴⁶ Alain Bozquet, a.g.e., s.42-43

Söz gelmişken bu paragrafta geçen kartalı şifalı otlarla iyileştiren Hava Ana, İnce Memed'in Hürü Ana'sına kaynaklık eden bir kişi olabilir. Yaşar Kemal, yaşadığı coğrafyada tanıdığı insanlardan etkilenir onları tıpkı Değirmenci İsmail Ağa gibi eserlerinde işler.

“Çukurovadaki köy evleri genellikle sazlarla kamışlardan, bir de çilpirti dedikleri çalılardan kurulur, huğ denilen bu evler dikdörtgen biçiminde, uzunlaması en çok yirmi beş, otuz adım, enlemesi on adımla on beş adım arası olurdu. Yan duvarları kamışsa, kamışlar, uzatılmış kalasların üstüne dikine dizilirdi, çitse, dikilmiş kazıkların arası ince çilpirti çubuklarıyla örülürdü. Duvarın yüksekliği iki buçuk metreden fazla olamazdı. Kamış çitlerin de, çilpirti çitlerinin de içi toprakla kalınca sıvanır, bu sıvaların üstü de Hemite dağı yörelerinden getirilmiş mavi, sarı, yeşil, kırmızı, topraklarla boyanır, süslenirdi. Huğların üstü çoğunlukla sazlarla örtülürdü. Yalnız çok zengin insanların evlerinin, o da çok seyrek, duvarları taştan örülür, damları da çinkoyla, kiremitle örtülürdü.”¹⁴⁷

Çukurova coğrafyasında evlerin hangi malzemeden nasıl yapıldığı hakkında bilgi veren bu paragrafta da görüldüğü gibi edebi eserler bir bölge hakkında birçok bilgi verebilir. Bölgede coğrafyanın etkisiyle insanlar evlerini kamışlardan, çalılardan ve kalaslardan yaparlar. Taşlı, kiremitli evleri ise ancak zengin beyler, ağalar yapabiliirdi.

4. İNCE MEMED IV

İnce Memed IV otuz iki yıllık bir zaman diliminde yazılan İnce Memed dörtlüsünün son cildir. 1955'te birinci cildi basılan serinin son cildi de 1987'de çıkar. Yaşar Kemal'in söyleyişiyle “içinde başkaldırma kurduyla doğmuş” bir

¹⁴⁷ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.221

insanın, “mecbur adamın” romanı bu seride bir önceki seriye göre daha da akıcı bir şekilde devam eder.

Leonardo da Vinci'nin Murat Belge tarafından tercüme edilen Toroslarda Kalindra adındaki bir şehir tasviriyle başlayan İnce Memed IV, Yaşar Kemal'in enfes Çukurova betimlemeleriyle devam eder. Bu verilen metni ilk inceleyen araştırmacılar Leonardo'nun 1473-1486 yılları arasında Anadolu'da esrarengiz bir yolculuk yaptığını ileri sürerler. Kitapta tezi destekleyen başka yazılar da vardır.¹⁴⁸ Örneğin bir yazısında bugünkü Doğu Akdeniz Bölgesi'ni içeren Güney Kilikya'dan Kıbrıs'a bakıştan bahseder. Fakat daha sonra uzmanlar tüm bu yazıların birer fantezi olduğunu saptar. Leonardo hayali metinlerde hiç ayak basmadığı toprakları anlatmıştır. Leonardo yazısında Memlük hükümdarının emriyle Toros dağlarındaki esrarengiz gece ışıltısını incelemek üzere Kalindra adlı şehre gittiğini anlatır. Şehrin konumun tarif ederken “Fırat'ın Torosları böldüğü kısmın eteklerinde, Batıya ve Büyük Torosların zirvesine bakar” diyor. Metne göre, bu bölgedeki bir zirvenin batı yönünde gün batımından itibaren, doğu yönünde ise gece yarısından sonra kuyruklu yıldızı andıran parlama oluşur. Leonardo, bunu incelediğinde, doğan güneşin ilk ışıklarının şafak sökmeden dört saat önce çok yükseklerde ki zirveye doğu yönde vurduğunu, gün battıktan sonra da uzun süre zirvenin batı yönünü aydınlattığını saptar.¹⁴⁹

Leonardo da Vinci'nin tasvirinden sonra Yaşar Kemal'in geniş Akdeniz, Çukurova, Toroslar, Düldül dağı tasvirleri devam eder. Bu tasvirlerde yazar adeta elimizden tutar bize Çukurova coğrafyasını gezdirir. Bu coğrafyada gün içerisindeki değişimi an an anlatan Yaşar Kemal, adeta verdiği betimlemeyle bu coğrafyada önemli olaylar olacağına ışık yakar.

¹⁴⁸ Bahsi geçen kitap: *The Notebooks of Leonardo da Vinci*

¹⁴⁹ Serhan Yedig, “İyi ki Doğdu Leonardo Usta”, Hürriyet Gazetesi, 31 Mart 2013

Yaşar Kemal, yaşadığı coğrafyayı derinlemesine bilir. Zaten bunu bildiğini de yaptığı tasvirlerde belli ettirir. Tam bir doğa aşığı olan Yaşar Kemal, Çukurova coğrafyasının dağlarından derelerine çiçeklerinden otlarına kadar her ayrıntısını betimlemelerinde kullanır. Ancak o romanlarında tabiatı bir dekor olarak değil, romandaki olayların gidişatını etkileyen bir kahraman olarak kullanır. Otlarla, çiçeklerle, böceklerle, kuşlarla, sularla, dağlarla, taşlarla arkadaşlık eder, onları bu duygu yoğunluğuyla anlatır. Bu bahiste, Sorbon Üniversitesi'nde beşeri bilimler konusunda çalışan bir profesörün “Ben Çukurova'daki çiçek isimlerini Yaşar Kemal'den öğrendim.” Demesi manidardır.

“Bir sürü küçücük kuş, sapsarı, yeşil kırmızı, boyunları halkalı, mor çiçeklere, küme küme, incecik kanat sesleriyle, inip kalkıyorlardı, önünden usulca, çok uzun bir karayılan sırtı menevişleyerek akıyordu. Memedin eli tabancanın üstünde kalakalmış onun geçip gitmesini bekliyordu. Uğurdur, diye geçirdi içinden. Atalar, bir şeyi hiç boş yere söylemezler. Bir insanın karşısına yılan çıkması uğurdur.”¹⁵⁰

Türk inanış sisteminde Şamanizm'den itibaren yılan inanışı her zaman var olmuştur. Anadolu coğrafyasında da yılan kimi zaman uğur sayılmış kimi zaman uğursuzluk sayılmış. İnce Memed de bir yandan yilandan korkarken bir yandan da yılanda bir uğur bir hikmet arama çabası içerisindedir. İnce Memed Çukurova coğrafyasındaki insanların yılanı olan bakışını temsil eder. Hatta yanlışlıkla yılanı öldüren Memed üzülür ve “tüh uğurumuzu öldürdük” der içine şimdiye kadar hiç bilmediği bir korku düşer.

“Candarmalar neysem ne ya, ille de köylüler zalim olurlar. Şu dünyada şu köylü milleti kadar zalim bir millet var mı, hele de zulmü kendi kendine. Dünyada hiçbir şeyden, yilandan ejderhadan, beyden paşadan, aslandan kaplandan, tek boynuzlu gergedandan korkmayacaksın, ille de bu köylü milletinden korkacaksın. Ne

¹⁵⁰ Yaşar Kemal, a.g.e., s.15

*dostluğuna güveneceksin, ne de dđřmanlıđına. Bir bakmışsın dostken dđřman, dđřmanken dost olmuşlar (...)*¹⁵¹

Anadolu'da ve Anadolu'nun bir özeti olan Çukurova coğrafyasında tarih boyunca hep zulüm altında olan köylü milleti kendi yapamadığını İnce Memed yapınca, başkaldırınca, İnce Memed'i evliya yerine koyarlar, başlarına ta yaparlar. Bir yandan İnce Memed, köylüler, Anacık Sultan (din), bir yandan da ağalar, beyler, jandarma, mebus Arif Saim Bey ve gene köylüler, ağalara köleliği seçmiş köylüler. Köylüler Anadolu'nun en bereketli topraklarında inanılmaz bir yoksulluk içerisinde yaşam mücadelesi vermektedir. Yaşar Kemal, köylüler konusunda nesnelliği elden bırakmaz ancak bazen köylüyü anlamak güçleşir. Örneğin İnce Memed arkasındaki jandarma ve köylüleri atlatmak için Zeynep Hatun'un evine sığınır. Zeynep Hatun'un oğlu dahil köyün erkekleri İnce Memed avına çıkmıştır. Ancak Zeynep Hatun evine gelenin İnce Memed olduğunu ve parmağındaki Anacık Sultan'ın yüzüğünü de görünce onu en iyi şekilde ağırılar. İnce Memed'i yakalamaya giden köylüler de haber alınca onu görmeye gelir ve hiç biri jandarmaya ihbar etmez. Bu durumda yapılabilecek tek açıklama yoksulluk içinde olan köylüler İnce Memed'i bir umut olarak görmekte, kendilerinin yapamadığını İnce Memed yapınca ona sahip çıkmaktadır. Tabi İnce Memed'in Anacık Sultan'ın desteğini (yani dinin, inancın etkisi) alınca köylü üzerindeki etkisi daha da artar.

Ekonomik gücü elinde tutan ağalar yaşanılan coğrafyada bürokrasiyi de yönlendirip tek hâkim güç olur. Ne var ki ağaların gücü sadece İnce Memed'e yetmez. Mebus Arif Saim Bey'in getirttiği jandarma birlikleri İnce Memed'in üstüne sürülür. Yaşar Kemal, Çukurova coğrafyasında ağaların siyasal gücü elinde tutan bürokrasiyle ittifakını çok ustaca belirtir roman boyunca.

¹⁵¹ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.24-25

Yaşar Kemal, yapıtında 1930’lu yılların Çukurova’sından ekonomik, toplumsal, siyasal bir kesit verir. Aynı zamanda o zamanki doğayı, coğrafyayı da bizlere yaptığı betimlemelerle yansıtır. Anadolu’nun en bereketli topraklarında Türk köylüsünün yaşadığı yoksulluğu ve zulmü; ağalar, beyler ve bürokrasi ittifakının baskısını, insanı aşağılamasını gözler önüne serer. Bu coğrafyadaki insanlık dışı yaşama koşulları içinde, toplumsal sorunlara köklü çözümlerin bulunmasının çok zor olduğu bir dönemde, ufak tefek bir köylü çocuğunun yapılan bu insanlık dışı bütün zulümlere karşı başkaldırının ve direnişin ateşini yaktığını gösterir. Köylülerin sıtmadan kırılmasını önlemek için savaşıyan öğretmen Zeki Nejat’ı büyük çeltik ekicisi Şakir Bey öldürtür; bununla da yetinmez, Çukurova’nın uzun bacaklı yağmurları altında ırgatları günlerce bekletir, ücretlerini ödemez ve sonunda İnce Memed, *“Dövülmüş demir olsa dayanmaz buna/ eriyecek yüreğim./ ben gayri zuhur ve huruç edeceğim!”* dercesine, bile isteye bıraktığı eşkıyalığa bile isteye geri döner.

Çukurova coğrafyasının en acılı gerçeklerinden biri de sıtma hastalığıdır. Bu coğrafyada daha fazla para kazanmak için kanunlara aykırı olarak yapılan çeltik tarlalarında yakın tarihe kadar köyde hemen hemen herkes sıtmalanır vücut direnci zayıf olup dayanamayan onlarca çocuk yaşamını yitirmiştir.

“Çeltik salaklarının bataklığında inanılmaz bir hızla üreyen sivrisinekler, büyük uğultularla, kara yağmur bulutları gibi köylerin, kasabaların üstüne çökmüş, koskoca ovada hemen hemen hastalanmayan kimse kalmamıştı. Çok çocuk ölmüştü sıtmadan o yaz. Köy, kasaba mezarlıkları yeni, küçücük yüzlerce mezarcıkla dolmuştu o yaz. Ne kasabada, ne köylerde cibinliksiz uyumanın mümkünü çaresi yoktu. Bütün yaz, çamur içinde kalıp, çamurdan birer heykele dönmüş sıtmalılarla öteki köylüler, kasabanın yaşlı tek doktorunun evinin önünü, cami avlularını, bahçeleri, sokakları, caddeleri, alanları doldurdular. Her birisi sıtmadan iki büklüm olmuş, karnı sırtına yapışmış, avurdu avurduna geçmiş, bacakları birbirine karışmış kimseler, tozlara belenerek inliyor, bir yantıyor, bir üşüyorlardı.”¹⁵²

¹⁵² Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.267

Romanda en çok dikkat çeken kısımlardan biri de kasabada usulsüz çeltik tarlaları kurup hem köylülerin ölmesine sebep olan hem de çalışanlarına emeğinin karşılığını vermeyen başta Şakir Ağa olmak üzere zalim ağalara olan başkaldırısıdır. Yaşar Kemal'in hayatında da yer alan en önemli kutsallardan biri zulme karşı başkaldırısıdır. Yaşar Kemal'in dünya görüşü olarak benimsediği Sosyalizmde ezilen halkların kurtuluş çaresi zulme, baskıya karşı başkaldırısıdır.

Başkaldırını iki ana ekseninde incelemek mümkündür; kitlesel başkaldırı ve bireysel başkaldırı. Bu ayrıma iki olayın sonuçlarına bakılarak varılabilir, herhangi bir isyanın sonuçları bir kitleyi etkilemiyorsa buna bireysel başkaldırı, bir toplumu doğrudan veya dolaylı olarak, olumlu ya da olumsuz etkiliyor ise, kitlesel başkaldırısıdır. *İnce Memed* romanının temelinde de önce bireysel olarak başlayan daha sonra da kitlesel bir başkaldırıya dönüşen bir isyan vardır.

Yaşar Kemal, Anadolu coğrafyasında özellikle de Çukurova coğrafyasında bölge insanın içerisinde yaşadığı olumsuz şartları başta *İnce Memed* olmak üzere birçok yapıtında anlatır. Yaşamında şahit olduğu zulmü, haksızlıkları özellikle oluşturduğu eşkıya karakterleriyle anlatır. Onun eşkıyaları zenginden alıp fakire veren, zulmün karşısında direnen, haksızlığa asla boyun eğmeyen ve asla korkmayan tiplerdir.

Yaşar Kemal isyanını sadece zulme ve haksızlıklara karşı değil aynı zamanda romanını yazarken mevcut roman kalıplarına da tabiri caizse isyan etmiş ve kendine has bir üslupla *İnce Memed*'i yazmıştır. Bu konuda Fethi Naci de fikrini şöyle açıklar:

İnce Memed'ler, Yaşar Kemal'in öbür romanlarına benzemez. Otuz iki yıl gibi büyük bir zaman dilimi içinde yayımlanan dört cilt *İnce Memed*'de Yaşar Kemal

hep aynı üslubu, hep aynı roman tekniğini kullanır. Bu yıllarda yazdığı öbür romanlarda anlatı tekniği değişir, *İnce Memed*'lerde hep aynı kalır. Hep o çocuksu, hep o masalsi anlatım, anlatıcı ile anlatılanlar hep aynı dünyanın insanlarıdır sanki; sanki özdeşleşmişlerdir, dilleri aynıdır, dünyaya bakışları aynıdır, inançları aynıdır, aynı mucizelere inanırlar... Yaşar Kemal "tükürmüşüm sizin romanınızın kurallarının içine" demektedir halkını anlatabilmek için -hatta daha fazlası için- halkını savunmak halkının çektiklerini dile getirmek ve halkına umut vermek için. Başkaldırıcıyı temel ilke edinmiş bir romancının roman kurallarına başkaldırması olağan saymak gerek.¹⁵³

Roman, zalim ağaların, beylerin lideri konumundaki Arif Saim Bey'in öldürülmesiyle son bulur. Böylece İnce Memed yılanın başını ezer. zira, Arif Saim Bey öldürülmeyi yaptığı kötülüklerle çoktan hak etmiştir. Çıkarları için her şeyi yapabilecek olan ağalar İnce Memed'le başa çıkamayınca Arif Saim Bey'in olaya dahil olması gerektiğini anlarlar ve Arif Saim Bey'in İnce Memed'e müdahale etmesi için eski eşkıyalara Arif Saim Bey'in çiftliğini soydurturlar. Bununla da yetinmezler, Arif Saim Bey'i iyice kızdırmak için kahyasını öldürtürler ve Arif Saim Bey'in babasında bulunan, söylentiye göre Mustafa Kemal Paşa'nın yadigar ettiği altın saati aldırırlar. Bu olayla artık çıkar yol bulamayan Arif Saim Bey, İnce Memed'e savaş ilan eder. Ve İnce Memed'in yakalanması için, mebus olması hasebiyle devletin bütün imkânlarını seferber eder.

Arif Saim Bey halka çok yüksekte bakan kibirli biridir. Romanda geçen bu cümle onun şahsında o dönem mebuslarının bazısının halka bakışını gösterir: "...bu halktan, bu ezilmeye, aşağılanmaya, küçük görülmeye, insandan sayılmamaya alışmış halktan hiçbir şey çıkmaz. (s.407) Ve mebus Arif Saim Bey'in halka zulmü: Kahyâsı köyün ortasında altı kişiyi öldürmüştür ve Arif Saim Bey onu bir gün bile hapiste yatırmamıştır. (s. 374) Arif Saim Bey'in döve döve adam öldürdüğü,

¹⁵³ Fethi Naci, *Yaşar Kemal'in Romancılığı*, YKY, İstanbul 2004, s.78

otomobiline adam çığnettği, yüz otuz evlik bir köyü olduğu gibi yerinden alarak Toros'un kayalıklarına sürdüğü daha belleklerden silinmemiştir. (s. 480)

Arif Saim Bey, İnce Memed'in yakalanması için Çukurova dağlarında eşkıyalık yapmış Bayramoğlu başta olmak üzere birçok eski eşkıyayı bölük bölük jandarmayı başta Karafirtına Albay Azmi Bey komutanlığında daha sonra da Binbaşı Azmi Bey komutanlığında seferber eder. Bir yandan, bir dayak makinesi durumuna getirilmiş Kertiş Ali onbaşı bir yandan kemik kıran Karafirtına Azmi Bey: *“Köyde ayağının üstünde kalabilecek bir tek adam bırakmadı. Yediden yetmişe hepimizi, kadın erkek, kız kısrak demeden yatalak etti.”* (s. 568) *“İşkenceden bağırانları görünce bu adamın zevkten gözleri dönüyor, ağzı sulanıyor, dudaklarını yalıyor, kollarını açarak gerin babam gerin ediyordu.”* (s.572) Binbaşı Nafiz Bey de *“Bir iki gün içinde ilk dağ köylerine ulaşan candarmalar süngü takıp, köylere hücum ettiler, daha köylere nedir, ne oluyor, demeye vakit bırakmadan, onları yayan yapıldak yatakları sırtlarında Çukurova yollarına düşürdüler, candarmaların korumasında, uzun ağıtlar, ilenmeler, çığlıklar, iniltiiler gökleri tutarak düze indirildiler. Dağlara çıkan yollar tutulmuş, candarmanın haberi olmadan ne yukarıdan bir tek kişi aşağıya inebiliyor, ne de bir tek kişi aşağıdan yukarıya çıkabiliyordu.*

Bütün bu yapılan zulümlere ve haksızlıklara karşı İnce Memed, mebus Arif Saim Bey'i öldürür ve dünyanın üzerine çökmüş bir büyüünün bir kehanetin yok olması gibi hayat güzelleşir insanlar, kuşlar, böcekler, kelebekler tabiatta özgürce yaşamaya devam ederler.

5. BİR ADA HİKÂYESİ I: FIRAT SUYU KAN AKIYOR BAKSANA

Üç ciltten oluşan *Bir Ada Hikâyesi* serisinin ilk cildi olan *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana* cildinde Yaşar Kemal Lozan Anlaşması çerçevesinde yapılan mübadeleyi konu alır. Bu mübadelede hem Türklerin hem de Rumların çektiği sıkıntıları bir yaşanmışlık içerisinde destansı bir üslupla anlatır.

Romanda yazarın eleştirel bir dille anlattığı olaylar aynı zamanda Yaşar Kemal'in politik eğilimlerini öne çıkarır.

Coğrafyanın bir arka plan olmaktan çıkıp karaktere büründüğü romanda Yaşar Kemal kendi dünyasındaki ütöpik coğrafyayı yaratır. Yaşar Kemal'in bu ütöpik coğrafyasında yani romanın geçtiği Karınca Adası'nda insanlar birbirlerini öldürmez, kimse kimseye düşmanlık etmez, insanlar beraber yer, içer, kardeşçe yaşarlar.

Yüzyıllar boyunca yaşadıkları topraklardan gönderileceklerine bir türlü inanmayan Rumlar mübadele gününe kadar normal hayatlarına devam ederler. Çünkü onlar bu topraklardan gönderilmelerinin hiçbir anlamı olmadığına inanmaktadırlar. Türklerle aynı coğrafyada yaşayan, aynı dili konuşan ve aynı cephelerde savaşan Rumlar yaşadıkları bu durumdan dolayı hayret içerisindeyler. Rumlar inanmak istemedikleri bu mübadeleyi unutup normal hayatlarına devam ederler. Ta ki askerler Karınca Adası'na gelene kadar.

“O günden sonra köyün içinde kimse kalmadı. Ne kimse sabahtan akşama kadar Milto'yu dinledi ne kimse çınarların altına yan gelip yattı, ne de kimse evlerin karanlık köşelerine saklandı. Herkes, her zamanki gibi işine gitti. Balıkçılar balığa

çıktılar, bağları olanlar bağlarını çapalamaya, şeftali, kiraz ağaçları olanlar ağaçların dibini doldurmaya gittiler. Üç gün üç gece yağmur yağdı, kimse yağmurda da boş durmadı, bahçelerini sulamak için sarnıçlarını yağmur suyuyla doldurdular.”

154

Romanın geçtiği Karınca Adası'nda farklı coğrafyalardan, farklı kültürlerden gelen bir kısmı mübadele mağduru bir kısmı savaş mağduru insanlar mutlu bir hayat yaşamak için mücadele verirler. En iyi şeftalinin, üzümün, incirin, balın yetiştiği en güzel evlerin bulunduğu bu cennet gibi ada, savaşlardan, aylarca süren sürgünlerden sağ çıkıp hayata sıkı sıkı sarılan ada sakinlerinin yaralarını saran onlara kucak açan bir karaktere bürünmüştür.

Yaşar Kemal' in hayal dünyasındaki bu ütopyik coğrafyada pembe rengi ön plana çıkmaktadır. Savaşların olmadığı insanca yaşamın mümkün olduğu toz pembe bir coğrafyayı hayal eden yazar pembenin güzelleştirici çağrışımından faydalanmıştır.

“...Pencereden, bu sabah tanyerleri ışımadan denize pespembe çiçekleriyle yansımış şeftali bahçelerini gördü. Gökyüzü, deniz, toprak, dünyada ne varsa, çiçek, kuş, ağaçlar, yeşiller, morlar, sarılar, turuncular, hep pembeye kesmişti. Poyraz Musa, şöyle başını çevirip kendine baktı, kendisi de tepeden turnağa, iliklerine kadar pembeye kesmişti. Değirmenin üstündeki som pembeye bulut ışıklar içinde yuvarlanarak güneye doğru sağılıp gidiyordu. Başı dönerek doğudaki pencereye vardı. Oradaki her bir şey de pembeydi. O pencerenin önünde çok durmadan kuzey penceresinde aldı soluğu. Orada pembe çalılıarın arasında kıpırdayan, sonra

¹⁵⁴ Yaşar Kemal, *Bir Ada Hikâyesi: Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana*, YKY, İstanbul, 26. Baskı, İstanbul, s.81

*yürüyen, siner, koşar gibi eden, ardından da yitip ortadan silinen bir karartı çarptı gözüne.”*¹⁵⁵

Farklı etnik kökenlerden olup Karınca Adasına sığınan bu insanlar, mutlu insanca bir yaşam sürmek için birbirine kenetlenirken yaşadıkları coğrafya da onları bu mücadelesinde destekler onların hayat kaynağı olur. Romanda farklı coğrafyalardan gelen farklı etnik kökenler den olan ama aynı acıları yaşayan insanlar adanın ve denizin farklılıkları eriten ortak paydasında birleşip, yediği içtiği ayrı gitmeyen kırk yıllık dost gibi olurlar.

Savaşlardan kırımlardan sürgünlerden arta kalan bu insanlar, her şeylerini kaybetmelerine rağmen Poyraz Musa'nın liderliğinde yerleştikleri adada hayata dört elle sarılıp, mutlu olmanın yollarını aramaktadırlar.

“... İmgelem zenginliği eşittir yaşam zenginliği diyorum, ne kadar çok yaşamışsan, kendini olgunlaştırmış, doğayla insanla zenginleşmişsen roman yaratısına da o kadar zengin olabilirsin.”¹⁵⁶ görüşleriyle yaşanan coğrafyanın sanat üzerindeki etkisine dikkati çeken Yaşar Kemal, ayrıca bir hatırasını anlatırken yine yaşanan coğrafyanın romanlarını yazmasındaki etkisine dikkatleri çeker:

*“Bir de İstanbul'un dört yanı deniz. Otuz dokuz yıldır gece konu mahallesinde, denize yakın Basıncıköy'de yaşıyorum. Bu otuz yılda yedi tane kayık eskittim. Balıkçılığı ve denizi biliyorum. Yoksa Bir Ada Hikâyesi dörtlüsünü nasıl yazardım. Denizi bilmeyen, yaşamayan bir kişi, fırtınalara tutulmamış, her yönüyle yaşamamış bir kişi, Kazım Ağayla, Tahsin Ustayla, Topal Hasanla arkadaşlık yapmamış bir kişi denizi nasıl yazabilir, değil mi?”*¹⁵⁷

¹⁵⁵ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.12

¹⁵⁶ Ramazan Çiftlikçi, *a.g.e.*, s. 36

¹⁵⁷ Feridun Andaç, *a.g.e.*, s.9

6. BİR ADA HİKÂYESİ II: KARINCANIN SU İÇTİĞİ

Bir Ada Hikâyesi serisinin ikinci cildi olan *Karincanın Su İçtiği* romanında da ilk ciltteki gibi Karınca Adası anlatılır. “Deniz o kadar durgun, o kadar durgundu ki karıncalar su içerdi”¹⁵⁸ Karadeniz balıkçı deyimiyle başlayan romanda deyimdeki gibi büyük savaşlardan, katliamlardan, acılardan sonra Osmanlı Devleti yıkılmış yeni bir devlet yani Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Ölümcül, hırçın dalgalardan sonra sular durulmuş, sakinleşmiştir. Ancak savaşların etkisi hala tamamen geçmemiş, annelerini, babalarını, eşlerini, evlatlarını savaşlara kurban veren insanlar kuru bir ekmeğe, sıcak bir yuvaya muhtaç olmuşlardır.

Göç olgusunun işlendiği romanda bir yandan savaş mağduru olup insanca bir yaşam için yüzyıllardır yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda kalan insanlar bir yandan da Lozan Anlaşması’ndan çıkan kanuna göre devletlerin zoruyla yaşadıkları coğrafyalardan zorla sürülen mübadiller anlatılır. Romanda savaş mağduru insanların dramı şöyle anlatılmıştır:

“Şu dağ başındaki boşaltılmış, yanmış yıkılmış köy, şu saban yüzü görmemiş kıraç düzlük, şu uçsuz bucaksız sökülmiş, evleri yerle bir, şu ören yerleri, şu avuç içi kadar cennet misali adalar birer umut. En güzel, geniş topraklı adalar, köyler, kasabalar çoktan dolmuş taşmış. Bol topraklı adalara, köylere göçmenler çoktan yerleştirilmiş. Sıtmalı, kıraç, karlı boranlı yerlere yerleştirilip oralarda yaşayamayıp, yoksul, perişan yollara düşenler... Yerli köylerin aralarına yerleştirilip, o köylerin hışmına uğrayanlar. Büyük, iyiliksever köylere, kasabalara birer ikişer hane, üçer beşer hane sığınanlar, sevinçlerinden ne yapacaklarını bilemeyenler, komşularından, akrabalarından, kardeşlerinden ayrılanlar, bu

¹⁵⁸ Yaşar Kemal, *Karincanın Su İçtiği*, YKY, İstanbul, 4. Baskı, 2002, s.7

kargaşada ya onlardan önce, ya sonra gelen köylülerini, analarını, babalarını yitirenler. Yerin yerinden oynadığı bir dünyada boynu bükük, umarsız kalanlar.”¹⁵⁹

Romanda savaş mağdurlarının dışında Lozan Anlaşmasına göre yüzyıllardır yaşadıkları coğrafyaları bırakıp uzak ve hiç bilmedikleri topraklara sürülen mübadillerin dramı da şöyle anlatılır:

*“Vapur küçük, eski, çürük bir vapurdu. En ince bir dalgada bile her bir yanından çatırtılar geliyordu. Ağzına kadar göçmenlerle doluydu. Yolda sıtmadan, ishalden çok çocuk, çok yaşlı öldü. Genç kızlardan, delikanlılardan da ölen oldu. Ölenleri, törenle denize attılar. İmam, denizin topraktan hiçbir farkı yok, dedi. Denizdekilerin de ruhu topraktakilerin ruhu gibi göklere uçar, orada yaşarlar. Karada ölenleri toprağa gömerler, denizde ölenleri de suya gömerler. Topraktakileri yılanlar, çıyanlar, böcekler yerler, denize gömülenleri de balıklar...”*¹⁶⁰

Yaşar Kemal’in özlemine çektiği ütopyik bir ada olan Karınca Adası savaşların dağıttığı hayatları birleştiren, asker kaçaklarını, sürgünleri, mübadilleri buluşturan onlara insanca bir hayat için bağrını açan dünya cenneti bir coğrafyadır. Üzümün, şeftalinin, balın, zeytinin, incirin ve daha birçok şeyin en iyisi bu adada yetişir. Ayrıca denizi balıkla dolu olan bu adada balıkçılık ada halkının en önemli geçim kaynağıdır.

“Hüsmeden konuştuğça konuşuyor, kendinden geçiyordu. Haydiyin bakalım, siz benim yerimde olun da bu cennetten kendinize bir yer seçin, Alalh burasını övmüş de yaratmış. Toprağına basmaya, bir yaprağını koparmaya, bir böceği, bir arıyı incitmeye kıyamıyorum. Oturup şu tepenin üstüne dünyayı seyretmeye doyamıyorum. Bu adayı ölünceye kadar dolaşsam, doyamayacağım. Toprağının ışıltısına, denizinin,

¹⁵⁹ Yaşar Kemal, a.g.e., s.38

¹⁶⁰ Yaşar Kemal, a.g.e., s.184

arılarının, kelebeklerinin, çiçeklerinin kokusuna doyamayacağım. Başım dönüyor. Allahın sevdiği kuluymuşum da buraya düşmüşüm. Siz bir arıyı yakalayıp da hiç kokladınız mı? Arılar mis gibi kokar. Burada daha çok.”¹⁶¹

Savaşlardan dolayı yaşadıkları toprakları bırakıp bu dünya cenneti adaya sığınan insanlar, adayı sevmekle beraber doğup büyüdüğü coğrafyalara dönmek istemektedirler. Memleket özlemi çekenlerin başında da Giritli Musa Kazım Ağaefendi gelir.

“Herkes dalmış başka şeyler düşünüyor. Yüzleri de cehennem. Üstleri başları dökülüyor, her bir yanları, sakalları bile buruşuk içinde. Her birinin belinde çok parlak kırmızı kuşak. Başlarında kırmızı fesler, kiminde püsküllü, kiminde püskülsüz.

Ak sakallı, uzun boylu bir adam öne çıktı, bir elini kuşağının altına soktu:

“Biz buraya gelmek istemedik. Bizi buralara zorla getirdiler.”

Sustu.

“Hele şu adayı bir dolaşın, her bir yanı görün, geldiğinize pişman olmazsınız.”

“Cennet olsa bile burası bize yaramaz,” dedi, kalabalığın ucunda duran uzun adam.”¹⁶²

Romanında özlemine çektiği adaya farklı kültürlerden, farklı ırklardan, farklı dinlerden insanları yerleştiren Yaşar Kemal aslında insanlığa, ne kadar farklı olsak da aynı coğrafyada hep beraber insanca bir yaşam mümkündür mesajını verir.

¹⁶¹ Yaşar Kemal, a.g.e., s.70

¹⁶² Yaşar Kemal, a.g.e., s.35

Roman içerisinde ayrı bir bölümde Mezopotamya efsanelerinden Fakiye Teyran'ın kuş efsanesine yer veren yazar Kürt coğrafyasında çokça bilinen ve bu coğrafyanın ortak öğelerinden olan denbejlilik, kılam gibi kavramları ön plana çıkarır.

7. BİR ADA HİKÂYESİ III: TANYERİ HOROZLARI

Bir Ada Hikâyesi serisinin üçüncü cildi olan *Tanyeri Horozları*'nda Osmanlı Devleti'nin son yılları ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıllarda yaşanan savaşıardan dolayı yaşadıkları coğrafyaları terk etmek zorunda kalan Anadolu insanı ve Lozan Anlaşması'nda çıkan karar çerçevesinde gerçekleşen mübadele ile Yunanistan'dan gelen Türklerin, Karınca Adası'nda yeni bir hayata tutunma mücadeleleri anlatılır.

“Üç dört gün içinde adaya insanlarla dolu tekneler geldi, yüklerini boşaltıp gittiler. Adadaki evler hemen hemen dolmuş, yalnız on beş kadar ev boş kalmıştı. Gelenler yorgundular. Bir kısmı hastaydı. Üstleri başları dökülüyordu. Hepsinin de cebinde biraz paraları vardı. Buraya gelmeden önce kimi ekin biçmede, şeftali, nar, incir, pamukta çalışmışlar, yemeyip içmeyip ceplerine biraz kışlık para koymuşlardı. Gelen ailelerden ancak beşinin durumları iyiydi. Bunlar mübadil olduğundan hükümet bunlara para yardımı yapmıştı.”¹⁶³

Adaya yerleşenler birçok savaş yaşamış, çok acılar çekmiş kişilerdir. Yunanistan'dan gelen mübadiller, Anadolu'dan gelenlere nispeten daha şanslılardır. Çünkü onlar hem doğrudan savaşın içinde bulunmamışlardır hem de devlet onlara Yunanistan'daki mallarının karşılığında para yardımı yapmaktadır.

¹⁶³ Yaşar Kemal, *Tanyeri Horozları*, YKY, 19. Baskı, İstanbul 2018, s. 342

Yaşar Kemal, romanında mekânı sade ve basit bir arka plan olmaktan çıkarıp olayları yansıtan bir roman kahramanına dönüştürür. Romanda yapılan doğa tasvirleri romanın olmazsa olmazlarından biri haline gelir. Çünkü romandan mekân tasvirlerini çıkardığımızda romanda bir eksiklik hissedilir ve olayların bütünsel yapısı bozulur.

“Pencereden üç büyük karartı içeriye hızla girdi. Yukardan kırlangıç yavrularının hep birden çıkardıkları yaygara onu irkiltti, sesleri duymasıyla birlikte üç kuş arka arkaya fırt diye dışarıya çıktı. Poyraz yukarıya gözlerini dikti, dike dikmez de merdivene saldırdı, kapıyı hızla açtı, zeytinliğe koştu. Yaşlı zeytin ağacının altında durdu. Deniz kapkaranlık, gözükiyordu. Çalılıkların içinden şapırtularla üç kuş fırladı. Kuşların fırladığı çalılıklara vardı. Kulağı ayak seslerindeydi, denizin hışıltısını duydu. Ağır ağır değirmene döndü, değirmen taşına oturdu, dışarıda kanatlar gıcırdayarak dönüyordu. Taşın üstünde boynu bükülmüş öyle kalakaldı. Değirmenin içine ışık doldu, yukardan kırlangıçların sesi geldi, ardından yavruların yaygaraları ortalığı aldı, o, yerinden kıpırdayamadı. Neden sonra ayağa kalktı, kapıyı açtı, karşısındaki zeytinliğe baktı, zeytinlerin yaprakları parlıyordu. Üç kocaman kelebek birbirlerine yaklaşır birleşerek hemen de ayrılarak, zikzaklar çizerek, denize aşağı uçarak gözden yittiler, az sonra da geriye döndüler, birleşerek gene yittiler gittiler.”¹⁶⁴

Karınca Adası’nda tıpkı Anadolu coğrafyasında olduğu gibi her ırktan her dinden insan birleşir ve tabiatın rehberliğinde mutlu bir yaşam için mücadele ederler. Bu mücadelede en büyük güçleri umutlarıdır, mutlu bir yaşam için umutlarını hiç kaybetmezler. Yaşar Kemal’in romanında kurduğu bu dünya, aslında Türkiye halklarının da tıpkı Karınca Adası’ndaki farklı ırklardan ve farklı dinlerden olan insanlar gibi kardeşçe yaşayabileceğine bir örnektir. İleri görüşlü bir yazar olan Yaşar Kemal, Anadolu coğrafyasında farklılıklarımızı bir tarafa bırakıp insan olmayı

¹⁶⁴ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.74

ön plana çıkararak kardeşçe ve barış içerisinde yaşamının mümkün olabileceğini gösterir.

Yaşar Kemal'in en nefret ettiği şey savaştır. Hayatı boyunca savaşların olmaması için mücadele veren yazar romanında da bu konulara değinir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin yıkılış döneminde yaşanan savaşlardan söz eden yazar, Sarıkamış'ta donarak şehit olan doksan bin askeri, bu savaşlardan kurtulabilmeyi başarabilmiş birkaç askerden biri olan Kaçak Hasan'ın dilinden anlatır. Doksan bin askerin kırımına sebep olan Enver Paşa'yı açık bir şekilde akılsızlık ve becerisizlikle suçlar.

“Muhterem paşalar, evvelsi gün ve dünkü getirdiğim vatan hainlerini astırdınız mı?”

“Daha astırmadık paşam.”

“Nasıl olur, niçin dinlemiyorsunuz emirlerimi, emir dinlememenin ne demek olduğunu bilirsiniz. Onları hemen şimdi ormana götürüp asacaksınız. Niçin emrimi dinlemediniz?”

“Paşam divaniharbe verecektik onları.”

Enver Paşa öfkelenmişti ki, belki karartısının iki katı oldu. Bu halini aynadan görse mutluluktan uçardı. Sesi de o iri gövdeye uygun olmuştu:

“Ne demek efendiler, muhterem paşalar, ne demek, divaniharp, ne demek,” sesini daha da yükseltti, “ben size emir vermedim mi, divaniharp ne demek? Ben size bu hainleri kurşuna dizemeyecek, asacaksınız demedim mi, asker kaçakları, asker kaçakları asker değil, insan değil demedim mi, bunları kurşuna dizip kurşun harcamak yok, yakında Sarıkamışa hücum ederek, oraya bayrağımızı birkaç gün içinde dikeceğiz, demedim mi? Benim için bir tek kurşun on askere değer. Onları

hemen Şimdi götürüp asın. Bu bir emirdir. O vatan haini kaçakları, alçakları gözüm görmesin, zinhar görmesin.”¹⁶⁵

Yaşar Kemal romanının coğrafyasını Karınca Adası gibi kurmaca bir coğrafya olarak gösterir ama aslında romanın coğrafyası tüm Anadolu’dur. Yazar Cumhuriyet tarihinde bir dönüm noktası olan Türkiye-Yunanistan nüfus mübadelesine odaklanır ancak aynı zamanda Karınca Adası’na Anadolu’nun birçok bölgesinden gelen insanlar aracılığıyla Birinci Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı ve savaşların bilançosunun en ağır ödendiği Cumhuriyetin ilk yıllarında Anadolu coğrafyasının halini gözler önüne serer. Yazar Karınca Adası’na yurdun çeşitli yerlerinden gelen savaş mağduru insanlar ve mübadillerin geçmiş hayatları, yaŐantıları, özlemleri ve anımsadıkları aracılığıyla neredeyse tüm Anadolu coğrafyasının doğasını, kültürünü, tarihini, sosyal, siyasal yapısını ele almıştır.

8. AKÇASAZIN AĞALARI I: DEMİRCİLER ÇARŞISI CİNAYETİ

Akçasazın AĞaları serisi zamanla değişen dünyanın hikyesidir. Dünyada yeni bir sistem kurulurken feodalite yıkılmaya başlar. Ancak feodalite ile beraber insan onuru, Şeref, merhamet, tre, gelenek ve görenek gibi bazı değerler de yok olur.

¹⁶⁵ Yaşar Kemal, a.g.e., s. 161

Demirciler Çarşısı Cinayeti Çukurova’da geniş topraklara sahip iki ailenin yüzyıllarca süren ve bitmek bilmeyen kan davası etrafında şekillenir. Akyollu Mustafa Bey ve Sarioğlu Derviş Bey birbirini öldürmek için sabırla bütün hünerlerini, imkânlarını, güçlerini ve akıllarını sergilerler. Bu olaylar zincirinde Yaşar Kemal Çukurova coğrafyasını da çiçeğinden yağmuruna, toprağından kuşlarına detaylı olarak gözler önüne serer.

Çukurova coğrafyasında toprağın altın değerinde olduğu bir dönemde konargöçer halk artık toprağına yerleşmiş ve azıcık da olsa toprak sahibi olmaya çalışmaktadır. Ancak bununla birlikte yeni yetme ağalar özellikle Akçasaz bataklığından çıkan bire yüz veren çok verimli topraklar başta olmak üzere kimseye aman vermemekte bütün topraklara sahip olmaya çalışmaktadır. Bu ağalar Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu ilk yıllarda arkalarına devletin, askerinin de desteğini alarak bölgede meşru veya gayri meşru her yola başvurarak Çukurova toprağını işgal etmektedirler. Yeni yetme ağaların Çukurova coğrafyasında çekindikleri tek güç birbirini öldürmekle meşgul iki aile olan Akyollu ve Sarioğlu aileleridir.

Sarioğlu Derviş Bey ve Akyollu Mustafa Bey yıkılmaya mahkûm olan feodalite sisteminin son derebeyleridir. Bu beyler aynı zamanda kendilerinin, eski Türkmen töresinin, gelenek ve göreneğinin de son temsilcileri olduklarının da farkındadırlar. Bu coğrafya uzun yıllar kanun yerine geçmiş törelerle yönetilmiş, insanlar onur, şeref, saygı, sevgi, vefa gibi değerlerle yaşamışlardır. Ancak değişmeyen tek şey değişimin kendisidir. Bu insan onuruna uygun yaşam da zamanın değişmesiyle değişir ve yeni düzen eskiyi aratır hale gelir. Yaşar Kemal’in romanda en çok üzerinde durduğu konulardan biri de bu değişimdir. Bu değişimi özellikle romanın birçok yerinde kullandığı “*o iyi insanlar o güzel atlara bindiler, çekip gittiler*” ağısıyla tekrar eder.

Yaşar Kemal bu romanında bozulmamış doğayı, yozlaşmamış insan ilişkilerini, insan onurunun ön planda olduğu yaşamı, eskiye olan özlemi işler.

Çukurova coğrafyasında, özlem duyduğu bu yaşamın son kalıntılarına çocukluğunda bir nebze şahit olan Yaşar Kemal romanlarında bu eski bozulmamış, yozlaşmamış yaşamı ön plana çıkarır.

“Derviş Bey en çok Türkmenin eski günlerini düşünmeyi severdi. Çizmesinin ucuyla karınca köresini deşti. Toprakları getirdi körenin ağzına yığıdı. Karıncalar geldiler körelerinin ağızlarına, toprak öbeğin dibine yığılıştılar. Ağızlarındaki tohumu bir yana bırakıp ince bıyıklarını oynatarak toprağı merakla kokladılar. Eski Türkmenin ceren kovan altı Arap atlı Çukurovasını. Eli şahinli Beyler Çukurovasını. O zamanlar Çukurova temiz, yabanıl, el değmemiş, büyük bir Tanrı bahçesiydi.”¹⁶⁶

“Şubat sonları aşağıdan, çölden gelen cerenlerle öylesine dolarmış ki, Çukurova yer gök cerene kesermiş, cerenler köylerin, obaların içlerine kadar yayılır, ovadaki koyun sürülerine katılırlarmış. On binlerce ceren bir bakmışsın Akçadenizden büyük bir dalga gibi gelir Toros eteklerine vurur, oradan da ovaya yayılır, sonra gerisin geri yatağına Arabistan çölüne çekilirmiş. Bir zamanlar Çukurovada, eski, çok eski zamanlarda ceren avlamak günah sayılır, hiç kimse bir cerenin tüyüne bile dokunmazmış.”¹⁶⁷

“Bu şehirde bir de çok güzel atlar vardı. Küheylanı, seklavisi, cins cins, don don. Dorusu doruların en parlağı, alı kırı, kulası, abeşi, demirkarı, yağızı da öyle. Burada atların donları da bir başka. Her bir atlar ki tüyleri yıldır yıldır. Her birisi sürmeli gözlü ceren gibi. Tıpkı.”¹⁶⁸

¹⁶⁶Yaşar Kemal, *Akçasazın Ağaları I: Demirciler Çarşısı Cinayeti*, Adam Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2002, s.24-25

¹⁶⁷ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.32

¹⁶⁸ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.33

Beş yüz kırk beş sayfa olan romanın büyük bir kısmında doğa betimlemeleri yer alır. Bir roman kahramanı haline gelen bu doğa betimlemeleri ile Yaşar Kemal adeta bizi Çukurova coğrafyasının içinde gezdirir, Çukurova'nın dayanılmaz sıcakını yaşatır.

“Anavarza kayalıkları sıcaktan çatır çatır yanıyor, tütüyordu. Sararmış kekiklerin kokuları kayalara sinmiş, arada bir esen yel bir dalga kekik kokusu getiriyordu, kavrulmuş. Çirişikilerinin yöresinde çelik yeşili karınları, mavi saydam kanatlarıyla hızlı bir yanıp bir sönen arılar dolaşıyordu. Mor kayalıklarda, yer yer, bir eski Yunanlının elinden açmış çiçekler, gün altında gittikçe morarıyordu. Eski kale duvarı, kalın güçlü, yüzyıllara dayanmış, kekiklerin, karamuk, kesme çalılarının, eşek incirlerinin arasında büyük kesme taşlarıyla yükseliyordu. Yerlerdeki kahverengi, kahverenginin üstüne mavi, kara, ak çizgili seramik kırıkları, yabancı toprağı nakışlıyordu. Bir kör yılan, ağır, pullu, kırık seramiklerin arasından kayarak bir kaya yarığına giriyordu. Kırmızı dilli, tez ayaklı kertenkeleler, dilleri dışarda, bir top yalım çalmışlar gibi, oradan oraya kaçıyorlardı. Kınalı bir keklik zorbası, uzun, kırmızı damarlı bir kayanın dibinde mavi, parlak göğüsleri, kırmızı gagaları, ayakları, kara, ak çizgili kanatları, uçuk yeşil dolgun gövdeleriyle eşiniyorlar. İnce toprağı kanatlarına, sırtlarına savuruyorlardı. Sıcak kızdırdıkça kızdırıyor, ocaktaki yalımdan demire dönmüş kayalıklar, toprağı dokunulmuyordu. Az önce dalga dalga esen yel durmuştu.”¹⁶⁹

Çukurova coğrafyası tarih boyunca verimli topraklara ve iş olanaklarına sahip olduğu için hep dışardan özellikle de Kürt coğrafyasından göç almıştır. Sarioğlu Derviş Bey'in uzun yıllar yanında besleyip barındırdığı Kürt Mahmut da bu göçerlerden biridir. Derviş Bey, Mahmut'u bir silahşor gibi yetiştirmiş kanlısı olan Akyollu Murtaza Beyi öldürmesi için görevlendirmiştir. İnsan öldürmek istemeyen Kürt Mahmut uzun yıllar Murtaza Bey'i vurmamak için bahaneler uydurmuş ancak

¹⁶⁹ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.478

Derviş Bey'in ona verdiği emekleri de göz ardı edemeyip en sonunda Murtaza Bey'i öldürür.

Kürt Mahmut, Murtaza Bey'i öldürdükten sonra kurtuluş olarak Van'a gitmeyi hayal eder. Ancak Van'a gidemeyip dağlara sığınan Mahmut daha sonra yakalanıp işkenceyle öldürülür. Van coğrafyası Yaşar Kemal için bir hayal âlemi, bir cennet tasavvurudur. Çukurova'nın dayanılmaz sıcaklığından bıktığında Van cennetini hayal ederek huzur bulur.

“Mahmut candarmaların elinden kaçınca... Dağa çıkmış... Bizim köylere gitmiş. Köylerden tüfek, cephane almış. Ölünceye kadar dağdan inmeme, teslim olmama, diyormuş. Beye selam söyleyin, kusuruma bakmayın, bu genç yaşımda ölmek istemiyorum. Çocuğum var, diyormuş. Bana yardım edecekse dağda yardım etsin, diyormuş. Önümüzdeki yaza avradımı, çocuğumu alıp memleketime, Vana gideceğim, diyormuş.”¹⁷⁰

Yaşar Kemal, romanda kahramanların ağızıyla Çukurova coğrafyasının yaşanmaz bir coğrafya olduğunu sıcaklığının çekilmez olduğunu ifade eder. Tarımda makineleşme, kapitalist sistem ve kan emici yeni yetme ağaların yaptığı zulümler Çukurova coğrafyasında zamanla insani ilişkilerin yozlaşmasına, doğanın katledilmesine sebep olmuş ve bu coğrafyayı eski güzelliğinden uzaklaştırmıştır. Yaşar Kemal böyle durumlarda Çukurova'ya lanet eder onu bir çukura, bir dehlize benzetir.

“Kara Hüseyin ayağa kalktı, sonra birden gene geri oturdu.

Muharrem gene aklından çıktı. Bey, diyordu, bu işten sonra bana elli dönüm tarla verse Akçasazın kıyısından. Sürsem eksem bu tarlayı. Bir pamuk olsa, boyumca... Her bir koza yumruğum kadar. Satsam pamuğu, çok para kazansam. Çukurova batsın. Allah bin belasını versin bu Çukurovanın. Çukurova, Çukurova

¹⁷⁰ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.74

değil, Çukurova bir fırın içidir. Burada yaşanır mı ki! Alsam karımı, alsam çocuklarımı çıksam Torosun tepesine, yaylasam. İnsan ömrü ne kadar ki zaten... Onu istediği gibi geçirmedikten sonra... Kamalıklı, kara ardıcın arası... Kekikli dağlar... Yarpuz kokan pınarlar... Yaşamak ki yaşamak derim sana! Bir yalcık da olsa, bir yazcık da olsa... İnsan ömrü pamuk ipliğine bağlı, bugün varsın yarın yoksa... Bey bir elli dönüm tarla verse, beni de artık azat eylese... yaşlandım gayrı... ”¹⁷¹

“Baktı ki bu Çukura insan dayanmayacak, bu büyük hapisneden kurtulmanın yolunu aradı.”¹⁷²

Demirciler Çarşısı Cinayeti, Yaşar Kemal’in Çukurova’ında süregelen sorunların olaylar ve doğanın harmanlanmasıyla edebî bir şölene dönüşmüş halidir. Cumhuriyetin ilanının ilk yıllarında Çukurova coğrafyasındaki hayatı bir film gibi gözler öne seren yazar anlattığı gerçeklerle günümüze de ışık tutmuştur. Bu coğrafyada yaşayan Türkmenlerin cumhuriyetin ilanından sonra konargöçer hayattan yerleşik hayata geçmesiyle dünün kıymetsiz, bataklık ve kışlakları önem kazanmıştır. Toprağın altın değerinde olduğu bu zamanda Çukurova coğrafyasında insanlar üç gruba ayrılmıştır: Birincisi cehalet ve fakirlik içerisinde çırpınan köylü halk, ikincisi geleneklerine, töresine hala bağlı olan feodalitenin temsilcisi beyler, üçüncüsü ise gözü doymak bilmeyen, devletin de desteğini arkasına alarak halka zulmeden onların kursağındaki bir parça kuru ekmeğe bile tamah eden kapitalizmin temsilcisi yeni yetme ağalar.

Güçlünün hile ve zulmün üstünden gücüne güç kattığı, her geçen gün yükseldiği, yükseldikçe de alttakini ezdiği bir dünya haline gelen Çukurova coğrafyası, içerisinde gerçekleşen olaylarda doğal ortamın birleşenlerinin yadsınamaz bir etkisi vardır. Yeni yetme ağalar ile köylülerin paylaşamadığı Akçasaz bataklığı olmasaydı, Çukurova toprağı bire yüz veren çok verimli topraklar

¹⁷¹ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.94

¹⁷² Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.99

olmasaydı da çorak bir çöl toprağı olsaydı romandaki olaylar zinciri çok daha farklı bir şekil alırdı. Her coğrafya, içerisinde gerçekleşen olayları yönlendiren ve onu etkileyen bir öneme sahiptir. Yaşar Kemal de doğup büyüdüğü Çukurova coğrafyasının şekillendirdiği toprak kavgaları, kan davaları, konargöçer hayattan yerleşik hayata geçme, töre, gelenek, ezen-ezilen çatışması gibi birçok olaylar zincirini kendi yaratı dünyasında kurgulayarak bu olaylardan beslenmiştir.

9. AKÇASAZIN AĞALARI II: YUSUFÇUK YUSUF

Akçasazın Ağaları serisinin ikinci cildi olan Yusufçuk Yusuf romanında da Çukurova coğrafyasında feodal sistemin temsilcisi soylu beyler ile kapitalizmin temsilcisi olan yeni yetme ağaların nüfuz mücadelesi anlatılır. Türkmen aşiret beyleri yüzyıllarca Çukurova’da egemen güç olmuş bir yapıdır. Bu beyler topraktan, paradan önce töre ve geleneğe öncelik veren kişilerdir. Derviş Bey ve Mustafa Bey birbirlerine yüzyıllardır kan davalı olmalarına rağmen feodal sistemin son temsilcileri olduklarının farkındadırlar. Zira kendi oğulları bile diğer yeni yetme ağalar gibi Türk töresini, geleneğini kulak ardı etmiş, kan davasını unutmuş artık tek egemen gücün ekonomi olduğuna inanmaktadır.

Çukurova’daki yeni ağalar 1950’lerin Türkiye’inde Çukurova’nın verimli topraklarını özellikle de Akçasaz bataklığını barbarca gasp etme peşindedirler. Ekonominin tek güç haline geldiği bu yeni düzende herkes menfaatinin peşine düşmüş bu uğurda her yola başvurmaktadır. Romanda olaylar özellikle Feodal Türkmen aşiret sisteminin temsilcisi Derviş Bey ile aslında Derviş Bey’e düşman olan ama sırf onun gücünden faydalanmak için ona yanaşmaya çalışan Mahir Ağa etrafında şekillenir. Romanın asıl kahramanı olan Yusuf ise Derviş Bey’in adamı olan ve onun için cinayet işleyen Kürt Mahmut’un oğludur. On sekiz yaşlarında olan Yusuf, mert, yiğit, aşiretine, beyine bağlı bir köy delikanlısıdır. Temiz kalpli biri olan Yusuf’un Beyine olan sadakati ile verilen cinayet işleme görevi arasında bocalaması romanın merkez konularından birisi olur.

Romanda özellikle doğa tasvirleri geniş yer tutar. Bu uzun doğa tasvirleri ile Yaşar Kemal aynı zamanda 1950'lerin Türkiye'sinin doğal yaşamını günümüze aktarır. Romanda yapılan tasvirlerde özellikle sarı rengi dikkat çeker. Yaşar Kemal sarı sıcak, sarı yağmur, sarı gece, sarı ekinler vs. gibi kelimelerle Çukurova coğrafyasında olan dayanılmaz, boğucu hayat şartlarına dikkatleri çeker.

“Bir yoğun ışıltının üstüne belli belirsiz sarı yağmur yağıyordu. ıvınları oradan oraya vuruyor, ortalarda bir yerde dönüyordu. (...) Sarı yağmur incecik, ışığın üstüne yağan, başka bir ışık gibi iniyordu.”¹⁷³

“Dağlardan, yakın köylerden ak başörtülü kadınlar atlı, yaya, traktörlerle, otomobil, ciplerle, yolları tozularak geliyorlar, avlu kapısından girer girmez, birden uzun çığlıklarını, tiz, salıveriyorlardı. Sonra, eski, büyük bir kilimin üstüne serilmiş dşekteki ölünün üstüne atlıyorlar, başlıyorlardı ağıda. Ağıda girmek, biraz da kendileri ağlamak, söylemek, ığırmak için kadınlar sıraya giriyorlardı.”¹⁷⁴

ukurova coğrafyasında ağıt kültürü çok yaygındır. Özellikle kadınlar ağıtla özdeşleşmiştir. Ölünün başına toplanıp ayın yapar gibi ağıt söylerlerdi. Ağıt bilmeyen kadına ya deli ya akılsız gözüyle bakılır. Yaşar Kemal de gençliğinde birçok Çukurova köyünü dolaşıp ağıt derlemesi yapmıştır. Nitekim ilk eseri de 1943 yılında Adana Halkevi Dergisi'nde basılan *Ağıtlar*'dır.

¹⁷³ Kemal, Yaşar, *Akçasazın Ağaları 2: Yusufçuk Yusuf*, YKY, 11. Baskı, İstanbul, 2018, s.7

¹⁷⁴ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.11

“Anavarzanın, Hemite dağının, Gavur dağlarının, Binboğaların, Aladağların, Düldül dağının leş kokusu alan teknil kartalları, akbabaları, çaylakları, doğanları, karakuşları Çukurovaya inmişle, Çukurova göğünü doldurmuşlardı. Geniş Çukurova göğüne serpilmiş geniş kanatlı kuşlar, yer yer, öbek öbek yukarlarda dönüyorlar, sonra da hep birden delicesine toprağa sağılıyorlardı. Ve inen kartallar bir daha kanatlarını açıp kalkamıyorlardı. İlaçlı, ağılı eti koparıp bir iki yutkunduktan sonra kanatları yanlarına düşüveriyor, sonra deli bir döngüde kanatları, ayakları, başları birbirine karışarak dönüyorlar, çığlık çığlığa çırpınıyorlar, sonra oldukları yere düşüp kalıyorlardı.

Kartal ölüleri ovaya tarlalarca serildi, at ölülerini yanına. Sonra kurt, çakal, tilki ölüleri görüldü onların yanlarında. Ve Çukurova göğünde bir tek kartal gözükmeyen oldu, bir tek karakuş, bir tek doğan... Bir kurt, bir tek tilki... Atlarla birlikte, kartallar, çaylaklar, karakuşlar da gittiler. Kurtlar, tilkiler, sırtlanlar, çakallar da...”¹⁷⁵

Yaşar Kemal, Çukurova coğrafyasında 1950’lerde insan eliyle katledilen doğal yaşamı aktarır. Uzun bir ömür yaşayan yazar çocukluk ve ilk gençlik yıllarında bir nebze olsun Çukurova’nın daha tamamen bozulmamış doğasına bizzat şahit olmuştur. Bu günlere olan özlemini birçok romanında dile getiren Yaşar Kemal doğanın, hayvanların insanlar tarafından katledilmesine sessiz kalmamıştır. Yazar romanda bozulan, yozlaşan sevgi, saygı, merhamet, dürüstlük, vefa gibi insan ilişkileriyle doğanın da paralel olarak bozulduğunu, katledildiğini ifade eder.

¹⁷⁵ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.16-17

“Köylüler saldırıyorlardı dört bir yandan herkes tarlasının bitişiğindeki bataklıktan küçük kanallar açarak, sığ yerleri toprakla doldurarak toprak kazanma savaşındaydı. Bir hummaydı toprak kazanma hırsı. Herkes bir yanından bataklığa saldırıyor, Savrunun kurumuş yatağına sazlıktan yüzlerce küçük kanal, hendek, ark iniyor, bataklığın suyu durmadan boşalıyor, kıyılarda milli topraklar bırakıyordu. Kıyılarda toprakları olan köylülerin toprakları gün geçtikçe genişliyordu. Şimdiden köylülerden bir kısmı büyücek çiftlik sahibi olmuştu bile.”¹⁷⁶

Paylaşılamayan verimli topraklar ve bunların en değerlisi kurumaya yüz tutmuş Akçasaz bataklığının toprağı, romandaki olayların ana sebebidir denilebilir. Beyler, sonradan görme ağalar ve köylüler bu topraklar için can almakta, can vermektedir. Zorunlu iskân ve cumhuriyetin ilanından sonra konargöçer olan Türkmen aşiretleri bu topraklara hiç değer vermezken yerleşik hayata geçilmesi ve zamanın değişmesiyle artık bu topraklar altın gibi kıymetli olur. Herkes hayalini bu topraklar üstüne kurmakta geleceğinin teminatı olarak bu toprakları görmektedir.

“Birinci Dünya Savaşından sonra Çukurovayı Kürtler doldurmuş, şu ovaya irili ufaklı yüzlerce kıl çadır kurulmuştu. Savaşın yurtlarından yuvalarından ettiği Kürtler sıtmadan, açlıktan kırılıyorlardı. Çukurova havası onlar için hava değil ağıydı. Ağı alıp ağı veriyorlardı. Her şeyleriyle, atları, eşekleri, koyunları, tavukları, çadırları, her bir şeyleriyle gelmişlerdi. Her obanın, aşiretin başında Beyleri de vardı. Sıtmada, açlıkta, bu felakette bile sıkı sıkıya göreneklerine bağlıydılar.”¹⁷⁷

¹⁷⁶ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.38

¹⁷⁷ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.86

Kendi ailesinin yaşam coğrafyasından etkilenerek yazılan bu bölümde Yaşar Kemal Çukurova’da yozlaşmakta ve çürümekte olan onurlu insan ilişkilerinin Van coğrafyasında hala devam ettiğini bunun da ispatı olarak açlık ve sıtmadan kırılmalarına rağmen beylerinin sözünden çıkmayan Kürtler olduğunu ifade etmektedir. Çukurova’da geleneği yaşatmaya çalışan son beylerden olan Derviş Bey de Van coğrafyasından Kürtlerin hala geleneklerine olan bağlılığına hayrandır.

“Destana kendini bıraktı bu Kürtçe bir destandı. Sürmeli Mehmet Paşa doğu illerinin bir büyük Beyidir. Kozanoğlu Padişaha başkaldırmıştı. Padişah da bu ünlü, büyük silahşor Doğu Anadolu Beyini Kozanoğlu üstüne yollamıştır. Kürt Beyinin askerleri daha Kozanoğluyla savaşa girişmeden sıtmadan, sinekten, sıcaktan yarı yarıya kırılmaya başlamış.

Hele Kozana, Kozana! Kozana, hele Kozana! Gecesi ötüşüyor Çukurovanın. Gündüz tozundan, sineğinden, gece sıcağından durulmuyor. Bir ateş harmanı ortasındasın. Islak, boğucu, öldürücü... Gecesi sıcaktan, gündüzü erimekten ... Taşları, toprağı, gündüzü, gecesi, erimiş Çukurovanın. Hele Kozana, Kozana... Kuşları bir başka zulüm gibi ötüşüyor Çukurun. Ağaçları, çiçekleri, toprağı inim inim iniyor sıcaktan. Sıcak, sıcak, sıcak! diye bağılıyor tek mil yaratık. Ot, su börtü böcek kurt kuş... Sıcak, sıcak, sıcak! Ulu sıcak, derya sıcak... Burası sıcak toprağı... Bu sıcağa insan olan dayanamaz. Karlı yaylaların dağ gibi yiğitleri hiç dayanamaz. Doğunun kartalları bir tek kurşun atamadan, ulu çınarlar gibi her gün yüzlerce devrildiler. Yiğitler titriyor sıtmadan, altlarındaki toprak titriyor. Karlar gibi eriyorlar Anavarza yazısında.”¹⁷⁸

¹⁷⁸ Yaşar Kemal, a.g.e., s.126-127

Yaşar Kemal Kozanoğlu ayaklanması üzerine Osmanlının isyanı bastırmak için görevlendirdiği Doğu Anadolu'nun meşhur Kürt Beyi Sürmeli Mehmet Paşa ve askerlerinin Çukurova coğrafyasına gelmeleri üzerinden Doğu Anadolu ve Çukurova coğrafyaları arasında bir karşılaştırma yapar. Bu karşılaştırmada Çukurova insan olanın yaşayamayacağı bir çukur olarak tanımlanırken Doğu Anadolu çok daha güzel bir coğrafya olarak tanımlanmaktadır. Yaşar Kemal ütopyasında Çukurova'nın bıkkınlık veren sıcağı, sıtması, yozlaşmış insan ilişkilerine karşın Doğu Anadolu, Van coğrafyası insanların mutluluk içerisinde yaşadığı düşsel bir cennettir.

“Bu işte ilkin arzuhalci Ali Efendi yandı. Bir yerde savaşçılara karşı demişti ki: “Yahu,” demişti, “şu Anadoluda savaş yüzünden milletin anası ağladı. İşte şu açlık yoksulluk sizi kıskırtan Ağaların halkı sömürmesi yüzündendir. Etmeyin eylemeyin.”

Vay vatan haini vay! Vay alçak vay! Savaş istemeyerek bu milletin erkekliğini öldürürsün, öyle mi? Çıkıp Sülemişin tepesine, telsizinle her gün Rusyayla konuşan sen değil misin?

Savcılığa bir ihbar, Savcı zaten bu fıkaraalara toprak dağıtılmasını isteyen sabıkalı komünistin bir fırsatını arıyordu, aldı hemen deliğe tıktı. Arzuhalci Ali Efendinin evinde arama yapıldı. Rusyayla konuştuğu telsizi bulamadığına müthiş üzülen Savcı, onun komünistliğine dair başka deliller buldu. Bunlar Tolstoyun Harp ve Sulhu ile Dostoyevskinin Karamazof Kardeşleri ile Suç ve Cezasıydı. Rus eserleri... Bundan iyi komünist delilleri mi olur? En büyük delillerden birisi de Eflatunun Devletiydi. Savcı bir başka delil daha bulmuştu ki, sevincinden uçuyordu. Bu harp düşmanı, bu toprak reformu taraftarı vatan hainini bir ele geçirmişti ki sormayın. Vatanına bundan büyük iyilik mi yapabiliirdi? Bu fırsatı kendisine verdiğiinden dolayı genç savcı Allahına şükrediyordu. Bir meydan muharebesi kazanmış kumandan gururuyla çarşıda dolaşırdı, önüne gelene bu vatansızın evinde çıkan esrarengiz vesikalardan Rus eserlerinden söz ediyordu. Bir de başka bir delil bulmuştu ki, bu bir devlet giziydi. Ancak yakınlarına söyleyebiliyordu. Evet, arzuhalci Ali Efendinin evinde Dadaloğlunun ve Pir Sultan Abdalın hiçbir yerde yayımlanmamış şiirlerini yakalamıştı (...)"¹⁷⁹

Bu bölümde geçen arzuhalci Ali Efendi Yaşar Kemal'in kendisidir. Yaşar Kemal Çukurova'da başında geçmiş bir olayı aynen romanına aktarmıştır. Yaşar Kemal'in doğrudan hayatında yaşadığı bir anısından alınan bu bölüm yaşam coğrafyasının bir yazarın eserleri üzerindeki etkisine ispattır. Yaşar Kemal Alain Bozquet'a anlattığı hayatında bu olayın detaylarına değinir. İnsanların onu komünist diye linç etmek isterken son anda kurtulan Yaşar Kemal bir ay cezaevinde kaldıktan sonra kendisini beraat ettiren hâkimin nasihatıyla Çukurova'yı terk eder ve İstanbul'a gider.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Yaşar Kemal, *a.g.e.*, s.160-161

¹⁸⁰ Detaylar için bakınız: Bozquet, Alain, *Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor*, Adam Yayınevi, 5. Baskı, İstanbul 2003

Yozlaşmanın ve yabancılaşmanın romanı olan Yusufçuk Yusuf, 1950 yıllarında Çukurova coğrafyasının bir yansımasıdır. Yaşar Kemal o dönemde şahit olduklarını yaşam coğrafyasından da faydalanarak romana aktarmıştır. Zamanın değişmesiyle beraber toplumsal hayatta gerçekleşen değişimlerin doğayı da doğrudan etkilediğini, onurlu insan ilişkileriyle beraber doğanın da bozulduğuna dikkat çeken yazar romanda da olaylarla beraber verdiği geniş doğa tasvirleriyle bu durumu ifade etmiştir. Yaşar Kemal romanın geçtiği Çukurova coğrafyasında, şahit olduğu adaletsizlikleri, zulümleri kendi yaratı dünyasında kurgulayarak bir film şeridi gibi kendisinden sonra gelecek nesillere armağan etmiştir.

SONUÇ

Yapılan çalışmada Yaşar Kemal'in hayatı, yaşam coğrafyası ve ailesinin kökenleri detaylı olarak incelenerek edebiyat coğrafyasının bakış açısıyla coğrafyanın edebiyata olan etkisi ele alınmıştır.

Her toplumun inançlarında, ahlaki değerlerinde, sanatının şekillenmesinde içerisinde bulunduğu coğrafyanın etkisi önemli bir yere sahiptir. Yaşanılan coğrafyanın özelliklerine göre, insan da şekillenir. Doğal ortamın birleşenleri ile insan arasındaki karşılıklı etkileşim coğrafyanın temel meselelerinden birisidir. Yaşanılan coğrafyadaki doğal ortamın birleşenleri ile insan arasındaki ilişki bölge insanın yaşamını etkilediği gibi duyuş tarzında da bazı özel yapılanmalara neden olmaktadır. Bu etki bölgede yaşayan sanatçıların eserlerini de şekillendirir.

Sanat, çok yaşamış, kendisini, yaşamını zenginleştirmiş, belirli bir insanlık aşamasına varmış kişilerin ürünüdür. Dolayısıyla sanatçı yaşadığı çevreden, bulunduğu coğrafyadan soyutlanamaz. Yaşadığı coğrafyada, oradaki canlı ve cansız bütün varlıklarla iç içe geçmiş ve bütünleşmiştir. Yaşar Kemal de yaşadığı Anadolu coğrafyasında gözlemlediği, tanık olduğu süregelen insanî sorunları kendi perspektifinden evrensel bir boyutta yazmıştır. Adeta isminin hakkını verir gibi bulunduğu coğrafyada hayatı, iyisiyle kötüsüyle, acısıyla tatlısıyla iliklerine kadar yaşayan yazar, yaşadığı coğrafyalardan etkilenmiştir. O, yapıtlarındaki kurmaca dünyanın temellerini yaşadığı coğrafyadaki doğaya, sosyal, siyasi ve ekonomik yaşama dayandırmıştır.

Yaşar Kemal yaşadığı coğrafyalarda köşesine çekilip dar bir alanda yaşamını sürdürmektense çevresindeki insanlarla, doğayla hep içli dışlı olmuştur. Yaşadığı coğrafyaları en ince ayrıntısına kadar araştıran yazar hangi şehirde yaşamışsa o şehri kahvehanelerinden otellerine, ormanlarından denizine kadar her yerini öğrenip şehrin birçok yerini adım adım gezmiştir. Yazarın coğrafi ufkunun genişlemesinde yaklaşık on yıl bilfiil sürdürdüğü ve bu sayede birçok şehri gezdiği röportaj yazarlığı da etkili olmuştur.

Olumsuz hayat şartları nedeniyle düzenli bir eğitim alamayan Yaşar Kemal, bir edebiyat fakültesinde okuyamamıştır ama yaşadığı çevre, gezdiği mekânlar, yaptığı kırktan fazla meslek onun kendini yetiştirmesinde, sanatçı kişiliğinin gelişmesinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Çocukluğundan itibaren bütün yaşamı boyunca tam bir doğa tutkunu olan yazar yaşadığı coğrafyaların doğasını en ince ayrıntısına kadar incelemiştir.

Yerelden evrensele ulaşmayı başarabilmiş bir sanatçı olan Yaşar Kemal bütün sanat hayatı boyunca folkloru sanatının başında tutmuş folklerden her zaman beslenmiştir. Yaşadığı Çukurova coğrafyası Karacaoğlan, Dadaloğlu gibi halk edebiyatının en büyük şairlerinin yaşadığı bir coğrafya olduğu için sözlü edebiyat çok gelişmiştir ve Yaşar Kemal çocukluğundan itibaren bu zenginliğin içinde yaşamış bundan faydalanmayı çok iyi bilmiştir. Zira dilindeki destansı üslup da ona folklorun bir armağanıdır.

Yaşar Kemal'in sanatının şekillenmesinde etkili olan yaşam coğrafyasında öncelikle doğup büyüdüğü Çukurova coğrafyası, 1950'den sonraki yaşamının uzun bir süresinin geçtiği İstanbul coğrafyası ve Yaşar Kemal daha doğmadan önce ailesinin yaşadığı Van coğrafyası etkili olmuştur. Yapılan çalışmada da özellikle bu konular üzerinde durulmuştur.

Yaşar Kemal'in ailesinin ve akrabalarının başından geçen maceralar yazara bir konu zenginliği kazandırır. Bunun bilincinde olan Yaşar Kemal de geçmişiyile bağını koparmamıştır. Romanlarının birçoğunda doğrudan ailesinin ve akrabalarının yaşam coğrafyalarına ait izler vardır. Özellikle İnce Memed romanındaki eşkıyalık konusunda ailesinden ve akrabalarından etkilenmiştir.

Yaşar Kemal'in birçok romanının coğrafyası olan ve Yaşar Kemal'in "anakaram" dediği Çukurova coğrafyası insanlarıyla, doğasıyla, iklimiyle, sosyal, siyasi, dini, kültürel, ekonomik hayatıyla yazarın sanatını en çok etkileyen ve onu şekillendiren coğrafya olmuştur.

Osmanlı dönemindeki zorunlu iskân olayı, Türkmenlerin yerleşik hayata geçişi, Çukurova'nın sığağı, sıtması, kan davaları, ezen-ezilen çatışması, ağaların zulmü, verimli toprakların paylaşılabilmesi, kapitalist sistem, devlet otoritesinin bölgede olan zayıflığı vs. birçok konudan faydalanan yazar Çukurova coğrafyasının her sıkıntısını dile getirirken doğayı da gerçekçi tasvirlerle aktarmıştır.

1950'den sonra hayatının uzun bir dönemini geçirdiği İstanbul coğrafyası da Yaşar Kemal'in sanatının şekillenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Çukurova ve başka coğrafyalarda geçen birçok romanını İstanbul'da yazmıştır. Yaşar Kemal İstanbul'u yozlaşmanın ve yabancılaşmanın şehri olduğunu ifade etmiş, İstanbul'un belalı, pis bir şehir olmasına rağmen yaşanılır bir coğrafya olduğunu belirtmiştir.

Yaşar Kemal'in incelenen dokuz romanında coğrafyanın edebiyata olan etkisi örneklerle verilip coğrafyanın yüzyıllar boyu süregelen ilişkisi edebiyat coğrafyasının bakış açısıyla ele alınmıştır. Elde ettiğimiz sonuçlara göre:

İnce Memed serisinin dört cildinde de Çukurova coğrafyası, ağalık sistemine başkaldırıyla bütünleşmiştir. Cumhuriyetin ilanının ilk yıllarında devlet

denetiminin yetersiz olduğu bir coğrafyada bölgede egemen tek güç olan ağalar köylüye zulmeder. İnce Memed yapılan haksızlıklara, eziyetlere dayanamayıp başkaldırır. İnce Memed'in bu mücadelede tek sığınağı dağlardır. Toroslar gibi yalçın dağlara sahip olan Çukurova coğrafyası tıpkı yüzyıllarca Osmanlıya başkaldıran Türkmen aşiretlerini sakladığı gibi İnce Memed'i de saklamıştır.

Aynı coğrafyada geçen ve birbirinin devamı olan Bir Ada Hikâyesi romanlarında olaylar Yaşar Kemal'in kurguladığı ütöpik bir ada olan Karınca adasında geçer bu adada ölüm, dert, sıkıntı, açlık, adaletsizlik yoktur. İnsanlar sevinç içinde insanca mutlu bir yaşam sürerler. Yaşar Kemal bu romanlarında adaya gelen mübadele ve savaş mağduru insanların geçmişleri, hayalleri, özlemleri ve anımsadıklarıyla aslında savaşlardan, kıyımlardan yeni çıkmış Anadolu coğrafyasının halini ortaya koymuştur. Farklı ırklara, farklı dinlere mensup Anadolu'nun birçok yerinden gelen bu insanlar parçalanmış üstleri, çıplak çocukları, hastalıklı ve aç bedenleriyle geldikleri coğrafyaların ne durumda olduğunu gözler önüne sermişlerdir.

Akçasazın Ağalarında ise yine mekân Çukurova coğrafyasıdır. Yaşar Kemal'in anakarası olan bu coğrafya sahip olduğu verimli topraklar ile insanları cezbetmektedir. Romanda köylüler, gelenekleri yaşatmaya çalışan aşiret beyleri ve parayı her şeyin önünde tutan yeni yetme ağaların birbirleriyle olan mücadelesi anlatılır. Bu olaylar silsilesi Çukurova'nın verimli toprakları etrafında şekillenir. İnsanlar kurumaya yüz tutmuş çok verimli bir toprak olan Akçasaz bataklığı için can alıp can vermekte türlü türlü entrikalar çevirmektedir. Dolayısıyla romanda olay örgüsünü coğrafyanın doğal zenginlikleri şekillendirmiştir.

İncelediğimiz romanlarda, anlatının geçtiği coğrafyalar romanlara hem mekân hem de doğal ve akıcı bir ritim kazandırır. Romanın coğrafyasını tanıtan sıcak, kuraklık, toprak, yağmur, bitkiler, kuşlar, böcekler, yılanlar gibi öğelere ait gerçekçi tasvirler yaşanılan coğrafyayı gözümüzde canlandırıp romanda geçen ezen-

ezilen çatışması, ağalık, mübadele, savaş gibi olaylarla bütünleşerek bir roman kahramanı olmuştur.

KAYNAKÇA

1. İncelenen Eserler

Kemal, Yaşar, *İnce Memed I*, YKY, 43. Baskı, İstanbul 2016

Kemal, Yaşar, *İnce Memed II*, YKY, 27. Baskı, İstanbul 2016

Kemal, Yaşar, *İnce Memed III*, YKY, 23. Baskı, İstanbul 2017

Kemal, Yaşar, *İnce Memed IV*, YKY, 25. Baskı, İstanbul 2018

Kemal, Yaşar, *Bir Ada Hikâyesi 1: Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana*, YKY, 26. Baskı, İstanbul 2017

Kemal, Yaşar, *Bir Ada Hikâyesi 2: Karıncanın Su İçtiği*, YKY, 3. Baskı, İstanbul 2006

Kemal, Yaşar, *Bir Ada Hikâyesi 3: Tanyeri Horozları*, YKY, 19. Baskı, İstanbul 2018

Kemal, Yaşar, *Akçasazın Ağaları 1: Demirciler Çarşısı Cinayeti*, Adam Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2002

Kemal, Yaşar, *Akçasazın Ağaları 2: Yusufçuk Yusuf*, YKY, 11. Baskı, İstanbul 2018

2. Diğer Eserler

2.1. Kitaplar

Andaç, Feridun, *Yaşar Kemal: Sözüün Büyücüsü*, İnkılap Yayınevi, İstanbul 2015

Bozquet, Alain, *Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor*, Adam Yayınevi, 5. Baskı, İstanbul 2003

Dino, Güzin, *Kemal Gökçeli ile Karşılaşma: Yaşar Kemal'i Okumak*, Adam Yayınları İstanbul

Dino, Abidin, *Çukurova Doğasının İnsanının Serüveni Ardında*, MSD, İstanbul 1979

Doğanay, Hayati, *Coğrafya'ya Giriş*, 5. Baskı, Çizgi Kitapevi, Konya 1999

Gürsel, Nedim, *Yaşar Kemal: Bir Geçiş Dönemi Romancısı*, Doğan Kitap, İstanbul 2008

Gökalp, Altan, *Yaşar Kemal ve Türk Halkının Epopesi*, MSD, İstanbul 1981

Liz, Behmoros, (Çeviren: Enis Batur) *Romantik Bürokrat: Akdenizlilik Kimlik Entelektüalizm Üzerine Yüzyıl Sonu Tanıklıkları*, Sel Yayıncılık, İstanbul

İbn-i Haldun, *Mukaddime*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2017

Kaplan, Mehmet, *Nesillerin Ruhü*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1991

Kabacalı, Alpay, *Yaşar Kemal: Romanının Sirtını Mito Dünyasına Dayadım*, MSD, İstanbul 1987

Kızılçelik, Sezgin, *Sosyolojide Coğrafyacı Görüşler: Sosyoloji ve Coğrafya*, Kızılelma Yayınları, İstanbul 2006

Kefeli, Emel, *Edebiyat Coğrafyasında Akdeniz*, 3F Yayınları, İstanbul 2006

Kemal, Yaşar, *Baldaki Tuz*, YKY, 7. Baskı, İstanbul 2017

Kemal, Yaşar, *Bu Diyar Baştan Başa*, Toros Yayınları, İstanbul 1979

Kemal, Yaşar, *Kale Kapısı*, YKY, İstanbul 2015

Kemal, Yaşar, *Ağacın Çürüğü*, YKY, İstanbul 2005

Kemal, Yaşar, *Deniz Küstü*, YKY, İstanbul 2016

Kemal, Yaşar, *Ustadır Arı*, YKY, İstanbul 2016

Kurt, Yılmaz, *Çukurova Tarihinin Kaynakları III*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2005

Livaneli, Zülfü, *Gözüyle Kartal Avlayan Adam: Yaşar Kemal*, Doğan Kitap, İstanbul 2016

Moran, Berna, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2004

Naci, Fethi, *Yaşar Kemal'in Romancılığı*, YKY, İstanbul 2008

Özgüç, Nazmiye, Tümertekin Erol, *Coğrafya Geçmiş Kavramlar-Coğrafyacılar*, Çantay Kitap Evi, İstanbul 2000

Tümertekin, Erol, Özgüç, Nazmiye, *Beşeri Coğrafya: İnsan- Kültür-Mekân*, Çantay Kitap Evi, 18.Baskı, İstanbul

Tümertekin, Erol, *Ekonomik Coğrafya*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1994

Uluğ, Bekir, *Tarih Boyunca Çukurova*, 1948

2.2. Tezler

Ayaydın, G. Özlem, *Yaşar Kemal'in İstanbul'una Çevreci Bir Yolculuk*, Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2003

Coşkun, Bekir, *Yaşar Kemal'in Romanlarındaki Folklorik Ögeler*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana 1996

Çiftlikçi, Ramazan, *Yaşar Kemal: Yazar-Eser-Üslup*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, Malatya 1993

Dikmen, Özge, *Adalet Ağaoğlu'nun Romanlarında Sosyal Yapı*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2008

2.3. Ansiklopedi ve Sözlükler

Anna Britanicca, Cilt: VIII, 1994

TDK, *Türkçe Sözlük I*, 1998

2.4. Süreli Yayınlar ve Makaleler

Coşkun, Sezai, “Sezai Karakoç’un Şiirleri Üzerinde Edebiyat-Medeniyet-Coğrafya İlişkisi Bağlamında Bir İnceleme”, *Turkish Studies*, cilt:5/1, İstanbul

Gürsel, Nedim, Yaşar Kemal: “Bir Geçiş Dönemi Romancısı”, *Yapıt-Toplumsal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 7 Ekim 1994

Hürriyet Gösteri, Mayıs 2002, Sayı: 237

İnce Özdemir, “Soylu İnsanlar Mecbur İnsanlar”, *Radikal*, 19.05.2002

Kemal, Yaşar, Arkadaşımız Erdal Öz’ün Yaşar Kemal’e Uzun Bir Söyleşi, *Türkiye Yazarları*, Sayı: 6 Eylül 1977

Yedig, Serhan, İyi ki Leonardo Usta, *Hürriyet Gazetesi*, 21 Mart 2013

